

ÖNKÉNTES SZEMLE

2023.
3. évfolyam
1. szám

ELMÉLET | **GYAKORLAT** | **MÓDSZERTAN**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Kuti Éva *tiszteletbeli elnök*, **Pavluska Valéria** *elnök*

szerkesztőbizottsági tagok:

Kozák Annamária, Molnár Klára, Nárai Márta, Oláh Miklós

Reisinger Adrienn, Sebestény István, Szabó Máté

SZERKESZTŐSÉG

Bartal Anna Mária

főszerkesztő

Dorner László

Fényes Hajnalka

Laki Ildikó

Markos Valéria

Nagy Réka

Perpék Éva

www.onkentesszemle.hu

szerkesztoseg@onkentesszemle.hu

KIADÓ

Alapítvány a Magyar Önkéntesség Fejlesztéséért

1024. Budapest, Buday László utca 5/b.

Kmetty Zoltán (*kurátor*) **Bartal Anna Mária** (*főszerkesztő*)

ISSN 2786 – 0620

2023

TARTALOM

ELMÉLET

- Gyorgyovich Miklós:** A 15-29 éves önkéntes fiatalok jellemzői és néhány megjegyzés az adatfelvételi módszertanokról 3-24
- Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria:** A szabadidő-felhasználás és az önkéntesség kapcsolatának vizsgálata a magyarországi fiatalok körében. 25-56
- Bodor-Eranus Eliza – Vit Eszter – Bocskor Ákos:** Önkéntesek Szigete – a fesztivál önkéntesek motivációs vizsgálatának eredményei. 57-86

GYAKORLAT

- Hajdú Eszter – Rozsos Renáta:** Ifjúsági önkéntes közösségek hálózata: kapcsolódás – segítségnyújtás – fejlődés. 87-102
- Simon Ádám:** Paradigmaváltás az ifjúsági önkéntességben – egy média-kulturális egyesület tíz éves tapasztalata. 103-114
- László Miklós:** Pécsváradi fiatalok részvétele a települési ifjúsági és önkéntes munkában. 115-129

MÓDSZERTAN

- Bartal Anna Mária:** Kihívás és/vagy lehetőség – szakirodalmi ajánlások az epizodikus önkéntesek toborzásához, foglalkoztatásához és megtartásához. 130-148

RECENZÍÓ

Perpék Éva: Az ifjúsági önkéntesség a munkavállalás mérlegén.	149-154
Vas Éva: Az ifjúsági önkéntesség új trendjei.	155-159

A 15-29 ÉVES ÖNKÉNTES FIATALOK JELLEMZŐI ÉS NÉHÁNY MEGJEGYZÉS AZ ADATFELVÉTELI MÓDSZERTANOKRÓL

GYORGYOVICH MIKLÓS¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.3-24>

Absztrakt

A fiatalok önkéntes aktivitásának fejlesztését, vizsgálatát – mind az európai unióban, mind pedig Magyarországon – az ifjúsági és önkéntes stratégiák irányozzák elő. A tanulmány célja egyrészt, hogy bemutassa a 15-29 éves magyar önkéntes fiatalok jellemzőit, másrészt kitérjen azokra a módszertani kérdésekre, problémákra, amelyek az önkéntesség vizsgálata során felmerülnek. Mindezekből következően egyfelől ismertetem a legújabban elérhető Magyar Ifjúság 2020 adatbázisán végzett másodelemzés segítségével a hazai 15-29 éves korosztályban a magukat önkéntesnek valló fiatalok jellemzőit: áttekintve általános demográfiai, társadalmi rétegződésbeli és iskolai, valamint foglalkozási mobilitásbeli állapotukat. Másfelől az adatbázis adatai lehetőségeken belül, részletesen kitérek az általuk végzett önkéntesmunka jellegének, típusának, megjelenésének elemzésére. A kutatás eredményei szerint a 15-29 évesek közül mindössze 8 százalék végzett önkéntességet a kérdezést megelőző egy évben, míg korábbi kutatások ennél inkább háromszor, de akár ötször nagyobb arányokat is kimutattak már. Ezt az ellentmondást értelmezve és magyarázva a tanulmány második részében az elmúlt másfél évtized önkéntes kutatásaira támaszkodva kitérek az ifjúság körében (vagy őket is érintő) önkéntességet (is) mérő kutatások módszertani megközelítéseire, rámutatva, hogy vélhetően nem az önkéntesek aránya ingadozott számottevően, hanem a kérdésfeltevés módszertanára érzékeny egyes válaszadók képlékeny önkéntesidentitása.

Kulcsszavak: ifjúság, önkéntesség, módszertan, szekunder kutatás, kvantitatív adatfelvétel

Characteristics of young volunteers age 15-29 and comments on the data collection methodologies

Miklós Gyorgyovich

Abstract

The development and study of volunteer activities of young people – both in the European Union and in Hungary – is regulated by youth and volunteering strategies. The aim of this study is to present the characteristics of young Hungarian volunteers (aged 15-29 years) and to discuss the issues and challenges in the methodology that arise during the study of volunteering. Consequently, on the one

¹ Gyorgyovich Miklós, szociológus, igazgatóhelyettes, Századvég Alapítvány Társadalomtudományi Kutatócsoport

hand, I will describe the characteristics of young Hungarians between the ages of 15 and 29 who identify as volunteers by means of a secondary analysis of the most recently available Hungarian Youth 2020 database, including an overview of their general demographic, social stratification, school, and occupational mobility status. On the other hand, within the possibilities offered by the database, I will analyse the nature, type, and appearance of their volunteer work. The results of the research show that only 8 percent of the 15-29 year olds had worked as volunteers during the year prior to the survey, while previous research showed rates three to five times higher. To interpret and explain this discrepancy, in the second part of the paper, I will draw on research on volunteering over the last decade and a half and will discuss the methodological approach of the research that also measures the volunteer activities of young people, pointing out that it is probably not the proportion of volunteers that has fluctuated significantly, but the malleable volunteering behaviour of some respondents who are sensitive to the methodology of the questionnaire.

Keywords: youth, volunteering, methodology, secondary research, quantitative data collection

BEVEZETÉS – IFJÚSÁG ÉS ÖNKÉNTESÉG

Az Európai Unió 2018-2027 közötti tízéves időszakra vonatkozó Ifjúsági Stratégiájának (2018) egyik általános célkitűzése, hogy támogassa és még nagyobb társadalmi elismerésben részesítse a fiatalok önkéntes tevékenységét, mint a nem formális tanulás egyik legfontosabb megvalósulását. Ennek érdekében a stratégia előírja az önkéntes tevékenységek előtt álló (adminisztratív, pénzügyi és kulturális) akadályok mielőbbi megszüntetését, valamint hangsúlyt helyez a fiatalok határokon átnyúló mobilitására is (lásd Európai Szolidaritási Testület²). A cél elérése érdekében a stratégia szakpolitikai intézkedések megtételére is ösztönzi az uniós tagállamokat. Ezen szakpolitikai intézkedésekre tett javaslatok egyfelől a tevékenység során szerzett készségek mind szélesebb körű elismertetésére, másfelől a fiatal önkéntesek védelmére, tevékenységük minőségbiztosítására, valamint az önkéntesség értékének tudatosítására vonatkoznak.

Magyarországon a 2005. évi LXXXVIII. törvénnyel a közérdekű önkéntes tevékenységről koncepcionális és szakpolitikai váltás következett be az önkéntesség elismerésében, de valójában a Nemzeti Önkéntes Stratégiában fogalmazódott meg hangsúlyos célkitűzésként az önkéntes aktivitás növelésének szándéka a fiatalok körében.

² https://youth.europa.eu/solidarity_hu#!

A magyar fiatalok körében megjelenő önkéntesség mérése nem előzménynélküli, hiszen többek között először a Magyar Ifjúság 2008-as felmérése közölt adatokat a 15-29 éves korcsoportban jelenlévő önkéntességről (ekkor 13 százalékot regisztrálva). Ezt követően – ugyan eltérő módszertannal és definíciós bázison – a Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérésének kiegészítő adatfelvétele közölt 2011-ben (majd 2014-ben, 2017-ben és 2019-ben) adatokat a 15-29 éves korosztály körében (is) jelenlévő önkéntességről. Ezek szerint 2011-ben a 15-29 év közötti fiatalok körében az önkéntesség átlagos szintje meghaladta a 21 százalékot, ami 2014-ben 27 százalékra, 2017-ben 32 százalékra emelkedett. Míg 2019-ben még 31 százalékot mutatott a fiatalok önkéntességi rátája, addig 2020-ban jelentősen visszaesett (27 százalék) a 2014-es szintre.

Az Önkéntesség Magyarországon 2018 felmérés eredményei szerint az önkéntes munkát végző fiatalok aránya némileg tovább növekedett, ugyanis egyharmaduk jelezte, hogy a kérdezést megelőző évben végzett önkéntes tevékenységet, további tíz százalékuk pedig azt, hogy korábban volt már ilyen tapasztalata. A növekedés hátterében vélhetően jelen van az iskolai közösségi szolgálat bevezetése, amely önmagában ugyan nem önkéntesség, de mindenképp megnyithatja az utat sokak előtt, valamint a Nemzeti Önkéntes Stratégiában előírányzott célok megvalósításáért létrehozott programok, rendezvények, amelyek egyszerre adtak lehetőséget az egyszeri, akcionalista önkéntességnek, de a hosszabb távú elköteleződésnek is.

A legfrissebb, a Magyar Ifjúság 2020 felmérés eredményei szerint látványos zuhanás következett be a fiatalok önkéntességi rátájában, mivel a 15-29 éves fiatalok mindössze 8 százaléka végzett önkéntes tevékenységet a felmérést megelőző évben. Az alacsony arány egyfelől vélhetően a világjárványnak is nagyban volt köszönhető, ugyanakkor módszertani okok is állhatnak az eredmények hátterében, amire a tanulmány második felében térek ki.

Jelen tanulmány célja tehát kettős. Elsődlegesen a legújabb ifjúságkutatás eredményeire támaszkodva mutatom be a fiatal korcsoportba tartozó önkéntesek legfontosabb jellemzőit. Az eredmények vizsgálata azért is érdemel figyelmet, mert feltételezésem szerint a 2020-as ifjúságkutatás a kifejezetten erős „önkéntesidentitással” rendelkezőket „találta meg” válaszadókként. Egyrészt ugyanis a 2020-as év „karanténjai” jelentősen visszavethették az önkéntességre fogékonyak motivációit az aktív bekapcsolódástól (vö. Flash Eurobarometer 2021), így mondhatni, a leginkább elkötelezettek vállaltak továbbra is önkéntes tevékenységet. Másrészt – tanulmányom másodlagos célját is megadva – módszertani

okokból is úgy vélem, hogy az ifjúságkutatás önkéntességet vizsgáló kérdésére sokkal inkább az erős önkéntesidentitással rendelkezők mondtak csak „igent”.

Az „önkéntesidentitás” fogalma még kevésbé tisztázott a hazai szakirodalomban. Bár elszórtan több szerző is használja a kifejezést, de ideáltipikus meghatározása, úgy tűnik, még nem alakult ki. A nemzetközi irodalomban meghatározó és többször hivatkozott Finkelstein et al. (2005) tanulmánya, amelyben a hosszú távú önkéntes elköteleződést vették górcső alá. Kiindulási pontjuk a szerepidentitás elmélete, amely arra utal, hogy az ember önképére („self”) kezdetben jelentősen hatnak a társas interakciók és mások elvárásai. Azonban minél inkább azonosítják a személyt egyfajta szereppel, annál inkább magáévá is teszi azt. Idővel a „mások” hatása tehát csökkenhet és a szerepidentitás veheti át a döntéshozás terepét, mivel a személy igyekszik következetes maradni az énképéhez. Mindez az önkéntességre átfordítva azt jelenti, hogy az önkéntesség elkezdésére irányuló döntést meghatározhatja a társas nyomás is. Azonban, ha a kezdeti tapasztalatok megfelelők és meghatározók, kialakulhat egyfajta önkéntes szerepidentitás, amikor az ember már nem pusztán valamiféle „segítőként” tekint magára, hanem valódi önkéntesként. Penner (2002) szerint ez a szerepidentitás a legerősebb közvetlen hatótényező a hosszú távú önkéntesség fenntartásához, hiszen az „önkéntesidentitás” már nem is annyira a cselekedetüket (például a segítség módját és tárgyát), hanem az önmeghatározásukat fogja jelenteni (lásd Dorner 2020) A Budapest Corvinus Egyetem Vezetéstudományi Intézetének kutatócsoportja által végzett, kvalitatív módszertanon alapuló felmérés eredményei mindezt azzal egészíti ki, hogy az önkéntesidentitás kialakulására a környezet nyomása vagy megerősítése mellett az is hat, ha a személy „önmagát az önkéntesek egy csoportjához, a közösséghez tartozónak tartja.” Hozzáteszik, hogy az önkéntesség fenntartását segíti az is, ha „családjuk, a barátaik, élettársaik [is] elfogadják az önkéntességüket.” (Bakacsi 2011:211-212).

Az előbbieket alapján tehát azt mondhatjuk, hogy az erős önkéntesidentitás ideáltipikus formája az, mikor valaki elsősorban azért végez önkéntes tevékenységet, mert önmagát „önkéntesnek” tartja, és ezt nem külső nyomás hatására teszi – így önazonos maradhat ezzel a cselekménnyel. Ezt az önazonosságot fenntarthatja az is, ha a személy mindemellett úgy érzi, hogy tagja is egy formális szervezetnek vagy informálisabb szerveződésnek, amelyben önkéntességét kifejti, és amelyben egy számára pozitív értékeket közvetítő közösséghez

tartozik, amelynek küldetésével is azonosulni tud, továbbá, ha környezete is pozitív visszacsatolást biztosít számára.

Nem állítható teljes bizonyossággal, hogy a továbbiakban bemutatandó, magukat önkéntesnek valló fiatalok pontosan megfelelnek ennek a képnek, ugyanakkor azt gondolom, hogy a kutatás primer adatfelvételének időpontja (koronavírus járvány), valamint módszertana (lásd később) szükségszerűen „leválogatta” azokat, akik erősebb önkéntesidentitással rendelkeznek.

KIK A FIATAL, MAGYARORSZÁGI ÖNKÉNTESEK?

A továbbiakban tehát az erős önkéntesidentitással rendelkező fiatalok – mindazok az aktív önkéntesek, akik végeztek a kérdezést megelőző egy évben önkéntes tevékenységet – alapvető deskripciójára, valamint 2020-ban felmért helyzetének bemutatására vállalkozom. Az almintát nagy vonalakban már korábban bemutattam (Gyorgyovich 2022), most viszont némileg tovább árnyalom az ifjúsági önkéntességre vonatkozó képet: külön hangsúlyt fektetve a csoporton belüli korcsoportbontásra, másfelől további releváns változók mentén is bemutatva őket. A szűk almintaméret ($n=159$) miatt azonban fontos kitétel, hogy az ismertetett eredmények csak irányadók, főleg a mutatott tendenciák tekinthetők mérvadónak.

Alapvető ismérvek

Általános tapasztalat, hogy az önkéntességet végzők körében általában magasabb a nők aránya. A 2020-as adatfelvétel ráerősít minderre azzal, hogy az almintában is 46,5 a férfiak, míg 53,5 százalék a nők aránya. Három korcsoportra bontva a 15-29 éveseket, két jellegzetesség emelhető ki: a 15-17 évesek és 18-24 évesek esetében mintátlag feletti a nők aránya, illetve a férfiak aránya a 25-29 évesek körében 61,9 százalékot tesz ki (1. táblázat).

Iskolai végzettség szerint továbbra is az érettségizett, de diplomát (még) nem szerzett fiatalok körében figyelhetjük meg a relatív többséget, az önkéntesek 39,2 százaléka tartozik ide, míg az egyetemisták is közel negyedüket a szakmunkás vagy szakközépiskolai végzettségűek pedig 7,6 százalékukat teszik ki.

A felvétel (2020) idején a magukat önkéntesnek vallók relatív többsége (42,4 százaléka) főleg a kisebb – azaz nem megyeszékhelyek és nem megyei jogú – városok, illetve további bő ötödük a falvak lakói köréből kerültek ki. További szűk negyedük a nagyobb városokban élt, míg

mindössze nyolcaduk volt budapesti lakos. Ez az eloszlás lényegben megfelel a 2018-as adatfelvételben mérteknek, de olybá tűnik, hogy a fővárosban lakó önkéntesek aránya a korral együtt növekszik, míg a községi hovatartozás (ha nem is olyan mértékben), esetében ennek ellenkezője látható (1 táblázat).

1. táblázat A 15–29 éves aktív önkéntesek főbb demográfiai jellemzői

		15-17 éves	18-24 éves	25-29 éves	Összes aktív önkéntes
Nem	Férfi	43,3%	40,2%	61,9%	46,5%
	Nő	56,7%	59,8%	38,1%	53,5%
Településtípus	Budapest	3,3%	10,6%	20,9%	12,0%
	Megyei jogú város, megyeszékhely	26,7%	24,7%	18,6%	23,4%
	Város	43,3%	42,4%	41,9%	42,4%
	Község	26,7%	22,4%	18,6%	22,2%
Iskolai végzettség	8 általános osztály vagy annál kevesebb	100,0%	17,2%	4,9%	29,7%
	Szakmunkás végzettség		5,7%	17,1%	7,6%
	Érettségi		59,8%	24,4%	39,2%
	Diploma, PHD		17,2%	53,7%	23,4%
Vallásosság	Vallásos, az egyház tanítását követi	10,0%	7,0%	7,1%	7,6%
	Vallásos a maga módján	26,7%	55,8%	61,9%	51,9%
	Nem tudja megmondani, hogy vallásos-e vagy sem	10,0%	5,8%	7,1%	7,0%
	Nem vallásos	53,3%	31,4%	23,8%	33,5%

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, adatbázis, saját szerkesztés.

A nemzetközi és hazai vizsgálatok arra mutatnak rá, hogy a magasabb fokú vallásosságot felmutatók körében nagyobb fokú önkéntességre való hajlam figyelhető meg. (Hustinx et al. 2015; Gyorgyovich 2020). Ezért a fiatal önkéntesek vizsgálatánál is érdekes kérdés, hogy körükben is megfigyelhető-e a magasabb fokú vallásosság akár mint motivációs (erről lejjebb), akár mint önbevalláson alapuló tényező. A Magyar Ifjúság 2020 adatfelvétel alapján első ránézésre úgy tűnik, hogy bár érzékelhetők különbségek, de szignifikáns eltérés nem mutatható ki: az önkéntestapasztalattal nem rendelkezőknek csak 4,6 százaléka tartotta magát „egyháza tanítása szerint” vallásosnak és 50,4 százalék pedig a „maga módján vallásosnak”, addig az önkéntesek körében ezek aránya 7,6, illetve 51,9 százalék volt. Ugyanakkor a „maga módján vallásos” válaszlehetőség kiemelkedő mértékű választása viszont rámutat, hogy a vallásosság-mérésre használt kérdés már némileg erodálódott (túl sokan

kerülnek egy kategóriába), vélhetően egy differenciáltabb Likert skála alkalmazása eltérő és szignifikáns eredményt adna.

Az önkéntes fiatalok rétegződésének és mobilitásának jellemzői

A 2020-as ifjúságkutatás a fiatalok rétegződés- és mobilitás vizsgálatára is lehetőséget adott. Előbbi egyfelől önbevallás alapján egyetlen eredeti változóban is megragadható (melyik réteghez tartozónak tekinti magát a válaszadó), másfelől többdimenziós statisztikai eljárásokkal magunk is elvégeztünk egy tágabb megközelítésű, számos tényezőt számításba vevő rétegződésvizsgálatot. (Gondi et al. 2021).

Amennyiben kizárólag a szubjektív önjellemzést vesszük számításba, gyenge, de fennálló szignifikáns kapcsolatot láthatunk.³ Azaz az erős önkéntesidentitással rendelkezők tipikusan feljebb nivellálják magukat, mint a nem önkéntesek (a felső-közép/felső rétegekbe sorolta magát az önkéntesek 10,1 százaléka, és a nem önkéntesek 6,3 százaléka). E kérdéstípusnál a tipikusnak tekinthető „középre húzás” jelensége körükben is megfigyelhető: a magukat önkéntesnek vallók 58,2, a nem önkéntesek 52 százaléka érzi úgy, hogy a középső társadalmi rétegbe tartozik. A korcsoporti eltérések az önkénteseken belül jelentősebbnek mutatkoztak, ami részint az korról, részint az optimálisabb saját anyagi helyzettel lehet összefüggésben, ugyanis: a felső rétegek valamelyikébe az egészen fiatal válaszadóknak csak 3,3, a 18-24 éveseknek 9,3, míg a 25-29 éveseknek 16,7 százaléka kategorizálta magát.

A 2021-ben megjelent (Gondi et al. 2021) – főkomponenselemzésen és hierarchikus klaszterelemzésen alapuló – rétegződésmodellünk⁴ 7 klaszterre⁵ bontotta a 15-29 éves válaszadókat. Az így kapott változónak az önkéntességgel való kapcsolata már relatíve „erősebb”, de nem kiemelkedő erejű szignifikáns kapcsolatot jelöl.⁶ Egyfelől jól látható, hogy mind az aktív, mind a már nem aktív (korábban, mint egy éve volt) önkéntesek relatív többsége a kvázi legnívósabb, „műveltségbe fektetők” klaszterébe tartozott, akiknek nagyobb hányada minden vizsgált faktor mentén átlagos vagy átlag feletti pozíciót vett fel, kiváltképp a kulturális tőke (nyelvtudás, várható végleges iskolai végzettség) terén. Az aktív önkéntesek 36 százaléka

³ $p=0,003$

⁴ A modellben számításba vett tényezők: *jövőkép, anyagi helyzet, modernizációs eszközökkel való ellátottság; politikai aktivitás; társadalmi kapcsolat; műveltség.* (Gondi et al. 2021)

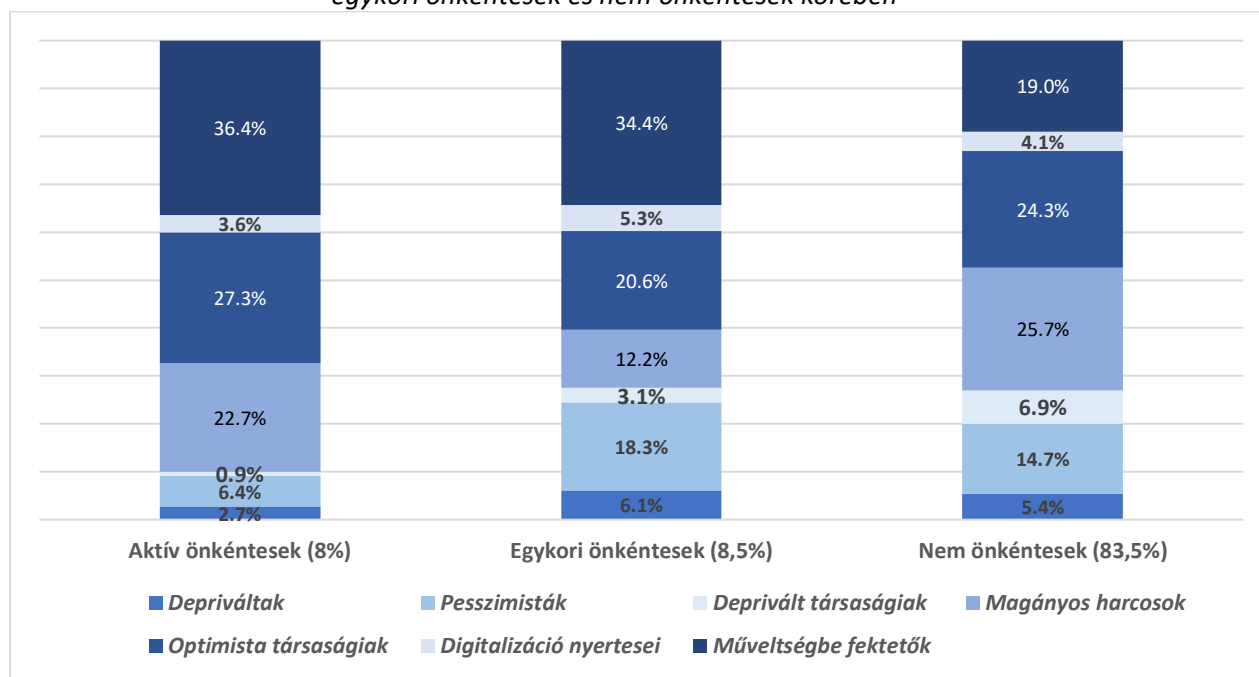
⁵ Depriváltak; Pessimisták; Deprivált társaságai; Magányos harcosok; Optimista társaságai; Digitalizáció nyertesei; Műveltségbe fektetők;

⁶ $p=0,000$

míg a nem önkénteseknek csak 19 százaléka tartozott ebbe a klaszterbe. Az „optimista társaságiaknak” elnevezett klaszterbe tartozók két legerősebb jellemzője a kiterjedt informális kapcsolati háló, valamint a saját jövőképpel való elégedettség. Ez az aktív önkéntesek 27,3 százalékára, a már nem aktív önkéntesek 20,6 százalékára, a nem önkéntesek 24,3 százalékára volt jellemző.

A jelen számban megjelenő tanulmányukban Bocsi és szerzőtársai (2023) (jobb társadalmi státuszú csoportokba tartoznak-e az önkéntesek) hipotézisük vizsgálatára többváltozós modellt alkalmaztak. Ez szintén arra mutatott rá, hogy felfedezhetők a fenti vizsgálat eredményeivel megegyező sajátosságok, miszerint a magaskultúra- és szórakozásorientált fiatalok aránya magasabb az önkéntesek, mint az ilyen tapasztalattal nem rendelkezők között, továbbá a szórakozás-orientáltság pozitív összefüggésben állt a szubjektív anyagi háttérrel is. Ugyanakkor kimutatták azt is, hogy a középfokon és alacsonyabban iskolázott apák esetén is nagyobb az önkéntesség esélye.

1. ábra: A magyarországi fiatalok társadalmi klasztereinek megoszlása a 15–29 éves önkéntesek, egykori önkéntesek és nem önkéntesek körében

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, adatbázis, saját szerkesztés.

Végül egyfajta vertikális mobilitásvizsgálatra is lehetőséget ad az adatfelvétel, tekintve, hogy mind a fiatalok, mind a szüleik iskolai végzettségét, valamint a saját és a szülők foglalkozási pozícióját 10-fokú skálán mérték fel. Így részletekbe menően lehet elkülöníteni a szüleikhez képest felfelé, lefelé és nem mobil fiatalokat. Azonban mivel mind a két tényező mentén még

egy rendkívül képlékeny korcsoportról van szó, az iskolai végzettségen alapuló mobilitást csak azon fiatalok mentén számítottuk ki, akik már nem járnak iskolába, tehát végzettségük jelen pillanatban véglegesnek tekinthető. A foglalkozási pozíción alapuló mobilitást pedig értelemszerűen csak azok esetében vizsgáltuk, akik jelenleg már végeznek pénzkereső tevékenységet, így meg tudták határozni saját pozíciójukat a vonatkozó kérdés esetén.

Az egyszerűség kedvéért mind a két esetben a magasabban képzett, illetve a magasabb pozícióban dolgozó szülőhöz képest vizsgáltam a fiatalok helyzetét. Az eredmények azt mutatták, hogy iskolai végzettség mentén a vizsgált almintába tartozók összességének relatív többsége, 37,9 százaléka felfelé mobil magasabban képzett szülőjéhez képest, 37,2 százalékuk nem mobil (tehát azonos szintű végzettséggel rendelkezik), 24,9 százalékuk pedig képzetebb szülőjéhez képest lefelé mobil. Érdekesség, hogy a teljes almintában az önkéntesek aránya ettől nem tér el szignifikánsan, ugyanakkor az aktív önkéntesek körében 45,9 százalékos, és figyelemre méltó, hogy a már nem önkéntesek között 50 százalékot tesz ki a felfelé mobilak aránya.

A foglalkozási mobilitás vizsgálatakor már ambivalensebb adatokat kaptunk. Az látható, hogy a dolgozó fiatalok 22,9 százaléka már most magasabb státuszban dolgozik az eleve magasabb pozícióban tevékenykedő szülőhöz képest, és 42,8 százalékuk immobil, míg 34,3 százalékuk pedig (egyelőre) lefelé mobil, ami a korcsoport tekintetében még nem meglepő eredmény. Az önkéntesek, egykori önkéntesek és nem önkéntesek eredményei között statisztikai értelemben, noha nincs számottevő különbség, de valamelyest jelzésértékű, hogy az önkéntes tapasztalattal rendelkezők között az előbb említett almintá-átlagnál megint csak magasabb arányban figyelhetők meg a felfelé mobil válaszadók (a jelenleg önkéntes fiatalok között 29,8, az egykori önkéntesek között 27,2 százalék). Ugyanakkor érdekesség, hogy a foglalkozás szerinti értelemben lefelé mobil fiatalok is aránylag többen vannak az önkéntesek között, mint a teljes mintában vagy a nem önkéntesek körében (41-44 százalék).

Az aktív, erős önkéntesidentitású fiatalok tevékenységének természete

Megsegítettek köre és tevékenységszerkezet. A Magyar Ifjúság 2020 kutatás arra is rákérdezett, milyen formában és milyen jellegű önkéntességet végeztek a fiatalok. Ilyen módon meg tudunk különböztetni

- a kizárólag formális (szervezeti),
- a kizárólag informális (magánúton) és

- a mindkét formában tevékenykedő önkénteseket.

A megkérdezés előtti egy évben is aktívan ténykedő, valamint egykori önkéntesek összesen 71 százaléka jelezte, hogy civil szervezeteknél (44 százalék), önkormányzatoknál (24 százalék), egyházi szervezeteknél (10 százalék) vagy épp gazdasági szereplőknél (8 százalék) végzett önkéntes munkát, sokan akár több eltérő szervezet körében is.

Ugyanakkor a korábbi önkéntesfelmérések trendjeivel egyező módon a magukat önkéntesnek vallók 85 százaléka részben vagy egészben informális módon tevékenykedett (43 százalékuk szomszédok, 30 százalék a nagyobb közösség, 38 százalék nem rokon ismerősök, 28 százalék ismeretlenek, 26 százalék közös hobbi, érdeklődés alapján kialakult ismerősi kör, 38 százalék munkatársak/osztálytársak körében).

A két csoport között viszont jelentős volt az átfedés. Az önkéntes fiataloknak nem kevesebb, mint kétharmada formális és informális utakon is talált magának lehetőségeket, mellettük csak 8,8 százalékuk tevékenykedett kizárólag szervezett körülmények között, negyedük pedig kizárólag ezeken kívül, informálisan nyújtott segítséget, támogatást valakiknek. Korcsoportok szerint az eltérés nem volt szignifikáns, mindazonáltal olybá tűnik, hogy a legfiatalabbak (15-17 évesek) esetében a kizárólag informális önkéntesek aránya némileg alacsonyabb, mindössze 22 százalék, ami korosztályi adottságnak is tekinthető, hisz ebben a korban még inkább a formális keretekbe foglalt tevékenykedés jellemzőbb.

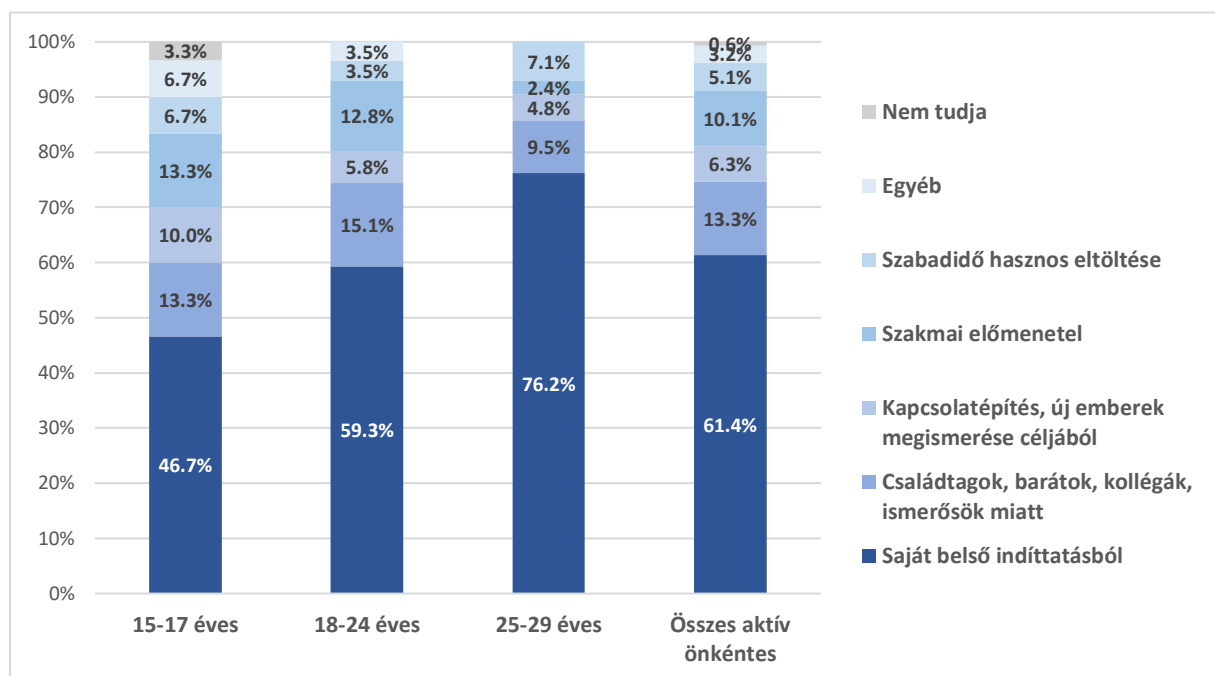
A kutatás rákérdezett arra is, hogy konkrétan mely területen végeztek önkéntes tevékenységet a fiatalok. Összesen 19 kategória⁷ közül jelölhettek meg akár többet is, és az eredmények azt mutatták, hogy főleg öt terület emelkedett ki az említések nagysága szerint. Ezek közül a legjellemzőbb volt a környezet- és állatvédelem, valamint ifjúsági terület, (ez utóbbit a válaszadók egy-egy negyede jelölte meg). Harmadik és negyedik helyen az egészségügyi, illetve a szociális ellátási terület említették (20-20 százalékban), majd pedig ötödikként a kulturális területet (11 százalékban). A többi 14 területet ennél jóval kisebb említési arányt kapott.

⁷ Egészségügy, Gazdaságfejlesztés, Ifjúsági, Jogvédelem, Környezet- és állatvédelem, Közbiztonság védelme, Kultúra, Kutatás, Nemzetközi kapcsolatok, Oktatás, Polgárvédelem és tűzoltás, Politika, Sport, Szabadidő-hobbi, Szakmai-gazdasági érdekképviselés, Szociális ellátás, Településfejlesztés, Többcélú adományosztás / nonprofit szövetségek, Vallás/egyház.

A további, korcsoportok szerinti bontás a mintaméret miatt az említett 4-5 területen lehetett releváns, viszont szignifikáns eltérést⁸ kifejezetten csak a szociális ellátáshoz kapcsolódóan láttunk, azaz az ezen a területen dolgozók főleg a 25-29 évesek körében domborodik ki, az ilyen korú önkéntesek 40,5 százaléka jelölte meg a területet, míg az ennél fiatalabbak az előbbieken említett 20 százalék alatt.

Mi motiválja a fiatalokat az önkéntességre? Értelmszerűen fontos kérdés, hogy mi motiválja a fiatalokat az önkéntességre. Az aktív, tehát erős identitással bíró önkéntesek többsége (61,4 százaléka) saját belső indíttatását jelölte meg válaszként. Emellett kisebb számban voltak olyanok is, akik családtagok, barátok, kollégák ismerősök miatt váltak önkéntessé, míg a harmadik, relatíve nagyobb csoportnak pedig fontosabb szempont a szakmai előmenetel volt. Bár csak irányadóként szabad kezelni, de érdekes tendencia bontakozik ki az eltérő korú önkéntesek között. A belső indíttatás látványosan emelkedik a korrallal, míg a legfiatalabbak esetében a szakmai előmenetel vágya, a családtagok, ismerősök hatása vagy épp a kapcsolatépítés tűnik erősebb hajtóerőnek (ezek mintha csökkennének a 25-29 évesek között, akik körében egyedül a szabadidő hasznos eltöltése nő meg a belső indíttatás mellett).

2. ábra: Aktív, erős önkéntesidentitású fiatalok elsődleges motivációja az önkéntes tevékenység végzésére

Forrás: Magyar Ifjúság 2020, adatbázis, saját szerkesztés.

⁸ p=0,005

A jövőbeni szándékok az önkéntességgel kapcsolatosan. A kutatás a jövőbeni tervekre is kitért, amely kérdést kizárólag az önkéntesség terén inaktívak és tapasztalattal egyáltalán nem rendelkezőknek tették fel (tehát a kutatás pillanatában kvázi aktívnak számító, magukat önkéntesnek vallóknak nem). Az így létrejövő nem-önkéntes almintá 18,6 százaléka jelezte, hogy szeretné egyszer, illetve újra kipróbálni magát e téren. Mindössze 3 százaléuk rendelkezett erre vonatkozólag konkrét tervekkel is, nagyobb részük viszont még nem tudta, miként kezdjen neki. Természetesen az önkéntes tapasztalattal rendelkező, de jelenleg inaktív válaszadók nagyságrendekkel nagyobb hányada (62 százaléuk) kívánt visszalépni a területre, de konkrét tervei csak mintegy tizedüknek volt.

Korcsoportok szerinti bontásban vizsgálva a válaszokat, a jelenleg inaktív önkéntesek körében egyáltalán nem találunk, míg az önkéntestapasztalattal nem rendelkezők körében pedig éppen hogy csak nem volt statisztikai értelemben vett szignifikáns összefüggés. Az önkéntesség iránti lelkesedés a kor előrehaladtával némileg lankadni látszott, hiszen leginkább a 15-17 évesek jelezték, hogy részt vennének a jövőben valamilyen megmozdulásban (21,6 százaléuk), aminek feltételezhetően részben oka lehet az iskolai közösségi szolgálatban való részvétel is. Az ennél idősebb két korcsoportban viszont mintaátlag alá esik az igennel válaszolók hányada (13,2, illetve 11,9 százalékra).

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS AZ ADATFELVÉTELI MÓDSZERTANOKRÓL AZ ÖNKÉNTESÉG MÉRÉSE KAPCSÁN

Terepmunkát végző kutatóknak, elemzőknek, de a szélesebb látókörrel rendelkező olvasóközönségnek sem ismeretlen terület a konceptualizáció és operacionalizáció témaköre. Azonos témakörök (újra)mérésekor különösen is fontos, hogy módszertani értelemben minden kétséget kizáróan járjunk el mind a kérdés- és válaszlehetőség-alkotás, mind a mintavételi módszerek kiválasztása, végül pedig a terepmunka során. A tapasztalat azt mutatja, hogy még a legjobb szakmai hozzáértés és szándék esetén is egyes kérdések felvételekor ezek bármelyikének egy, a korábbiaktól eltérő változtatása merőben új

eredményeket, akár tendenciákat is szülhet (Bartal 2022). Már egy bevett kérdés szórendjében történő változtatás is képes szignifikáns eltéréseket generálni (Hackett 2014).⁹ Bebizonyosodni látszik, hogy nincs ez másképp az önkéntesség témakörével sem. Bár az önkéntességekutatások kérdőívei hétköznapi értelemben véve egy látszólag egyszerűen értelmezhető változót mérnek, azaz, hogy a válaszadó végez-e/végzett-e önkéntességet egy bizonyos időszakban (leggyakrabban a kérdezést megelőző 6 vagy 12 hónapban). A tapasztalat azt mutatja, hogy a megkeresés ideje, módja, a kérdés megfogalmazása és a kérdésfeltevés időzítése miatt mégis képlékeny változóról van szó. Ezért az eredményekben, egymást akár időben és térben is szorosan követő mérések esetén is, jelentős ingadozások mutathatók ki. Mint láttuk a fentebb kifejtett elemzésben, a határozottabb önkéntesidentitással rendelkezők viszonylag könnyedén magukra ismernek eltérő definíciós bázisú vagy akár alapvetően eltérő tematikájú kérdőívben feltett kérdések esetén is. A kevésbé vagy egyáltalán nem „tudatos” önkéntesek viszont az önkéntességet firtató kérdésre nem feltétlenül adnak egyértelműen pozitív választ – ebből fakadóan pedig kompromisszumok meghozatalára kényszerülünk az eredmények interpretációja során.

Mindez tehát részben abból adódik, hogy az önkéntességnek számos meghatározása létezik a kutatási szakirodalomban. Cnaan et al. (1996) már közel három évtizeddel ezelőtt több mint 300 tanulmány áttekintését követően is azt találták, hogy a legtöbb kutató még csak nem is határozta meg egyértelműen, mit ért „önkéntesség” alatt. Akik viszont mégis megtették, azok nagyon eltérő, egymást olykor átfedő, máskor kizáró definíciós bázisokról indultak. Cnaan és munkatársai (1996) négy definíciós tengelyt azonosítottak, amelyek köré a talált meghatározásokat rendezték, aszerint, hogy az adott szempont szerint mennyire megengedő (tág), vagy szigorú (szűk) definíciónak volt megfeleltethető.

- Szabad akarat: egyes önkéntesség-meghatározások a teljesen szabadon meghozott segítségnyújtási döntésekre „korlátozták” az önkéntesség meghatározását. (Smith 1982; Fair Labor Standard Act 1985; Van Til 1988.) Ennek egyfajta kitágított értelmezési-kerete, amikor egyes felmérések kiszélesítették az önkéntesség értelmezését: így például – az

⁹ Pusztán a példa kedvéért érdemes rámutatni egy merőben más kutatási területre is, a felekezeti hovatartozás-, illetve a vallásosságmérésekre, amely téma már csak a népszámlálások során is rendre újra és újra felmérésre kerül, (nem beszélve az ad hoc kutatásokról), viszont általános tapasztalattá vált, hogy a kérdésfeltevés megváltoztatása, vagy éppen a kizárólag személyes után hibrid (online adatfelvétellel kiegészített) adatfelvételre történő áttérés akár merőben újra rajzolhatja egy társadalom vallási térképét, szakmai és újságírói értelmezési viták tömegét generálva. (vö. Máté-Tóth – Nagy 2013)

immár nálunk iskolai keretek között is megjelent –, kvázi kötelező szolgálatvállalást is beleértve értekeztek az önkéntességről (Scheier 1980; American Red Cross 1988).

- Juttatások „megengedése”: voltak szerzők, akik kizárólag a teljesen fizetetlen munkát tartották önkéntességnek (Hodgkinson et al. 1982; Fair Labor Standard Act 1985; Corpus Juris Secundum 1994). Más tanulmányok a kisösszegű ösztöndíjjal vagy a piaci szint alatti bérezéssel járó feladatvállalást is ideértették (Scheier 1980; Smith 1982; American Red Cross 1988.).
- Formális – informális korlátok: az intézményi affiliációra építő megközelítések körében egyesek kizárólag a nonprofit vagy más intézménynél végzett formális munkát vették számításba¹⁰ (Scheier 1980; Jenner 1982; American Red Cross 1988.), míg mások akár az informális, spontán segítséget is idecítálták (Hodgkinson et al. 1982; Van Til 1988; Ellis et al. 1990).
- Kedvezményezett kör: egyes szerzők kizárólag a kérdezett érintetti, családi, baráti körétől eltérő „mások”, azaz tágabb értelemben vett társadalom megsegítésére irányuló munkát vették számításba (Scheier 1980; Jenner 1982; Fair Labor Standard Act 1985; Van Til 1988), míg mások azt a munkát is ideértették, amely a barátok vagy a saját család javát szolgálja, esetleg olyan intézményt támogat, amelynek az önkéntes maga is tagja, tehát érintettje, hasznélvezője (Hodgkinson et al. 1982; Smith 1982; Ellis et al. 1990).

Cnaan és munkatársai (1996) szerint a négy tengely mentén rendeződő definíciók között egyfajta fokozatosság figyelhető meg. Így általánosságban igaz, hogy a szigorú definíciók alapját minden más definíció is elfogadja, ugyanakkor a megengedőbb definíciók tovább tágítják a kört. Például a szabad akarat esetén az a meghatározás, ami szerint a kötelező szolgálat is egyfajta önkéntesség, értelemszerűen elfogadja azt is, ha valaki szabad elhatározásból megy, fordítva viszont nem.

Magyarországon az 1068/2012. (III. 20.) Kormány határozat a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról rendelkezik az önkéntesség-definíciójáról is. Ennek értelmében „az önkéntesség olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát

¹⁰ lásd KSH Statisztikai Tükör – A nonprofit legfontosabb jellemzői éves online periodika.

szolgálva.” Bár a stratégia elviekben hatályát veszítette, és még nem született meg annak folytatása, így jelen tanulmányban is ezt vesszük origónak, sőt az Önkéntesség Magyarországon 2018, továbbá a Magyar Ifjúság 2020 c. kutatás megfogalmazásukban ugyan némileg eltérően,¹¹ de ezt a meghatározást használták definíciós bázisukként. A meghatározás három kulcsfontosságú jellemzőt sorol fel, amelyek megközelítőleg pontosan írják le azt, amit konszezusosan önkéntességnek nevezhetünk.

A gyakorlati tereptapasztalatok alapján azonban néhány megjegyzéssel szeretnék élni a NÖS önkéntes-definíciójának három kitételével kapcsolatban.

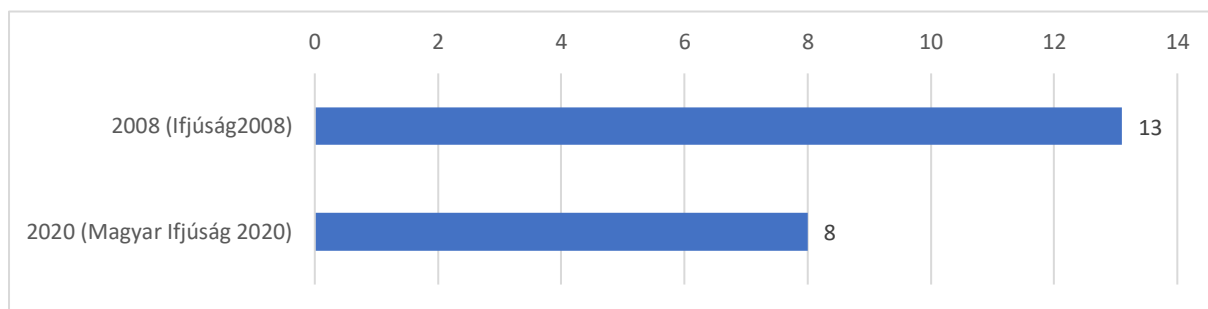
- Először is a meghatározás leszögezi, hogy a tevékenységet az egyén szabad akaratából, saját motivációjából fakadóan kell végezni. Némi distanciát téve meg kell jegyezni, hogy a primer kutatási gyakorlat közben némileg szürkezónát jelentenek az iskolai közösségi szolgálati (IKSZ) programok, amelyek lényegében *megkövetelik* a bekapcsolódást olyan jellegű feladatokba, amelyeket sok más esetben akár önkéntesek végeznek. Emellett előfordul, hogy az amúgy is önkéntes középiskolai diákok kapnak lehetőséget szervezetüktől arra, hogy 50 órát leigazoljanak az egyébként önkéntes motivációból fakadó, gyakorlatilag is önkéntes öntudattal végzett tevékenységükből. Kutatási szemszögből ez viszont azt a kevésbé optimális helyzetet indukálja, hogy némely esetekben a válaszadók bizonytalanok abban, mit tekinthetnek önkéntességnek, és mit ezen kívüli szolgálatnak, főleg, ha a tevékenység valójában azonos. A gyakorlatban azonban – az egyszerű és gyors válaszadásra törekedve – az adatközlők ebbe igazán bele sem gondolnak. Így azok, akik egyébként nem végeznek önkéntességet, de az 50 óra szolgálat miatt adott esetben igennel válaszolnak az ezt firtató kérdésre, sőt, a gyakoriságot firtató kérdés esetén is ideszámolhatják tevékenységüket.
- A második kitétel kimondja, hogy a tevékenységet elsősorban nem anyagi haszonszerzés fejében szabad végezni, viszont (helyesen) teret hagy a költségtérítés, vagy akár némi jelképes materiális juttatásnak is. Itt nem érzékeltünk értelmezésből adódó problémákat.
- Harmadszor viszont a kormányhatározatban szereplő önkéntesség meghatározás kifejezi azt is, hogy az önkéntes tevékenységnek az önkéntesen kívül „más személy, személyek vagy a közösség javára” kell válnia. A meghatározás azonban nem zárja ki a baráti kört vagy a

¹¹ Mindkettő használta a „szívesség” kifejezést, valamint a próbakérdés során tapasztaltak miatt további kiegészítésként kikötötte, hogy barát vagy családtag javára végzett tevékenység nem tartozik az önkéntesség körébe.

családot. Ez természetesen döntés kérdése is lehet a törvényalkotó részéről, azonban az „Önkéntesség Magyarországon 2018” kutatás terepmunkáját megelőző próbakérdezés rávilágított, hogy számos megkérdezett a családtagoknak és barátoknak nyújtott természetes, hétköznapi (és amúgy önszántából, ellenszolgáltatás nélkül végzett) segítségekre hivatkozva akkor is önkéntesnek sorolták be magukat, ha egyébként nem végeztek más, a tágabb értelemben vett közösség javát szolgáló semmilyen tevékenységet. Így viszont ők a kutatás többi, önkéntességet kibontó kérdését nem tudták kielégítően magukra értelmezni. Ebből adódóan a 2018-as felmérés során a döntéshozó képviselőivel egyetértésben kerültek „kizárásra” a csak barátoknak, illetve rokonoknak segítők (Gyorgyovich et al. 2020).

Az önkéntesek arányának meghatározása tehát rendkívül érzékeny a kérdésfeltevés módjára, így akár azonos földrajzi területen és alapsokaságon végzett, egymást időben is szorosan követő felvételek eredményei között is olykor elsőre nehezen értelmezhető eltéréseket figyelhetünk meg. Mint arra már más helyütt is kitértem (Gyorgyovich 2022), a fiatal önkéntesek vizsgálata kapcsán érdemes figyelmet szentelni a 2008 és 2020 közötti vizsgálati eredményeknek, amelyek a 15–29 (más esetben 18–29) évesek tevékenységeit vették górcső alá.

3. ábra: A 15 – 29 éves önkéntesek arányának alakulása az Ifjúság 2008 és a Magyar Ifjúság 2020 kutatások alapján (százalékos megoszlás)

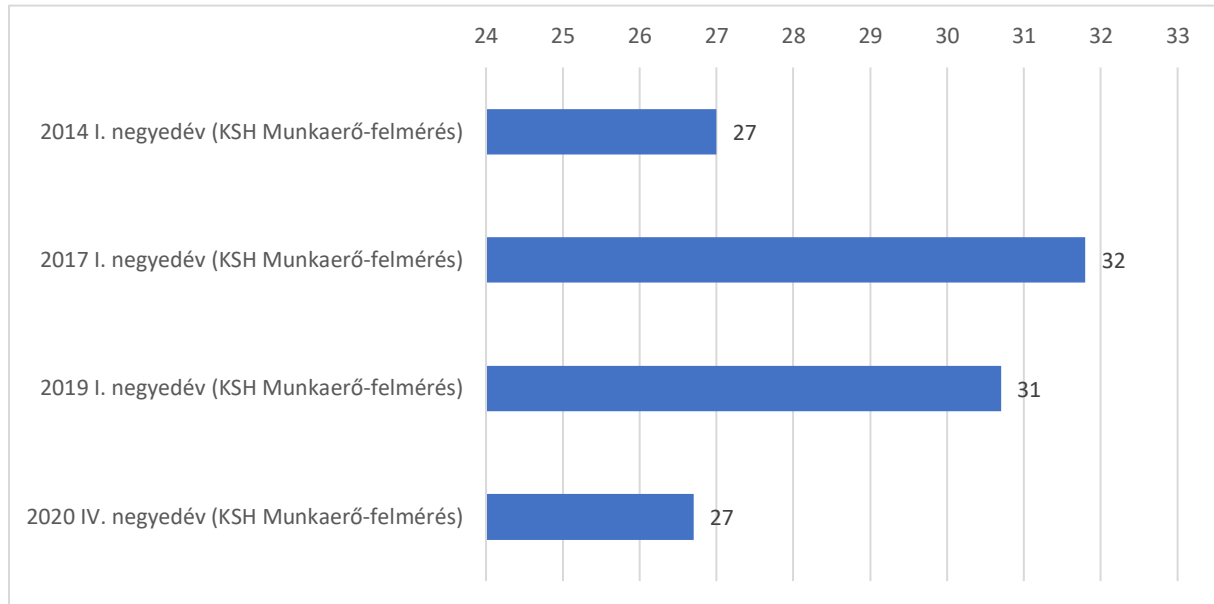

Forrás: A nagymintás Ifjúságkutatás 2008-as és 2020-as hullámainak adatbázisai.

Első megközelítésben azt mondhatnánk, hogy valamilyen oknál fogva a 2008-as 13 százalék után egy erős hullámozást látunk, akár két, egymást időben szorosan követő vagy épp átfedő adatfelvétel után is. A 3-5. ábráknál tehát érdemes figyelemmel lenni az adatfelvételt végzőkre. A legfeltűnőbb eredményeket a 2008-as és a 2020-as ifjúságkutatás produkálja, amely a későbbi, illetve a korábbi kutatások eredményeitől egészen elütően alacsony értékeket mutattak. A 2020-as ifjúságkutatás 8 százalékos eredményére még a világszinten is

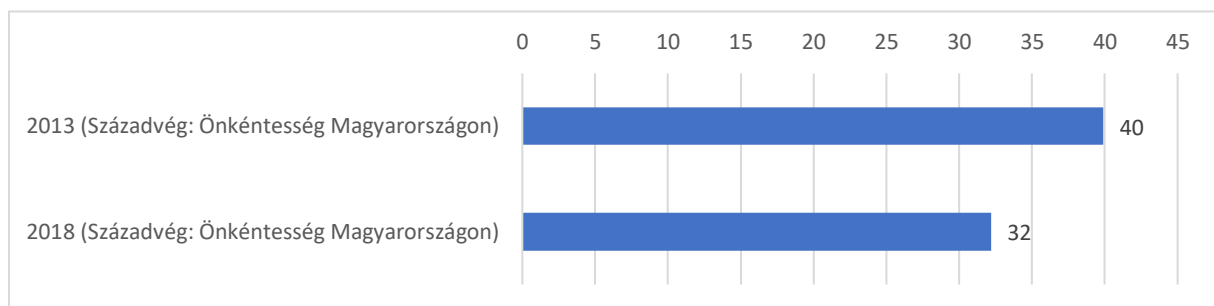
megtapasztalható pandémia általi aránycsökkentő hatás mellett is nehéz azonnali magyarázatot találni.

4. ábra: A 15 – 29 éves önkéntesek arányának alakulása a Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérésének 2014 -2020 közötti kiegészítő felvételei alapján

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérése 2014-2020 közötti STADT adatai.

5. ábra: A 18-29 éves önkéntesek arányának alakulása az Önkéntesség Magyarországon 2013/2018 vizsgálatok alapján

Forrás: A Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Önkéntesség Magyarországon 2013 és 2018-as hullámainak adatbázisai – saját szerkesztés.

Az eltérő önkéntességi ráták mögött módszertani, illetve konceptualizációs okok bújnak meg. Ezek közül most részletesebben a kérdések struktúrájára térek ki. Amennyiben részletesen végig nézzük a már említett kutatások kérdőív-felépítését és kérdésalkotását (2. táblázat), egyértelművé válhat, hogy a ténylegesen végzett önkéntesség nem minden esetben találkozik a válaszadók fejében egy ehhez kapcsolódó önkéntesidentitással. Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy az öntevékenység végzésére vonatkozó egyszerű és egyszeri rákérdezés esetén sokszor

csak esetlegesen tudatosul az emberekben, hogy az, amit tesznek,¹² valójában önkéntesség, és valamiért a segítő tevékenységüket egyáltalán nem párosul kifejezett „önkéntes-öntudattal”, hanem egyéb motivációk jelennek meg. Lényegében fel kell rá hívni a figyelmüket, hogy amit tesznek, igenis a vizsgálat tárgyához tartozik. Ebből fakadóan egy, a hétköznapiokból kiszakító kérdőívfelvételi szituációban az önkéntes mivoltot firtató kérdésnél sokuk közel sem biztos, hogy azonnal „igennel” reagál. Ellenben pár megelőző kérdés feltevése után már más a helyzet. Ennek belátására az alábbi táblázatban összegyűjtöttem a közelmúlt azon kutatási kérdéseit, amelyekkel a kutatók az önkéntesek arányát kívánták meghatározni. Ehhez megvizsgáltam a kérdések „kérdőíves környezetét”, valamint az adatfelvétel módszertanát is (2. táblázat).

A vizsgált kutatások közül a Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérése és az Önkéntesség Magyarországon kutatások mind előre tematizáltan, az önkéntességre vonatkozó kérdést többé-kevésbé körbejárva, azaz több esetben előzménykérdésekkel is felvezetve kérdeztek rá a válaszadók önkéntes mivoltára. Emellett az Önkéntesség Magyarországon 2018 kutatás az első negatív válasz után még egyszer, másodjára már részletezve a definíciót, újra rákérdezett, biztos-e, hogy a válaszadó nem végzett önkéntességet. Ezzel szemben az Ifjúságkutatás 2020 egészen eltérő témák garmadáját sorakoztatja fel, így csak a négy alminták közül az egyikben, egy rövid kérdés erejéig kérdezi a fiatal válaszadó önkéntességét, majd nemleges válasz esetén – a kérdőív hossza miatt egyáltalán nem elítélendő módon – rögtön más területekre lép tovább. A módszer kétségtelen eredménye, hogy kevesebb fiatal körében mutat ki önkéntességet, mint más felmérések. Viszont a másik oldalról szemlélve ezt a módszertani eredményt, rá kell jönnünk, hogy akik ebben a kérdőíves szituációban, a 2020-as felvételi kérdőív során (konkrétan a külföldi munkavállalási és tanulási szándékot felmérő kérdésblokk után) feltett egyszeri kérdés alapján is rögtön magukra ismernek, kétségtelenül erős önkéntesidentitással rendelkeznek.

¹² legyen az formális keretek között végzett jótékonyági vagy szociális szolgálat, más esetben a szaktudás felajánlása civil szervezetek számára, esetleg egészen informálisan pusztán a személyszállításban történő alkalmankénti segítségnyújtás a szomszéd mozgássérültnek

2. táblázat A KSH Munkaerő-felmérések, a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Önkéntesség Magyarországon kutatásainak 2013 és 2018-as, illetve az Ifjúság2008 és a Magyar Ifjúság 2020 adatfelvételének önkéntességre vonatkozó kérdései, és a kérdezés egyéb körülményei

Kutatás	Feltett kérdés	Kérdezés körülményei és a kérdés kérdőíves környezete
KSH Munkaerő-felmérés „Önkéntes munka” kiegészítő felvételek (2014; 2017; 2019)	Végzett Ön az elmúlt 12 hónapban háztartásán kívül élő személy(ek) javára vagy a társadalom hasznára önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül valamilyen munkát az alábbi területeken?	A kiegészítő adatfelvétel előre tematizált és a válaszadónak előre jelzett célja az önkéntesség felmérése. Összesen 18 területre kérdeznek rá egyenként, rögtön a kérdőív elején, így a válaszadónak 18-szor kellett végiggondolnia, vajon végez-e önkéntes tevékenységet a megkérdezett területen.
Önkéntesség Magyarországon 2013	A Nemzeti Önkéntes Stratégia meghatározása szerint az tekinthető önkéntes tevékenységének, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más személy, személyek vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön az elmúlt egy évben ilyen tevékenységet?	Az adatfelvétel előre tematizált és a válaszadónak előre jelzett célja az önkéntesség felmérése. A kérdést két nyitott kérdés előzte meg rögtön a kérdőív elején: „Önnek mi jut elsőként eszébe az önkéntességről?”, „Ön szerint mi a fő különbség a munka és az önkéntes tevékenység között?” – így a konkrét kérdés előtt maga a kérdezett által került narrálásra a téma.
Önkéntesség Magyarországon 2018	1. kérdés: Önkéntes tevékenység az, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, személyek vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet? 2. kérdés nemleges válasz esetén: Kérem, gondoljon az elmúlt egy évre. Előfordult-e, hogy önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül segített, komolyabb szívességet tett valakinek, aki nem rokona, családtagja, közvetlen barátja, mint például háztartási munkák végzése, bevásárlás, betegápolás, állandagondozás, vagy ehhez hasonló tevékenységek?	Az adatfelvétel előre tematizált és a válaszadónak előre jelzett célja az önkéntesség felmérése. A kérdést két nyitott kérdés előzte meg rögtön a kérdőív elején: „Önnek mi jut elsőként eszébe az önkéntességről?”, „Ön szerint mi a fő különbség a munka és az önkéntes tevékenység között?” – így a konkrét kérdés előtt maga a kérdezett által került narrálásra a téma. Az adatfelvétel előtti próbakérdés és a hozzá kapcsolódó interjúk hatására szigorúbb kérdés került lekérdézésre (amely kizárja a baráti kört is), viszont egy kiegészítő kérdés is bekerült a felvételbe, hogy az informális önkéntesség (amelyhez kevesebb önkéntesöntudat kapcsolódik és amely az első – a Nemzeti Önkéntes Stratégia által meghatározott – kérdésnél sokaknál nem merült fel) szintén bemutatásra kerüljön a statisztikákban.
Ifjúság2008	Közösségi önkéntes tevékenységnek nevezünk minden olyan tevékenységet, amit az ember ingyen végez, és ami a közösség hasznát, szórakozását, segítségét szolgálja. Ide tartozik tehát bármilyen program, rendezvény szervezése vagy az abban való közreműködés, de ilyen a rászorulóknak segítése, a ruhagyűjtés stb. stb. – feltéve, hogy az ember ingyen végzi. Szokott-e Ön ilyen tevékenységet végezni?	Eltérő tematikájú kérdéseket követően, önkéntességre vonatkozó előzmény nélkül, egyszer kérdezett rá a kérdőív. Nemleges válasz esetén továbblépett a kérdőív más tematikára. A válaszadónak nem volt lehetősége alaposabban végiggondolni a választát.
Magyar Ifjúság 2020	Önkéntes tevékenység az a segítség, szívesség, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, szervezet vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet?	Eltérő tematikájú kérdéseket követően, önkéntességre vonatkozó előzmény nélkül, egyszer kérdezett rá a kérdőív. Nemleges válasz esetén még további általános attitűdkérdések következtek az önkéntességről, de a válaszadónak nem volt lehetősége alaposabban végiggondolni a választát.

Forrás: A nagymintás ifjúságkutatás 2008-as és 2020-as hullámainak kérdőívei, KSH Munkaerő-felmérések kérdőívei, a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Önkéntesség Magyarországon kutatásainak 2013 és 2018-as hullámainak kérdőívei – saját szerkesztés.

ÖSSZEGZÉS

Az önkéntesidentitásról a vizsgált minta jellemzői alapján azt állapíthattuk meg, hogy rendkívül képlékeny változó. Ebből fakadólag egyáltalán nem mindegy, milyen megközelítéssel, milyen kérdőíves környezetben és milyen kérdésfeltevessel mérjük a jelenséget, hisz többségük nem feltétlenül tartja számon magát önkéntesként, illetve tevékenységét nem feltétlenül sorolja ebbe a körbe. Jól rámutat erre a Magyar Ifjúság kutatássorozat 2008-as és 2020-as adatfelvétele, amelyek kísérletet tettek az ide vonatkozó ifjúsági népréteg felderítésére. Eredményeinek és módszertani megközelítéseinek eltérő kutatásokkal történő összehasonlítása láthatóvá teszi, hogy mennyivel megemelkedik az önkéntesek aránya, amennyiben a kérdésnek megalapozva, előkészítő kérdésekkel „ébresztjük fel” a kérdezettek önkéntesidentitását. Ebből fakadóan kizárólag azok adhattak a kérdésre azonnali pozitív választ, akik tudatosabban élték meg tevékenységüket.

Az erős önkéntesidentitással rendelkező önkéntesek aránya a 15-29 éves ifjúsági rétegben 8 százalékot tett ki az Ifjúságkutatás 2020 felvétel eredményei alapján. A korábbi eredményekhez hasonlóan a magukat önkéntesnek vallók többsége nő (53,5 százalék) volt, de a 25-29 éves alcsoportban a férfiak aránya valamivel megelőzte a nőkéét is. Egyfajta települési migrációs tendencia is kiolvasható volt az adatokból, hiszen míg a 15-17 évesek körében alig láttunk fővárosi önkénteseket, a 25-29 évesek körében jelentősen megnőtt a fővárosaik aránya.

Az önkéntesek és nem önkéntesek között mind az iskolai végzettség, mind az iskolai mobilitás tekintetében enyhe különbségek voltak kimutathatók: az önkéntesek körében valamivel felülreprezentáltak a magasabban képzettek, illetve a felfelé mobilak. A vallásosság szerepe – bár számos tanulmány rámutat az önkéntességgel való pozitív együttjárásra – az ifjúsági almintában nem volt megfigyelhető, ami vélhetően a kutatás vallásosságot mérő kérdésének erodálódásából is következik. A társadalmi rétegek szerinti vizsgálat pedig rávilágított, hogy az önkéntesek valamivel nagyobb arányban jelennek meg a magasabb presztízsű társadalmi pozíciókban.

A fiatal önkéntesek tevékenységéről pedig elmondható, hogy negyedük (főleg az idősebbek) kizárólag informális utakon, egész kis hányaduk, kevesebb mint minden tizedik önkéntes pedig kizárólag szervezeti keretek között tevékenykedett. Jelentős hányaduk viszont – éppen kétharmaduk – mindkét területen próbára tette magát. Tevékenységük főként öt területre

fókuszált: környezet- és állatvédelem, ifjúság, egészségügy, szociális ellátás, kultúra. Korcsoporti eltérést egyedül a szociális ellátáshoz kapcsolódóan találunk, ahol főleg a 25-29 évesek dolgoznak nagyobb arányban. Az önkéntesek zöme saját belső indíttatásból választotta ezt a tevékenységet, és az így válaszolók aránya lineárisan nő a mind magasabb életkorral. A fiatalabbak relatív többsége is inkább ezt a faktort választotta, viszont a kapcsolatépítés és szakmai előmenetel mintha valamivel fontosabb volna számukra, mint a legidősebb csoportnak.

IRODALOM

- American Red Cross (1988): *Volunteer 2000 study: Volume I*. Washington, DC: American Red Cross
- Bartal Anna Mária (2022): Ifjúsági önkéntesség 2020 - avagy a hazai önkéntes-kutatások néhány falra hányt borsójáról. *Önkéntes Szemle*, 2(3) pp. 131-138. DOI: 10.53585/OnkSzem.2022.3.131-138
- Bakacsi Gyula (2011): *Megváltozott munkaképességű munkavállalók és frissdiplomás munkanélküliek sikeres belépése a munka világába – kutatási zárótanulmány a „Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány Kuratóriumának kutatói pályázatára.* Budapest (http://faydigitaliskonyvtar.hu/uploads/megvaltozott_munkakepessegu_munkavallalok_kutato_i_palyazat_01.pdf Letöltés: 2023. február 7.)
- Bocsi Veronika–Fényes Hajnalka–Markos Valéria (2023): A magyarországi fiatalok önkéntességét meghatározó tényezők – különös tekintettel a szabadidő felhasználására. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 25-56.
- Cnaan, Ram –Handy, Femida –Wadsworth, Margaret (1996): Defining who is a volunteer: Conceptual and empirical considerations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25(3) pp. 364–383. <https://doi.org/10.1177/0899764096253006>
- Dorner László (2020): *Az önkéntesség lélektani vonatkozásainak empirikus vizsgálatai.* [Doktori (PhD) értekezés]. Debreceni Egyetem (<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/bc2d5d2a-6411-4ead-9b38-b59374e6e46a/content> – Letöltés: 2023. február 7.)
- Ellis, Susan J. – Noyes, K.H. (1990): *By the people: A history of Americans as volunteers.* San Francisco: Jossey-Bass, Publishers.
- Finkelstein, Marcia A. – Penner, Louis A. – Brannick, Michael T. (2005): Motive, role identity and prosocial personality as predictors of volunteer activity. *Social Behavior and Personality*, 33(4) pp. 403–418.
- Flash Eurobarometer (2021): *European Parliament Youth Survey* (<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2021/youth-survey-2021/report.pdf> – Letöltés: 2023. február 6.)
- Gondi-Bokányi Zita – Gyorgyovich Miklós – Pillók Péter (2021): Magyarországi fiatalok társadalmi mobilitása és rétegződése. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején.* Budapest: Társadalomkutató Kft. (<https://ifjusagkutatoiintezet.hu/kiadvany/a8-magyar-fiatalok-a-koronavirus-jarvany-idejen-tanulmanykotet-a-magyar-ifjusag-kutatas-2020-eredmenyeirol> – Letöltés: 2023.01.13.)
- Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szodorai Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018.* Budapest: Századvég Kiadó.

(<https://szazadveg.hu/2022.%20j%C3%BAlius%2011-ig%20R%C3%89GI/tarsadalomtudomanyi-kutatocsoport/nkentesseg-magyarorszagon-2018-szazadveg.pdf> – Letöltés: 2023.01.13.)

Gyorgyovich Miklós (2022): Az erős önkéntesidentitással bíró fiatal önkéntesek alakulása a koronavírus árnyékában. In: Székely Levente (szerk): *HorizontON – Aktuális kérdések a magyarországi fiatalok élehethelyzetéről és életmódjáról*. Budapest. Ifjúságkutató Intézet

(https://unp.hu/hir_docs/262_horizonton_2022_web_pages.pdf – Letöltés: 2023.01.13.)

Hackett, Conrad (2014): Seven things to consider when measuring religious identity. *Religion*, 44(3) pp. 396–413.

Hodgkinson, Virginia A. – Weitzman, Murray S. – Van Til, Jon (1988): *Mapping the third sector*. Washington, DC: Independent Sector

Hustinx, Lesley – von Essen, Johan – Haers, Jacques – Mels, Sara (2015): *Religion and volunteering – Complex, contested and ambiguous relationships*. Springer, Cham, https://doi.org/10.1007/978-3-319-04585-6_1

Jenner, Jessica R (1982): Participation, leadership, and the role of volunteerism among selected women volunteers. *Journal of Voluntary Action Research*, 11(4) pp. 27-38.

Központi Statisztikai Hivatal (2016): Az önkéntes munka jellemzői. Budapest, KSH (<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentes.pdf> – Letöltés: 2023. február 5.)

Máté-Tóth András – Nagy Gábor Dániel (2013): 2011-es népszámlálás vallási adatairól. Egyház és Társadalom. (<https://www.egyhazestarsadalom.hu/2013/04/04/mate-toth-andras-nagy-gabor-daniel-a-2011-es-nepszamlalas-vallasi-adatairol/> – Letöltés: 2023. január 15.)

Penner, Louis A. (2002): Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 58, pp. 447–467

Scheier, Ivan H. (1980): *Exploring volunteer space*. Boulder, CO: Volunteer: National Center for Citizen Involvement.

Smith, David H. (1982). Altruism, volunteers, and volunteerism. In Harmann, John D. (szerk.): *Volunteerism in the eighties* (pp. 23-44). Lanham, MD: University Press of America

Van Til, Jon (1988): *Mapping the third sector*. Washington, DC: Foundation Center.

Egyéb források:

1068/2012. (III. 20.) Korm. határozat a Nemzeti Önkéntes Stratégia 2012–2020 elfogadásáról és a végrehajtásához szükséges középtávú feladatokról (<https://njt.hu/jogszabaly/2012-1068-30-22> – utolsó letöltés: 2023.01.13.)

Corpus Juris Secundum. (1995). Corpus secundum. St. Paul, MN: West.

EU Ifjúsági Stratégiája (2018): *Resolution on the European Union Youth Strategy 2019-2027* (<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14080-2018-INIT/en/pdf> - utolsó letöltés: 2023.01.13.)

Fair Labor Standards Act, 29 U.S. C. 55201-219, and FLSA Regulations, 29 CFR 5553.100-106 (1985)

A SZABADIDŐ-FELHASZNÁLÁS ÉS AZ ÖNKÉNTESSÉG KAPCSOLATÁNAK VIZSGÁLATA A MAGYARORSZÁGI FIATALOK KÖRÉBEN BOCSI VERONIKA¹ – FÉNYES HAJNALKA² – MARKOS VALÉRIA³

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.25-56>

Absztrakt

A nemzetközi szakirodalom a szabadidőeltöltés és az önkéntesség összekapcsolása során leginkább elméleti és definíciós problémákat tár fel, de nem vizsgálja a fiatalok szabadidőeltöltési típusainak összefüggéseit az önkéntesség esélyével. Alapvetésünk, hogy az önkéntesség és a szabadidő az életmód összekapcsolódó szeletei, még ha ennek irányáról a kutatói vélemények el is térnek. A tanulmány célja, hogy megvizsgálja, milyen tényezők alakítják a fiatalok önkéntességét, és ebben a rendszerben a szabadidőeltöltésnek mi a szerepe. Tanulmányunkban az önkéntesség esélyére ható tényezőket tárjuk fel a magyarországi fiatalok körében, különös tekintettel a szabadidőeltöltési formák hatására. Empirikus elemzésünk alapja a Magyar Ifjúság Kutatás 2020, mely a 15-29 éves korcsoportot reprezentálja egy 2000 fős valószínűségi mintán. Elsőként feltáró faktorelemzéssel szabadidőeltöltési típusokat határoltunk körül, majd az önkéntesség esélyét magyarázó regressziós modellünkbe a szakirodalomban előforduló standard magyarázó tényezők mellé beemeltük a kapott szabadidős faktorokat. A „kulturális mindenevők” elméletével összhangban eredményeink szerint két „mindenevő” faktor azonosítható, amelynek hangsúlyai vagy a magaskultúrára, vagy a rekreációra helyeződnek, ám végletesen nem választják el a két dimenziót. Regressziós modellünk szerint nagyobb az önkéntesség esélye, ha a fiatal rendelkezik saját megtakarítással, ha az apa alap- vagy középfokú végzettségű, ha nő, illetve akkor, ha a „szórakozásorientált mindenevő” faktor magasabb értéket kap. Ez azt mutatja, hogy az önkéntesség és a szabadidőeltöltés nem egyértelműen komplementer jelenségek, illetve annak oka, hogy az önkéntesség esélyét éppen a rekreációs faktor növeli, az lehet, hogy napjaink fiataljainak önkéntes tevékenységét és a szórakozásorientált szabadidőeltöltést is elsősorban a társas-közösségi jelleg motiválja és jellemzi. Elemzésünk tanulsága, hogy a fiatal kohorszt megcélzó, önkéntességet elősegítő programok megtervezésekor a közösségi és rekreációs elemek kiemelkedően fontosak lehetnek.

Kulcsszavak: magyarországi fiatalok, önkéntességre ható tényezők, szabadidőeltöltési típusok, kvantitatív vizsgálat

¹ Bócsi Veronika (PhD), szociológus, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Társadalomtudományi Tanszék

² Fényes Hajnalka (PhD), közgazdász - szociológus, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék

³ Markos Valéria (PhD) szociológus, kutató Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ

Exploring the correlation of the use of leisure time and volunteering among young people in Hungary

Veronika Bocsi – Hajnalka Fényes – Valéria Markos

Abstract

International literature, on the one hand, reveals issues related to theory and definitions in connecting leisure time and volunteering; on the other hand, it does not examine the correlations between the types of leisure activities of young people and the chance of volunteering. Our premise is that volunteering and free time are interconnected elements of the lifestyle, even if the positions of researchers differ on the direction of this connection. The aim of the study is to examine what factors form young people's volunteering habits and what is the role of leisure time in this system. In our study, we explore the factors affecting the chances of volunteering among the young in Hungary, with particular focus on the impact of leisure activities. Our empirical analysis is based on the research "Hungarian Youth 2020", which represents the 15-29 age group in a probability sample of 2,000 participants. First, we outlined the types of leisure activities with an exploratory factor analysis, and then entered the obtained leisure factors to the standard explanatory factors found in the literature into our regression model explaining the chance of volunteering. According to our results, in accordance with the "cultural omnivore" theory, two "culturally omnivorous" factors can be identified, with the emphasis on high culture or on recreation, but they do not completely separate the two dimensions. According to our regression model, the chance of volunteering is higher for women if they have savings, if the father is education on a primary or secondary level, and finally, with higher values of the "entertainment-oriented cultural omnivore" factor. This shows that volunteering and leisure activities are not clearly complementary phenomena, and the reason that the chance of volunteering is increased by the recreation factor may be that the volunteer activities and fun-oriented leisure time of today's youth are primarily motivated and characterized by their I-community nature. The conclusion of our analysis is that community and recreational elements can be particularly important when planning programs for the young cohort and promoting volunteering.

Keywords: young people in Hungary, factors affecting volunteering, types of leisure activities, quantitative study

BEVEZETÉS

Tanulmányunkban a magyarországi fiatalok önkéntes tevékenységét hozzuk összefüggésbe a szabadidő felhasználásukkal, valamint az önkéntességüket meghatározó tényezőket tárjuk fel a Magyar Ifjúság 2020 adatbázis⁴ többváltozós statisztikai elemzésével. Az önkéntesség és a

⁴ Az adatok forrása a Magyar Ifjúság Kutatás 2020. Az adatbázis használati jogát a Társadalomkutató Kft. bocsátotta a rendelkezésünkre.

szabadidő kapcsolata a nemzetközi szakirodalomban (Stebbins 2004; Lockstone-Binney et al. 2009; Navickas et al. 2016; Lee et al. 2021) több oldalról vizsgált kérdés, de hiányzik az empirikus kutatási eredmények azon csoportja, amely az önkéntesség tényét bizonyos típusú szabadidő struktúrával hozná kapcsolatba. Vizsgálatunk értékét növeli, hogy annak mintája országos és reprezentatív⁵, illetve az önkéntesség esélyének feltárásakor a korábbi vizsgálatok során felhasznált magyarázó változók (például: nem, iskolázottság, anyagi helyzet, vallásosság) mellé beemeljük a szabadidő felhasználásának faktorait. Úgy véljük, kutatási eredményeink közelebb visznek minket az önkéntesség valószínűségét bejósoló életmódelemek leírásához, illetve a szabadidő és az önkéntesség közötti kapcsolat alaposabb megismeréséhez.

A tanulmány elméleti részében bemutatjuk a fiatalok szabadidő eltöltésével kapcsolatos különféle elméleti és empirikus megközelítéseket. A szakirodalmi elemzések alapján kitérünk az önkéntesség és a szabadidő kapcsolatának, másrészt az önkéntességet valószínűsítő tényezőknél a bemutatására. Ezt követően az elméleti háttérre építve fogalmazzuk meg négy fő hipotézisünket. A dolgozat empirikus részében a módszertan bemutatása után feltáró faktorelemzéssel körülhatároljuk a fiatalok szabadidő eltöltésének típusait. Első lépésben megvizsgáljuk a kapott faktorok és a többi magyarázó változó (nem, kor, családi állapot, gyerekkel való rendelkezés, munkaerő-piaci pozíció, a megkérdezett és szülei iskolai végzettsége, az anyagi helyzet két változója, a településtípus és végül a vallásosság) kapcsolatát. Később a faktorok önkéntességgel való összefüggéseit ugyancsak kétváltozós elemzéssel tárjuk fel. Végezetül többváltozós logisztikus regresszióval vizsgáljuk a háttértényezők önkéntességre gyakorolt hatását, magyarázó változóként beemelve a szabadidős faktorokat is. Dolgozatunk végén a diszkusszióban ellenőrizzük hipotéziseinket, majd kitérünk az elemzés korlátaira, valamint további kutatási irányokra.

A SZABADIDŐ ÉS AZ ÖNKÉNTESSÉG KAPCSOLATÁRÓL – FOGALMI KERETEK

Az életmódra irányuló vizsgálatok az emberi tevékenységek tartalmait, gyakoriságait, valamint az ezekre irányuló szubjektív érzéseket tárják fel. A tevékenységek időtartamát az időmérleg-vizsgálatokkal tárják fel. A mérések során a tevékenységeket csoportokba rendezik. Az

⁵ A szabadidő felmérésének általunk használt blokkját nem az egész 8000 fős mintán kérdezték le, hanem egy 2000 fős almintán, így ez a 2000 fő képezi elemzésünk alapját.

időmérleg-vizsgálatok tágabb kategóriái (fizetett munka, fiziológiai szükségletek, nem fizetett munka, szabadidő stb.) azonban átfedéseket mutathatnak, határaik nem mindig egyértelműek.

A szakirodalom mind a szabadidő – amely a kötelezettségeken túli időkereteket jelenti (Robinson 1977) –, mind pedig az önkéntesség konceptualizálása során hasonló problémába ütközik. A két fogalom közötti viszonyrendszer kérdését több szerző érinti (például Stebbins 2004; Lockstone et al. 2009; Gombás 2012; Navickas et al. 2016; Lee et al. 2021), aminek oka, hogy számos sajátosságukban rokoníthatók: viszonylagos szabadsággal megválasztott jellegük, motivációs bázisuk és közösségi beágyazottságuk is hasonló, illetve a pszichológia által feltárt pozitív hatások is átfednek.

Az időmérleg-vizsgálatok általában az önkéntességet, annak szabadon választott jellege miatt a szabadidő kategóriájához sorolják – ez olvasható ki például Sturm és Cohen (2019) munkájából, akik az American Time Use Survey adatait elemezték. A Központi Statisztikai Hivatal az időmérleg-vizsgálata során három fő tevékenységcsoportot különít el: a társadalmilag kötött, a fiziológiailag kötött, illetve a szabadon választott tevékenységeket – az önkéntességet pedig az utolsó blokkba sorolják (Központi Statisztikai Hivatal 2010). Az Eurostat által meghatározott tevékenységstruktúra kilenc fő kategóriát tartalmaz, amelyben az önkéntesség és összejövétel („meeting”) kategória különálló, és a szervezeti keretek között végzett munkát, a más háztartásoknak való segítséget és a civil szervezetekben, illetve gyűléseken való részvételt foglalja magába (Központi Statisztikai Hivatal 2010).

A szabadidő és az önkéntesség témakörét együtt elemző írásokban a következő megközelítések mutathatók ki:

- A tanulmányok egy jelentős részében az önkéntesség a szabadidő részét képezi (például Stebbins 2004; Mojza et al. 2010; Navickas et al. 2016). Haas (1997) például a szabadidőt aktív és passzív formákra bontja, s az önkéntességet az első kategóriába helyezi.
- A másik részükben a két szféra egymástól elkülönülő tevékenységként való értelmezése érhető tetten (lásd Verboj et al. 2018).
- Brint és Cantwell (2008) megközelítése vegyes képet mutat. Az egyetemisták időfelhasználásának kutatásakor öt tevékenységkört különítettek el az időfelhasználás területén. E felosztás mind a munkával kapcsolatos, mind pedig a szabadidős tevékenységeket kisebb egységekre bontotta az olyan nagy kategóriákon belül, mint a

campuson belüli vagy kívüli fizetett munka, vagy a szabadidő eltöltésének különböző formái. Az önkéntesség a vizsgálatban az „aktív tevékenységek” kategóriájába került olyan más elfoglaltságokkal, mint például a sport. Az önkéntesség tehát csak bizonyos szabadidős tevékenységekkel mutat rokonságot.

Az eltérő megközelítések (melyek arra irányulnak, hogy az önkéntesség a szabadidő részét képezi-e, vagy sem) mögött véleményünk szerint egyrészt az a jelenség húzódhat meg, hogy mind az önkéntesség, mind a szabadidő gyűjtőfogalom, és számos, eltérő jegyekkel leírható tevékenység tartozik alájuk. Ráadásul mindkét fogalom/tevékenység tartalmaz olyan elemeket, amelyek esetében a „viszonylagos szabadsággal megválasztott” kitétel nem teljesen állja meg a helyét (Stebbins 2000), hiszen a tevékenységek választása társadalmi vagy egyéb kötelezettségek miatt következik be.

Bizonyos területeik átfedést mutatnak, több rokon sajátosságot találhatunk ugyanis a két fogalmat megvizsgálva, ilyen például: az altruista és az önérdékű motiváció keveredése, (hiszen a szabadidős tevékenységek egy része társadalmi vagy családi igényeket elégít ki, miközben az egyénre nézve is pozitív hozadékaik vannak – Stebbins 2004), a szociális elemek megléte (Gombás 2012), a munkáról való leválás motívuma (Mojza et al. 2010), az életminőségre és jóllétre gyakorolt pozitív hatások (Navickas et al. 2016) vagy a képességek fejlesztése (Mojza et al. 2011).

A szabadidőre és az önkéntességre vonatkozó különböző értelmezések másik magyarázata talán abban keresendő, hogy míg a tevékenységek (szabadidős, önkéntesség) választása, motivációja és hatásai hasonlóak lehetnek, azonban produktivitásuk, társadalmi hasznosságuk, esetleg morális indíttatásaik már eltérhet.

A SZABADIDŐT ÉS AZ ÖNKÉNTESÉGET VIZSGÁLÓ EMPIRIKUS KUTATÁSOK FŐBB IRÁNYAI

A szabadidő és az önkéntesség esetleges, komplementer pozíciója

A szabadidőt és az önkéntességet egyszerre vizsgáló elemzések gyakori kiindulópontja, hogy az életmódban a fizetett munkával „szemben” elhelyezkedő, komplementer területként kezeli azokat. Ide sorolható a két területet érintő tanulmányok egy jelentős csoportja. Mivel az időfelhasználás erőforrásai végesek (lásd Becker 1965) mind a két tevékenységek körében a fizetett munkán, a fiziológiai szükségleteken és egyéb kötöttségeken túli területekért „versenyez”

(Kragt – Holtrop 2019). Az egyének általában racionálisan mérlegelnek, előnyökkel és hátrányokkal kalkulálnak, miközben időbeli korlátaikkal is számolniuk kell. Ennek alapján például a mennyiségi és a racionális, a közgazdaságtan emberképéhez közel álló mérlegelés érhető tetten például a diákok esetében, amikor nem a munka, hanem a tanulási idő csökkentheti a szabadidőre és önkéntességre fordítható időkereteket (Krekel 2017). Más szerzők azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy az az összefüggés, miszerint az önkéntesség visszaveti más szabadidős tevékenységek meglétét, nem feltétlenül állja meg a helyét (Downward et al. 2020), és a magas munkaórák sem egyértelműen csökkentik az önkéntesség minden formájának gyakoriságát (lásd Mutchler et al. 2003). A két terület összekapcsolódását bizonyos tanulmányok egy tágabb kontextusban vizsgálják. Ilyen például az a makroszintű változás, amely a munkaidő csökkenését (Brookfield et al. 2018) vagy a szabadidő bővítését állítja a középpontba (Kuykendall et al. 2018). Ebben az esetben nem egy egyszerű mennyiségi kérdésről van szó, hanem arról, hogy az életmód kereteinek az átalakulása kihat ezekre a tevékenységekre.

Ami a mennyiségi összefüggésen túl van – az életszakaszok és szubjektív viszonyok vizsgálata

A munka és a szabadon felhasználható időkeretek mennyiségi megközelítésén túl a kutatások más tényezőkre (elégedettség, életszakasz, élethelyzet) is felhívják a figyelmet. Egyrészt fontos motívum az egyén munkával való elégedettsége is, hiszen a negatív viszony felértékeli mind a szabadidőt, mind pedig az önkéntességet abból a szempontból, hogy támogatja a munkáról való leválást, valamint ellentőzönni tudja a negatív impulzusokat (Mojza et al. 2011; Kuykendall et al. 2018). Meijeren et al. (2022) kutatásában nem a munka és a kööttségek mennyisége, hanem bizonyos életszakasz vagy élethelyzet (ebben az esetben a kisgyermekes lét) az, ami generálhatja a szabadidős szervezetekhez kapcsolható önkéntességet. Az életszakaszok közötti átmenetek (készülődő felnőttkor, harmadik életszakasz-„third age”), amikor is a munkára fordított időkeretek szűkebbek, mind az önkéntesség, mind pedig a szabadidős tevékenységek számára kedvező lehetőséget biztosítanak. Mindez kihat az egyének jóllétére (Moen – Flood 2013), új szerepek kipróbálását teszi lehetővé, s értelmes alternatívákat nyújtanak az egyéneknek az átmeneti időszakokban. Az empirikus kutatásokat áttekintve ugyanakkor alig látni a nyomát azoknak a vizsgálatoknak, amelyek a fogalmak összekapcsolódását, kölcsönös egymásra hatását elemeznék – csak bizonyos speciális részterületek elemzésére találhatunk példákat. Fiorillo (2012) a nonprofit

szervezeteknél dolgozó önkénteseket vizsgálva jutott arra a következtetésre, hogy az önkéntesség ténye az elégedettség több területére is pozitív hatást gyakorol. Ezek egyike a szabadidő megélésével való elégedettség. Dawson és Downward (2013) a sport területét vette górcső alá, és jut arra a következtetésre, hogy a sportszervezetekben való önkéntesség magasabb fizikai aktivitással jár együtt, és negatívan korrelál a televíziózás magas időráfordításával – ami a szabadidő passzív, mozgásszegény formájához kapcsolódik. Elemzésünkben tehát a meglévő hiányt felismerve arra a feladatra vállalkozunk, hogy alaposabban megismerjük az önkéntesség és a szabadidő területének összekapcsolódását és a közöttük megbúvó ok-okozati kapcsolatot.

A FIATALOK ÖNKÉNTESSÉGÉT IS BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Mielőtt rátérnénk a fiatalok önkéntességét is befolyásoló tényezők részletes bemutatására nem érdektelen, ha számba vesszük – a 2016 és 2022 között készült európai vizsgálatok alapján – a fiatalok önkéntességben való részvételi arányainak jellemzőit és változásait.

Az európai országokban az önkéntesség népességen belüli elterjedtségét nyomon követő nemzetközi vizsgálatok felhívják a figyelmet arra, hogy a fiatalok önkéntességi rátájában országoként jelentős eltérések mutatkoznak. Különösen megmutatkozik ez az eltérés a nyugat-európai és kelet-közép európai országok között (European Quality of Life Survey 2016, Flash Eurobarométer 2019). A 2019-es Flash Eurobarométer eredményei szerint az Európai Unióban átlagosan 58 százalék volt a 18-30 év közötti korosztályban az önkéntességi ráta. Az adatok arra is felhívták a figyelmet, hogy a kelet-közép európai országok között is eltérően alakultak a fiatalok önkéntességének arányai: míg Lettországbán (59 százalék) és Lengyelországban (63 százalék) a 18-30 éves fiatalok önkéntességi rátája meghaladta az európai átlagot, addig több országban⁶ kisebb-nagyobb mértékben elmaradt attól.

A 2022-es Flash Eurobarometer vizsgálat már kizárólag csak az önkéntesség formális megjelenését vizsgálta, és többek között arra kérdezett rá, hogy a fiatalok részt vesznek-e önkéntes tevékenységet folytató szervezetben. Az eredmények azt mutatják, hogy az európai fiatalok 17 százaléka tagja olyan szervezetnek, mely önkéntes tevékenységet folytat. Ez a

⁶ Litvániában, Romániában és Szlovákiában a 18-30 éves fiatalok önkéntességi rátája 43 százalék, Magyarországon 44 százalék, Bulgáriában 48 százalék, Csehországban 54 százalék és Észtországban 55 százalék volt.

résztvételi forma a második legnépszerűbbnek számít, megelőzve olyan szervezeti részvételeket, melyeknek az elsődleges célja nem az önkéntesek foglalkoztatása (például kulturális és szabadidős szervezetek). Az országok közti különbségek itt is megjelennek. Míg a kelet-közép európai országok többségében⁷ jellemzően átlag alatti ez az arány, de például Írországból (21 százalék) átlag feletti volt. Az eredmények értelmezésekor figyelembe kell vennünk, hogy az országok közötti eltéréseket a szervezeti lehetőségek is okozhatják, mivel ahol nagyobb számban vannak jelen önkéntes szervezetek (egyesületek, társaságok, klubok), szélesebb lehetőségek kínálóznak az önkéntességben való részvételre (Flash Eurobarometer 2022).

A továbbiakban tehát azt vizsgáljuk meg, hogy milyen tényezők befolyásolhatják általában és konkrétan a fiatalok önkéntes tevékenység végzését. A fiatalok önkéntes tevékenység végzésével kapcsolatban kevés kutatás készült, ezért vizsgálatunk egyik fő kérdése, hogy a következőkben bemutatott önkéntességet befolyásoló tényezők mennyiben határozzák meg a fiatalok önkéntességét.

Szociodemográfiai jellemzők. Az alapvető szocio-demográfiai jellemzők kapcsán kiemelhető, hogy a nők nagyobb arányban vesznek részt önkéntes tevékenységekben, mint a férfiak (Oesterle et al. 2004). Ennek oka lehet, hogy a pszichológiai és szociológiai vizsgálatok során a nők alapvetően magasabb pontszámot érnek el azokban a vizsgálatokban, melyek az olyan tulajdonságokat, motivációkat és értékeket vizsgálják, melyek a másokon való segítségre vonatkoznak, akár a családban, akár a szűkebb-tágabb környezetben, illetve az is látható, hogy szélesebb kapcsolati tőkével rendelkeznek, mint a férfiak (Einolf 2011). Az önkéntesség és a nem esetén az is megállapítható, hogy a nők elsősorban az informális, addig a férfiak a formális önkéntes tevékenységekbe vonódnak be inkább (Wilson – Music 1997). Ugyanakkor Helms és McKenzie (2014) felhívta arra is a figyelmet, hogy az informális önkéntes munkát végző nők nagyobb valószínűséggel vállalnak önkéntes munkát formálisan is (Helms – McKenzie 2014).

Az életkor kapcsán megfigyelhető, hogy az életkor előrehaladtával nő az önkéntességben való részvétel (Matsuba et al. 2007; Van Goethem et al. 2014). Ugyanakkor Wilson (2000) megjegyzi, hogy az önkéntesek aránya a serdülőkorból a fiatal felnőttkorba való átmenet

⁷ Lettországból 11 százalék, Magyarországon és Csehországból 13 százalék, Észtországból 14 százalék, Szlovákiából 15 százalék, Bulgáriából 16 százalék.

során csökkenni kezd, melynek oka, hogy az iskolához kapcsolódó önkéntes tevékenységek megszűnnek, és egy új életszakasz következik, ahol az egyén szabaddá és függetlenné válik. Eredményei szerint az önkéntesség a középkorúak esetén éri el a csúcspontot.

A párkapcsolati státusz tekintetében számos tanulmány kimutatta, hogy a házasságban élők nagyobb valószínűséggel vállalnak önkéntes munkát, mint az egyedülállók (Rotolo – Wilson 2006; Lancee – Radl 2014; Niebuur et al. 2018). Ennek egyik oka, hogy házasságkötéssel az egyénnek kiterjed a kapcsolati hálója, így nő az esélye annak, hogy önkéntes lehetőségekkel találkozzon (Knoke – Thomson 1977; Wilson 2000). Az is megfigyelhető, hogy a házasság megszűnése vagy felbomlása csökkenti az önkéntes munkavégzés esélyét (Nesbit 2011). A gyermek születése szintén csökkentheti az önkéntes szerepvállalást, mivel a gyermek felnevelésével járó feladatok elvonják az időt az önkéntes tevékenységtől (Nesbit 2011; Einolf 2018), ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a gyermekek megléte miatt a szülők több önkéntes lehetőséggel találkoznak a gyermeknevelési és oktatási szükségletek kapcsán (Smith 1994, Rotolo – Wilson 2007).

Számos tanulmány rámutat arra, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők nagyobb valószínűséggel önkénteskednek, mint az alacsonyabb iskolázottságúak (Chambré 1987; Wilson 2000; Putnam 2000; Musick – Wilson 2008). Az iskolázottság kapcsán kimutatható, hogy például a diploma megszerzése önmagában nem befolyásolja statisztikailag érdemben az önkéntesség esélyét. Ugyanakkor kimutatták, hogy a felsőoktatásban való részvétel fokozta az önkéntesség gyakoriságát és azok, akik felsőoktatási végzettséget szereznek, gyakran már az egyetem előtt is önkénteskedtek, és ez lehet az oka a nagyobb önkéntes hajlandóságnak (Lancee és Radl 2014). Wilson (2000) arra is rávilágított, hogy a nagyobb kulturális tőke, elsősorban a szülők magasabb iskolázottsága is növeli az önkéntesség esélyét.

A fiatalokon belül a felsőoktatási hallgatókkal kapcsolatos kutatások, melyek öt kelet-közép-európai országot átfogóan vizsgáltak, azt mutatták, hogy az önkéntes tevékenység esélyére nem hatott a diákok neme, illetve inkább az idősebb diákok végeztek önkéntes tevékenységet. Emellett a társadalmi háttér szerint az anyák magasabb iskolázottsága, a jobb saját anyagi helyzet és a városi származás növelte elsősorban az önkéntesség esélyét. A diákok vallásosságán belül pedig az egyház tanításait követő vallásosság, a vallásos kisközösségi tagság és a gyakoribb templomba járás volt meghatározó tényező (Fényes – Pusztai 2012; Fényes 2015a/b; Bocsi et al. 2020).

Foglalkoztatás és gazdasági helyzet. A munkaerőpiaci státusz befolyásoló erejét több kutatás is vizsgálta, azonban az eredmények eltérőek. Egyes megközelítések szerint a munkába állással vagy a fizetett munkára fordított idő növekedésével csökken az önkéntességre fordított idő. Ezt támasztja alá az az adat is, mely szerint a részmunkaidőben dolgozók körében magasabb az önkéntesek aránya, mint a teljes munkaidőben dolgozóknál (Rotolo – Wilson 2004; Lancee – Radl 2014). Más kutatások viszont azt állítják, hogy a nem dolgozók és az inaktívak körében a legalacsonyabb az önkéntesek aránya (Wilson 2000; Strauß 2008). Ugyanakkor Strauß (2008) kiemeli, hogy a munkanélkülivé válás támogathatja is az önkéntességbe való bekapcsolódást, mivel az önkéntesség során kapcsolatokat építhet ki az egyén, vagy akár munkatapasztalatot is szerezhet, mely segítheti a későbbi vagy újbóli elhelyezkedést.

A jobb gazdasági helyzet is pozitív irányba befolyásolja az önkéntességi hajlandóságot (Hustinx 2001). Irvine és Schubotz (2010) kutatása szerint a kevésbé kedvező anyagi háttérű fiatalok sokkal kisebb valószínűséggel vállaltak önkéntes munkát, mint a jobb helyzetben lévő fiatalok.

Lakóhely. A lakóhely társadalmi és fizikai vonatkozásai szintén jelentős hatást mutatnak az önkéntességre. A település típusa összefüggést mutat a lakókörnyezetben fellelhető önkéntes lehetőségekkel és szolgáltatásokkal. Skinner (2008) felhívja rá a figyelmet, hogy a földrajzi és társadalmi-gazdasági korlátok ellenére az önkéntesség segítségével akár le is küzdhetők a vidéki szolgáltatási környezet korlátai. Juknevičiūsa és Savicka (2003) eredményei szerint a nagyobb településen, például a városban élők nagyobb hajlandósággal vesznek részt önkéntes tevékenységekben, mivel a magasabb gazdasági fejlettség lehetővé teszi az egyének számára, hogy több időt fordítsanak az önkéntességre, mint a faluban élők. Más kutatások azonban ennek ellenkezőjét hangsúlyozzák, miszerint a vidéken élők nagyobb valószínűséggel vállalnak önkéntes munkát, mivel a kisebb közösségekben élők között nagyobb a bizalom és erősebbek a társadalmi hálózatok, amelyek támogatóan hatnak a kollektív tevékenységekre és a proszociális viselkedésre (Svendsen – Svendsen 2016). Paarlberg és munkatársai (2022) úgy találták, hogy nem a település nagysága a meghatározó, azaz, hogy városról vagy faluról beszélünk, hanem a lakóhely közösségi beágyazottsága a legmeghatározóbb az önkéntesség szempontjából.

Normák és a társadalmi részvétel. A témával foglalkozó tanulmányok azt a kérdést teszik fel, hogy az önkéntességben való részvétel egy normatív magatartás eredménye vagy pedig

társadalmi cselekvésforma-e. Janoski et al. (1998) azon a véleményen vannak, hogy az önkéntesség a társadalmi részvétel egyik megjelenési formája, mely annak köszönhető, hogy általában az érintett személyek olyan társadalmi helyzetekbe és társas kapcsolatokba kerülnek, ahol fejlődhetnek az önkéntességhez szükséges szociális készségek és hajlamok. A 20-as éveik közepén, majd a 30-as éveik elején újra megkérdezett fiatalokat vizsgáló kutatás eredményei azt mutatják, hogy a középiskolában végzett önkéntes tevékenységvégzés hosszú távú előnyökkel jár, csakúgy, mint általában a társadalmi részvétel.

Ezzel szemben Mustillo et al. (2004) azt hangsúlyozzák, hogy nem feltétlenül az egyén életében bekövetkező változások, és az egyes életszakaszok befolyásolják az önkéntességbe való bevonódást, hanem szocializációs sajátosságok, tehát egy társadalmi normatív magatartás. Úgy vélik, hogy az aktív állampolgári szerepvállalás olyan proszociális értékeken múlik, mint például az altruizmus, amelyek az élet korai szakaszában internalizálódnak. Így az önkéntességben való részvétel egyénenként változó, és ezt, például az erőforrások, az értékek, a személyiség befolyásolhatják, és nem pedig az egyén életútja határozza meg. Won No és munkatársai (2022) azt vizsgálták, hogy rövid távon milyen tényezők határozzák meg az önkéntes státusz egyéni szintű változásait. Egyrészt a társadalmi háttérben bekövetkezett változásokat emelték ki (mint például foglalkoztatási státusz), másrészt a háztartás szerkezetében bekövetkezett változásokat (például családi állapotban, a háztartásban lévő gyermekek számában és a háztartás többi tagjának önkéntes magatartásában bekövetkező változások). Míg egyes tényezők (például a munkanélkülivé válás, más háztartástagok önkéntessége) azonnali hatását figyelték meg az önkéntességbe való bekapcsolódással kapcsolatos döntésekben, addig más tényezők (mint a lakástulajdonossá válás) nem jelentek meg azonnal. Megfigyelték azt is, hogy az önkéntesek hajlamosak rövid időn belül abbahagyni az önkéntességet olyankor, amikor életkörülményeikben bármilyen változás következik be, például megváltozik a családi állapotuk (például friss házasságkötés), a háztartásban élő gyermekek számában történik változás vagy a foglalkoztatási státuszukban (például alkalmazottra vagy munkanélkültre változik).

A vallásosság esetén több kutatás megállapítja, hogy pozitívan befolyásolja az önkéntességi hajlandóságot (Wilson – Janoski 1995; Wilson – Musick 1997; Becker – Dhingra 2001). Míg Paxton és munkatársai szerint (2014) az egyéni vallásgyakorlás (például a rendszeres imádkozás) van pozitív hatással az önkéntességre, addig más kutatók szerint főként a közösségi vallásgyakorlat növeli az önkéntesség esélyét (Wilson – Musick 1997; Becker –

Dhingra 2001; Voicu – Voicu 2003; Ruiter and De Graaf 2006; van Tienen et al. 2011). Ennek okát abban látják, hogy a vallásos közösségekben több lehetőség adódik az önkéntes aktivitásokra, a vallásos emberek számára több lehetőség adódik a segítő tevékenységekbe való bevonódásra. Mindemellett fontos kiemelni, hogy a vallásos tanítást követők morális kötelezettségüknek is tartják a segítséget a vallásos tanítások miatt (Storm 2015).

A FIATALOK SZABADIDŐ-FELHASZNÁLÁSÁNAK TIPOLÓGIÁI

A fiatalok szabadidő-felhasználásának vizsgálatakor a szociológiai megközelítés lényege, hogy a szabadidő a társadalmi rétegek elkülönülésére, a státusz reprezentálására szolgálhat.⁸ A reprezentatív funkciókkal rendelkező, magaskulturális elemekkel telített fogyasztási mintákat több elmélet is a magasabb státuszú csoportokhoz kapcsolja (Burke 1991; Riesman 1983). Bourdieu (1999) tőkeelmélete alapján kijelenthető, hogy a kulturális és a társadalmi tőke bővítésének lehetséges terei a szabadidős elfoglaltságok. Peterson és Kern 1996-ban fogalmazta meg „kulturális mindenevőkként” kapcsolatos elméletét, amelyben a magaskulturális elemek, illetve a tömegkultúra kevert fogyasztását írja le, és ez állítása szerint a társadalmak egy (nem hátrányos helyzetű) részének jellemző fogyasztási mintájává válik.

A fiatalok szabadidő-felhasználása összefüggést mutat a szülői ház szocio-demográfiai jegyeivel (kulturális vagy gazdasági tőke mennyisége, településtípus). Másrészt látni kell, hogy a szabadidő-felhasználásnak identitásképző funkciója van, amely egyszerre épít a felnőttek világától való tudatos elkülönülésre, illetve az életszakasz sajátos jegyeinek (munka jellegű tevékenységek alacsonyabb intenzitása, párkapcsolati/családi kötöttségek lazább mintái) a következményeként is értelmezhető. Mindezek mellett az ezredforduló utáni, a szabadidő és kulturális fogyasztás mintázatait feltáró kutatások (például Alderson et al. 2007; Katz-Gerro – Jæger 2013; Weingartner – Rössel 2019) alátámasztják a „kulturális mindenevő” csoport létezését, mint a különböző szabadidős és kulturális klaszterek egyikét. A médiafogyasztás és az internet a szabadidő felhasználását és a kultúrafogyasztást alapjaiban alakította át a huszadik század második felében. A kutatások rámutattak, hogy az infokommunikációs technológiák használati mintáinak erős a generációs beágyazottsága (Center for Digital Future,

⁸ lásd Veblen, 1975.

2016). Weingartner és Rössel (2019) svájci longitudinális kutatásában egyrészt rámutatnak arra, hogy a különböző fogyasztási minták is átalakulnak (például a számítógépes játékok beépülnek a tömegkulturális minták közé, a magaskulturális fogyasztás „lefelé nyílik”), másrészt pedig leírnak egy újabb típust, amit „modern eklektikus” csoportként definiálnak. Ennek a csoportnak jellemzője a fiatalok és a fiatal felnőttek nagyobb százalékos aránya.

A szabadidő-felhasználással foglalkozó magyarországi elemzések közül Antalóczy et al. (2010) kultúrafogyasztói típusait – kulturálisan passzív, mindent fogyasztó, könnyed szórakozó, kulturálisan érdeklődő és kulturális elit –, tartjuk témánk szempontjából relevánsnak, mivel a kategorizációnk nagyrészt a kulturális intézmények látogatásán alapul. A vizsgált típusok közül a legfiatalosabb korszerkezet a „mindent fogyasztókat” jellemezte, de a „könnyed szórakozók” és a „kulturális elit” is fiatalabb korszerkezetet mutatott.

Az Ifjúság 2008 és Magyar Ifjúság 2012 adatbázist felhasználva Nagy és Fazekas (2016) négy szabadidős klasztert különített el: inspiratív, akkumulatív, passzív és rekreatív. A magaskulturális elemek és a sporttevékenységek gyakoribb végzése elemzése szerint az inspiratív csoportra jellemző. A vizsgált fiatalok legnagyobb hányadát a passzív csoport adta 2008-ban, míg 2012-ben már az akkumulatív csoport. Az előbbi alacsony intenzitással volt jellemezhető, az utóbbi pedig mind a számítógéphasználathoz, mind a televíziózáshoz, mind pedig a magaskultúrához kapcsolódó elemeket magában foglalta. Szabó (2020) a határon túli magyar fiatalok szabadidőfogyasztását vizsgálta a GeneZYs 2015-ös Kárpát-medencei ifjúságszociológiai felmérés adatbázisával, és „mindenevő”, magaskultúra „orientált” „screenager” és „passzív” csoportot különített el⁹. Láthattuk, hogy mind a nemzetközi, mind pedig a hazai kutatások mindegyike tartalmaz olyan csoportot vagy csoportokat, amelyeket a „mindenevő” jegyekkel lehet leírni – kutatásunk során erre az eredményre támaszkodva fogalmaztuk meg a szabadidős faktorokra vonatkozó hipotézisünket.

KÉRDÉSFELTEVÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK

Az elméleti keretekre alapozva empirikus elemzésünk előtt a következő kutatási kérdéseket és hipotéziseket fogalmaztuk meg:

K1 Milyen szabadidős faktorok azonosíthatók a kutatás adatbázisának segítségével?

⁹ Hunyadi (2005) ezredforduló körüli elemzésében a művelődés és szórakozás helyszínei a magaskultúra és a szórakozás mentén még tisztábban különültek el.

H1 A szabadidőeltöltési formák vizsgálata során azt feltételezzük, hogy az azonosított faktorok között lesz olyan, amely a „kulturális mindenevők” elméletével rokonítható, tehát egyszerre jelennek meg benne a magaskultúrához köthető, illetve a tömegkultúrához kapcsolódó tartalmak (Katz-Gerro – Jæger 2013; Alderson et al. 2007; Weingartner – Rössel 2019).

K2 Miként függenek össze a szabadidőeltöltési faktorok az önkéntesség végzésével és a többi háttérváltozóval egy kétváltozós modellben?

H2 Azt feltételezzük, hogy a szabadidőeltöltési faktorok átlagai (azok típusától függetlenül) magasabbak lesznek azok között a fiatalok között, akik már végeztek önkéntes munkát. Ennek magyarázatát abban látjuk, hogy véleményünk szerint az önkéntes munka és a színes szabadidő-felhasználás nem komplementer pozícióval jellemezhető (Downward et al. 2020), illetve Haas (1997) szerint pedig az önkéntesség az aktív szabadidő része.

H3 A szabadidőt és az életmódot leíró klasszikus elméletekre (Veblen 1975; Bourdieu 1978; Riesman 1983) illetve a hazai kutatási eredményekre (Hunyadi 2005; Antalóczy et al. 2010;) alapozva azt feltételezzük, hogy a szabadidőeltöltési faktorok átlaga magasabb lesz a jobb társadalmi státuszú csoportokban (magasabb iskolai végzettségűek, diplomás szülők, városi lakóhely, jobb anyagi helyzet).

K3 Milyen tényezők hatnak az önkéntességre, és van-e magyarázó ereje a szabadidőeltöltési faktoroknak egy többváltozós regressziós modellben?

H4 Az önkéntességet befolyásoló szakirodalmi adatok alapján a fiatalok vizsgálata során azt feltételezzük, hogy az önkéntesség jellemzőbb lesz a nőkre (Oesterle et al. 2004), a párkapcsolatban élőkre (Rotolo – Wilson 2006; Lancee – Radl 2014; Niebuur et al. 2018), a magasabb iskolai végzettségűekre (Chambré 1987; Wilson 2000; Putnam 2000; Musick – Wilson 2008), és akiknek a szülei magasabb iskolázottsággal rendelkeznek (Wilson 2000), a jobb anyagi helyzetűekre (Hustinx 2001; Irvine – Schubotz 2010), a nagyobb településen élőkre (Juknevičiūsa - Savická 2003) és a vallásosakra (Wilson - Janoski 1995; Wilson – Musick 1997; Becker – Dhingra 2001). A fiatal életkor, a gyermekes családi állapot és a gazdasági aktivitás hatásai a szakirodalom szerint ellentmondóak, így azt feltételezzük, ezek nem lesznek egyértelmű befolyásoló tényezők.

H5 Feltételezzük, hogy az önkéntességet valószínűsítő tényezők egyikeként be tudjuk azonosítani az szabadidőeltöltési formák valamelyik faktorát. Ezt arra alapozzuk, hogy az önkéntesség és a szabadidő az életmód összekapcsolódó szeletei (Haas 1997; Stebbins 2004;

Mojza et al. 2010; Navickas et al. 2016), még ha a kapcsolat pontos irányáról el is tér a kutatók véleménye.

MÓDSZERTANI KERETEK

Mintavétel. A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 magyarországi adatfelvétele során a lekérdezett 8000 fős minta 2000 fős almintáját használtuk fel, ahol a kérdések középpontjában az ifjúsági programok, a digitális kultúra, a fogyasztói tudatosság, a kultúrafogyasztás álltak. A kérdőív kitöltése hozzávetőlegesen 40-45 percet vett igénybe, és a lekérdezés 2020 szeptembere és decembere között zajlott. A mintavétel több lépcsőben történt, rétegzett valószínűségi mintavételi módszer alkalmazásával. Első lépcsőben a vizsgálandó települések, második lépcsőben az adott települések felkeresendő címeinek kiválasztására került sor. Az elsődleges mintavételi keretet a magyarországi települések listája alkotta, a másodlagos mintavételi keretet az ezen településen élő olyan 15–29 éves fiatalok alkották, akik Magyarországon állandó lakóhellyel rendelkeztek a mintavétel idején. A terepmunkát követően az adatfelvétel során keletkező, az elméletileg elvárt mintamegoszlástól való eltéréseket súlyozással korrigálták. A súlyozást nemre, korcsoportra, régióra, településtípusra és iskolai végzettségre végezték el az úgynevezett iteratív súlyozási eljárással (Székely 2021).

Az elemzésbe bevont változók. A fiatalok szabadidőeltöltését egy 15 itemes kérdéssorral mértük, melyben a szabadidős itemek gyakoriságát egy 0-5 fokú skálán kellett jelezni. (Az itemek átlagát és szórását lásd az 1. táblázatban.) Látható, hogy a szabadidős tevékenységek gyakorisága a 0-5 skálán¹⁰ 1,5 alatti az összes aktivitás esetén, de különösen alacsonyak a magaskultúra fogyasztási gyakoriságok. Azok a szabadidős színhelyek, amelyek a tömegkulturális vagy gasztronómiai jellegűek, magasabb gyakorisággal jellemezhetők, s relatíve kedvező átlagot kap még a „konditerem, fitneszklub” helyszíne is. Az adatok elemzésekor ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy az adatfelvétel éve a COVID-19 járvány első és második hullámára esett.

A 15 item mentén feltáró faktorelemzést végeztünk (Extraction Method: Maximum Likelihood, Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization, Rotation converged in 3 iterations), de mivel a „söröző, borozó, kocsmá, presszó” esetén a kommunalitás 0,25 alatti volt ezért ezt

¹⁰ 0=(szinte) soha; 1= évente többször. 2=2-3 havonta. 3=havonta többször. 4=hetente egyszer; 5=hetente többször.

kivettük és 14 itemmel újra lefuttattuk az elemzést. Két faktor rajzolódott ki, melyek együttes magyarázott szórása 47,1 százalék, és a két faktor sajátértéke nagyobb volt 1-nél. A rotált faktorsúlyokat lásd a 2. táblázatban (goodness of fit test: Chi-square=798,092, df=64, p=0,000).

1. táblázat A mintában szereplő fiatalok szabadidőeltöltési gyakoriságai
(0-5 fokú skálák átlaga és szórása)

Milyen gyakran jár...? (0-5 skála)	Átlag	Szórás	Elemsszám
Színházba	0,52	0,804	1989
Art moziba, / művész-filmeket nézni	0,41	0,857	1993
Multiplexbe vagy más moziba	1,05	1,002	1990
Könyvtárba	0,74	1,077	1992
Komolyzenei hangversenyre	0,25	0,697	1991
Könnyűzenei koncertre	0,71	0,845	1989
Könyvesboltba	0,77	0,974	1994
Kiállításra, múzeumba	0,51	0,837	1991
Operába	0,21	0,684	1991
Kávéházba, teázóba	1,45	1,355	1993
Sörözőbe, borozóba, kocsmába, presszóba	1,32	1,390	1991
Étterembe	1,43	1,130	1994
Konditerembe, fitness klubba	0,97	1,652	1995
Esport (edzőterem, központ)	0,51	1,182	1991
Élménközpont (pl. lézerharc, trambulinpark, tudományos ismeretterjesztés)	0,37	0,815	1992

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját készítésű táblázat.

2. táblázat A szabadidőeltöltés itemei mentén kialakított faktorok rotált faktorsúlyai
(a 0,4 feletti értékek kiemelve)

Szabadidős tevékenységek	Magaskulturális mindenevő	Szórakozásorientált mindenevő
Színházba	,645	,325
Art moziba, / művész-filmeket nézni	,653	,281
Multiplexbe vagy más moziba	,362	,454
Könyvtárba	,477	,355
Komolyzenei hangversenyre	,809	,165
Könnyűzenei koncertre	,516	,398
Könyvesboltba	,475	,483
Kiállításra, múzeumba	,706	,348
Operába	,773	,089
Kávéházba, teázóba	,130	,736
Étterembe	,138	,680
Konditerembe, fitness klubba	,236	,482
Esport (edzőterem, központ)	,395	,348
Élménközpont (pl. lézerharc, trambulinpark, tudományos ismeretterjesztés)	,649	,241

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját készítésű táblázat.

A faktorelemzés során nem különült el élesen a magaskultúrára irányuló, illetve rekreációs (szórakozásorientált) beállítottság a vizsgált mintában, ugyanakkor a súlypontok eltértek. Az első faktoron (magaskulturális mindenevő) 0,4 feletti súllyal szerepel a színház, art mozi, könyvtár, komolyzenei koncert, kiállítás, múzeum, és az operalátogatás, tehát magában foglalja a magaskulturális tevékenységeket, ugyanakkor kedvező értéket kap a könnyűzenei koncert, az e-sport helyszín és az élményközpont is. A faktoron elsősorban a magaskultúrához illeszthető, de ezeken kívül a rekreatív intézménylátogatáshoz kapcsoló itemek is ülnék.

A második faktorban (szórakozás orientált mindenevő) a rekreációs elemek (gasztronómiai helyszínek, konditerem, multiplex mozi) egészülnek ki bizonyos magaskulturális elemekkel (könyvtár, színház), ám ez utóbbiak kevésbé lesznek jellemzőek. A könyvesboltba járás és az e-sport mindkét faktorhoz kapcsolódik, bár az e-sport esetén mindkét faktorsúly 0,4 alatti. Ha a két faktor rajzolatát kapcsolati szempontból elemezzük, arra a következtetésre juthatunk, hogy a második faktor esetén a szociális-közösségi jegyek erőteljesebbek lehetnek, míg az első faktor inkább egy individuális kultúrafogyasztáshoz kapcsolódik. Ugyanakkor mind a kettő kevert mintázatot mutat.

Regressziós modellünk függő változója, hogy volt-e valaha önkéntes a fiatal. A kérdőívben az szerepelt, hogy *az önkéntes tevékenység az a segítség, szívesség, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, szervezet vagy a közösség javára végez valaki.* A kérdés pedig az volt, hogy „végzett Ön valaha ilyen tevékenységet?”. Ennél a változónál összevontan szerepeltettük az egy éven belül és az utoljára több mint egy éve önkéntes tevékenységet végző fiatalokat, melynek értelmében 14,6 százalékuk válaszolt igennel és 85,4 százalékuk nemmel. Az ilyen értelemben vett önkéntes fiatalok aránya jóval alacsonyabb, mint a 2019-es Flash Eurobarometer adata (lásd a cikk elméleti részét), mely szerint Magyarországon a 18-30 éves fiatalok önkéntességének aránya 44 százalék volt (2022-ben csak a szervezetekben lévő önkéntesek arányát mérték, ami 13 százalék volt). A kisebb mért arány oka lehet a 2020-as lekérdezés idején már jelen lévő Covid-19 pandémia, illetve, hogy a jelen vizsgálat alapját képező kutatás az önkéntesség definiálása során ezt inkább munkaként értelmezte, és nem egyfajta, a szabadidőből vett „időadományak” (Bartal 2022). Emellett beemelte a definícióba a „segítség és szívesség” kifejezést, amely eltér a nemzetközi és hazai szakmai definícióktól, illetve tágabban a civil, közpolitikai aktivitást sem tekintette önkéntességnek (Bartal 2022). A nemzetközi vizsgálatokban általában nem adnak pontos definíciót az önkéntességre, hanem a

megkérdezettekre bízzák, hogy mit tekintettek önkéntes tevékenységnek. A fiatalok önkéntességét magyarázó változók a fent kapott két faktor mellett a következők voltak (3. táblázat).

3. táblázat A független változók leíró statisztikái

Változó	Attribútum	Százalék/ átlag
Nem	Férfi	51,6%
	Nő	48,4%
Életkor	Átlag	22,41
	Szórás	4,28
Családi állapot	Nőtlen, hajadon	72,1%
	Nem nőtlen, hajadon	27,9%
Van-e gyermeke	Igen	28,3%
	Nem	71,7%
Dolgozik-e (1=aktív)	Igen	50,8%
	Nem	49,2%
Iskolai végzettség (1= diplomás vagy felsőoktatási hallgató)	Igen	23,3%
	Nem	76,7%
Anyai iskolai végzettsége	Alapfok	43,6%
	Középfok	36,4%
	Felsőfok	20%
Apa iskolai végzettsége	Alapfok	52,4%
	Középfok	28%
	Felsőfok	19,5%
Szubjektív anyagi helyzet (1-5 skála) ¹¹	Átlag	3,72
	Szórás	0,73
Van-e saját megtakarítása	Igen	28,4%
	Nem	71,6%
Településtípus	Város	70,7%
	Vidék	29,3%
Vallásos önbesorolás ¹²	Igen	54,9%
	Nem	45,1%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját készítésű táblázat

Az adatelemzés módszere. Elsőként a szabadidős tevékenységek gyakorisága alapján faktoranalízist végeztünk (lásd fent). Ezt követően kétváltozós elemzést hajtottunk végre (korrelációk és ANOVA teszt) a magyarázó változók és a kapott két szabadidő-faktor között. Végül logisztikus regressziós elemzést végeztünk a magyarázó változók (beleértve a két

¹¹ 5= gondok nélkül élnek; 4= beosztással jól kijönnek; 3 = éppen, hogy kijönnek a jövedelmükből; 2= hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak. 1= nélkülözések között élnek.

¹² 1= vallásos, az egyház tanítását követi vagy vallásos a maga módján; 0= nem tudja megmondani, hogy vallásos-e vagy sem, nem vallásos vagy nem vallásos és határozottan más a meggyőződése

faktorváltozót is) és a fiatalok körében végzett önkéntesség közötti kapcsolat feltárására. Az adatelemzést SPSS.22 szoftverrel végeztük.

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A szabadidős faktorok és a többi változó kapcsolata egy kétváltozós modellben

Elemzésünk első lépcsőjében a szabadidős faktorok (magaskulturális mindenevő, szórakozásorientált mindenevő) és az önkéntesség kapcsolatát kétváltozós elemzés keretében vizsgáltuk meg, és emellett a többi háttérváltozó és a faktorok összefüggéseit is megnéztük. A Pearson-féle kétváltozós korrelációelemzés szerint a két szabadidős faktor között 0,14 erősségű pozitív korreláció volt ($p=0,000$). Tanulmányunk függő változójával, az önkéntességgel mindkét faktor szignifikáns pozitív kapcsolatot mutat ($p=0,033$ és $p=0,000$) a varianciaelemzés szerint. Eszerint mind a magaskulturális mindenevő faktor, mind a szórakozásorientált mindenevő faktor átlaga magasabb a valaha volt önkéntesek körében ($M=0,11$ és $M=0,29$), mint akik nem voltak önkéntesek ($M=-0,02$ és $M=-0,05$), bár az eltérés a szórakozásorientált mindenevő faktor esetén valamivel nagyobb. A szórakozásorientált mindenevő faktor emellett pozitív összefüggést mutatott a korrelációelemzés szerint a fiatalok életkorával ($r=0,087$, $p=0,000$) és a megkérdezettek szubjektív anyagi háttérével ($r=0,268$, $p=0,000$) is.

A t-próba szerint a szabadidős faktorok átlagai nem tértek el szignifikánsan nemenként. A nőtlen vagy hajadon fiatalok viszont szignifikánsan ($p=0,002$) magasabb átlagot ($M=0,04$) mutattak a szórakozásorientált mindenevő faktornál, mint a többiek ($M=-0,1$). A magaskulturális mindenevő faktornál azonban nem volt eltérés a megkérdezettek családi állapota szerint. A gyermekkel rendelkező fiatalok szintén a szórakozásorientált mindenevő faktor esetén különböztek szignifikánsan ($p=0,000$) a gyermekkel nem rendelkezőktől, de itt éppen a gyerekesek átlaga kisebb ($M=-0,16$), szemben, akiknek nincs gyereke ($M=0,06$). A dolgozó fiatalok átlaga szintén ennél a faktornál különbözött szignifikánsan ($p=0,011$) a nem dolgozókétól (a dolgozó fiatalok átlaga magasabb ($M=0,05$) volt, mint a nem dolgozóké ($M=-0,05$)).

A megkérdezett iskolai végzettsége szerint szintén a szórakozásorientált mindenevő faktor átlaga volt szignifikánsan ($p=0,000$) eltérő. A diplomás vagy még a felsőoktatásban tanulók esetén a faktor átlaga $M=0,38$, míg az alacsonyabb végzettségűeknél $M=-0,11$.

A szülők végzettségét tekintve mind az anyák, mind az apák esetén mindkét faktorról szignifikáns kapcsolat ($p=0,000$) mutatkozott. A magaskulturális mindenevő faktor átlaga a legmagasabb a középfokú végzettségű anyáknál ($M=0,1$), őket követik a felsőfokú végzettségű anyák ($0,05$), és a legalacsonyabb átlag az alapfokú végzettségű anyák esetén volt ($M=-0,12$). A szórakozásorientált mindenevő faktor átlaga azonban már a diplomás anyák esetén a legmagasabb ($M=0,46$), őket követik a középfokú végzettségűek ($0,08$), végül pedig az alacsonyan iskolázott anyák ($M=-0,26$). Az apák esetén mind a magaskulturális, mind a szórakozásorientált faktor átlaga a legmagasabb a diplomás apáknál ($M=0,14$ és $M=0,34$), őket követik a középfokú végzettségűek átlagai ($M=0,1$ és $M=0,15$), majd legalacsonyabbak az átlagok az alacsonyan iskolázott apáknál ($M=-0,11$ és $M=-0,19$).

A saját megtakarítással rendelkező fiatalok szignifikánsan ($p=0,000$) magasabb átlagot mutatnak a szórakozásorientált faktor esetén ($M=0,37$), mint akiknek nincs megtakarítása ($M=-0,14$), míg a magaskulturális faktor esetén nincs eltérés. Ez egyrészt az faktorhoz tartozó szabadidős intézmények költségeivel, másrészt az életcélok és értékek társadalmi beágyazottságával magyarázható.

A városban élő fiatalok szintén a szórakozásorientált faktorban mutatnak szignifikánsan ($p=0,000$) nagyobb átlagot ($M=0,07$), mint a falvakban élők ($M=-0,18$).

Végül az önmagukat vallásosnak definiáló hallgatók szintén a szórakozásorientált faktor esetén mutatnak szignifikánsan ($p=0,003$) nagyobb átlagot ($M=0,05$), mint a nem vallásosak ($M=-0,06$).

Összességében a kétváltozós eredmények szerint a magaskulturális mindenevő faktor nagyobb mértékben jellemző azokra, akik voltak valaha önkéntesek, ha az anyák középfokú végzettségűek és az apák pedig diplomások.

A szórakozásorientált mindenevő faktor pedig nagyobb mértékben jellemző azokra, akik voltak valaha önkéntesek, az idősebbekre, a gyerekekkel nem rendelkezőkre, a lekérdezéskor gazdaságilag aktív, azaz dolgozó személyekre, a jobb anyagi helyzetűekre (ennek mindkét mutatója szerint), a nőtlenekre vagy hajadonokra, a diplomásokra vagy még a felsőoktatásban tanulókra, a diplomás szülőkkel rendelkezőkre, a városban élőkre, illetve azokra, akik magukat vallásosként definiálják. A szórakozásorientált mindenevő faktor háttérváltozóba való beágyazottsága tehát erőteljesebbnek tűnik, s itt jelennek meg a családi állapottal,

foglalkoztatottsággal, anyagi helyzettel kapcsolatos elemek, illetve a településtípus magyarázó ereje is.

Az önkéntességet magyarázó tényezők

Elemzésünk második szakaszában az önkéntességet magyarázó tényezőket egy többváltozós modell keretében vizsgáltuk, ahol a háttérváltozók közé beemeljük a szabadidős faktorokat is. Logisztikus regressziós eredményeinket az 4. táblázat foglalja össze.

4. táblázat Logisztikus regressziós eredmények az önkéntesség esélyét befolyásoló változókról (N=2000)¹³

	B	S.E.	Wald	df	p	Exp(B)
Nem (1= férfi)	-,399	,136	8,572	1	,003	,671
Életkor	-,025	,023	1,107	1	,293	,976
Családi állapot (1= nőtlen vagy hajadon)	,388	,201	3,730	1	,053	1,474
Van-e gyermeke?	,124	,163	,571	1	,450	1,131
Dolgozik-e?	-,221	,182	1,477	1	,224	,801
Iskolai végzettség (1= diplomás vagy felsőoktatási hallgató)	,101	,172	,349	1	,555	1,107
Anya iskolai végzettsége (1= diplomás)	,187	,259	,525	1	,469	1,206
Anya iskolai végzettsége (1= csak érettségi)	,108	,177	,370	1	,543	1,114
Apa iskolai végzettsége (1= diplomás)	-,538	,256	4,402	1	,036	,584
Apa iskolai végzettsége (1= csak érettségi)	,013	,175	,006	1	,940	1,013
Szubjektív anyagi helyzet megítélése (1-5)	,200	,107	3,458	1	,063	1,221
Van-e saját megtakarítása? (1= igen)	,354	,156	5,127	1	,024	1,425
Településtípus (1= város)	,165	,159	1,081	1	,299	1,180
Vallásos önbesorolás (1= vallásos)	-,175	,135	1,686	1	,194	,839
Magaskulturális mindenevő faktor	,086	,067	1,644	1	,200	1,090
Szórakozás orientált mindenevő faktor	,355	,083	18,135	1	,000	1,426
Konstans	-2,214	,687	10,384	1	,001	,109

Nagelkerke R-négyzet = 0,072 Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját készítésű táblázat.

¹³ Az Exp(B) értékek és a hozzá kapcsolódó Wald statisztika szignifikanciája, 0,05 alatti szignifikanciát vastagon jelöltük.

A regressziós eredmények szerint nagyobb az önkéntesség esélye a nőknél, ha az apa nem diplomás, ha van a fiatalnak saját megtakarítása, és a szórakozásorientált mindenevő típusú szabadidőeltöltés jellemzi. Nem hatott a modell szerint az önkéntesség esélyére a fiatal életkora, családi állapota, gyerekekkel való rendelkezése, munkaerőpiaci státusza, iskolázottsága, a lakóhelyének településtípusa és végül a vallásossága sem.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunk fő célja az volt, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázis segítségével feltárja az önkéntesség esélyét növelő tényezők rendszerét, illetve rávilágítson arra, hogy milyen kapcsolat húzódik meg a szabadidő felhasználása és az önkéntesség ténye között. A nemzetközi szakirodalom a kapcsolat feltárása elméleti megközelítéseket, definíciós kísérleteket tartalmaz (Stebbins 2004), és az önkéntességet a munka/szabadidő mennyiségének relációjában (például Mutchler et al. 2003; Mojza et al. 2010; Krekel 2017; Kragt – Holtrop 2018) vizsgálja. Ugyanakkor szabadidő fogyasztásának mintáival összefüggésben az önkéntesség tényét nem elemezte. Alapvetésünk, hogy az önkéntesség és a szabadidő az életmód összekapcsolódó szeletei.

A „kulturális mindenevők” azonosítása. Első kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy adatbázisunkban milyen faktorok azonosíthatók a szabadidős színhelyek látogatásának gyakoriságai kapcsán. Az elméleti keretekben (Alderson et al. 2007; Katz-Gerro – Jæger 2013; Weingartner – Rössel 2019) utaltunk arra, hogy az ezredforduló előtt megjelenő „kulturális mindenevők” elmélete, majd a későbbi évtizedek empirikus vizsgálatai kevert, eklektikus mintákat mérnek a fogyasztás területén, és a magyar vizsgálat is hasonló klasztereket különített el (Antalóczy et al. 2010; Nagy – Fazekas, 2016; Szabó 2020). Az első hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a faktorok között találunk olyan mintát, amely a mindenevők elméletével rokonítható. Elemzésünk eredményei megerősítik ezt, hiszen két „mindenevő” faktort azonosítottunk, amelynek hangsúlyai vagy a magaskultúrára, vagy a rekreációra helyeződnek, ám végletesen nem választják el a két dimenziót. Fontos kiemelnünk, hogy „tisztá” típusokat, amelyek csak a magaskultúrához, vagy csak a tömegkultúrához kapcsolódnak, nem azonosítottunk. A jelenség magyarázatát abban kereshetjük, hogy az általunk használt minta a 15-29 év közötti fiatalokat reprezentálta, akiknek szabadidő-felhasználását eleve kevertebb jegyekkel írja le a nemzetközi és a hazai

szakirodalom (Antalóczy et al. 2010; Weingartner – Rössel 2019). A két faktor mintázatait részletesebben elemezve arra a konklúzióra juthatunk, hogy az intézmények és szervezett események látogatása kapcsolódik a „magaskulturális mindenevő” faktorhoz, míg a „szórakozásorientált mindenevő” faktor inkább rekreatív, közösségi és gasztronómiai elemeket tartalmaz, s nem foglalja magába a komolyzenéhez kapcsolódó itemeket (ez utóbbi társadalmi háttere a legutóbbi hazai vizsgálatok alapján is magas, de kizárólagosan erre épülő csoportot a zenei ízlés vizsgálata során nem találtak (Kristóf és Kmetty 2019). A komolyzenéhez való viszony tehát a kulturális-szabadidős mintázatok fontos meghatározója.

A szabadidő-eltöltés és az önkéntesség kapcsolata. A második kutatási kérdésünk arra vonatkozott, hogy az önkéntesség ténye és a szabadidős faktorok hogyan kapcsolódnak össze, illetve a többi háttérváltozóval milyen kapcsolatot mutatnak a kapott faktorok. Kétváltozós eredményeink szerint a szabadidőeltöltés és az önkéntesség között pozitív a kapcsolat, ami arra utalhat, hogy a fiatalok életmódjában az aktív szabadidő és az önkéntesség nincsen komplementer pozícióban, összhangban második hipotézisünkkel és a szakirodalommal (Haas 1997; Downward et al. 2020). A variancia elemzés ugyanakkor arra is rámutat, hogy inkább a „szórakozásorientált mindenevő” faktor átlaga volt magasabb a valaha volt önkéntesek körében, míg a „magaskulturális mindevő” faktornál kisebb előny mutatható ki. A jelenség magyarázata talán abban keresendő, hogy az önkéntesség motivációja a fiatal mintában közösségi és kapcsolatépítő, valamint rekreatív funkciókkal írható le legjobban. Mindez kevésbé illeszkedik az első (magaskulturális) faktorra jellemző jegyekhez.

A szabadidő-eltöltést befolyásoló háttértényezők. Harmadik hipotézisünkben azt feltételezzük, hogy a szabadidőeltöltési faktorok átlagai magasabbak lesznek a jobb társadalmi státuszú csoportokban. Ezt a hipotézisünket teljes mértékben nem tudtuk igazolni. Az alacsony végzettségű apák és anyák gyermekeinek esetében a faktorok átlagai alacsonyabbak, azonban a diplomás szülők gyermekeire inkább a „szórakozásorientált mindenevő” faktor a jellemző. A szubjektív anyagi helyzet szintén ezzel a faktorral állt kapcsolatban, de a fiatalok saját legmagasabb végzettsége is ezzel mutatott szignifikáns kapcsolatot. Ha megvizsgáljuk az egyes tevékenységek gyakoriságát az 1. táblázatban, láthattuk, hogy a szórakozásorientált faktorra jellemző itemek (kávéház/teázó, étterem, konditerem, multiplex mozi) látogatottsága magasabb. Ezeknek az életmódban való gyakori megjelenése az anyagi forrásoknak és a társadalmi státusznak is függvénye, az egyenlőtlenségekbe esetleg ez az életmód jobban beágyazott. Azt is látnunk kell, hogy a nemzetközi vizsgálatokban is találunk arra példát, hogy

a magaskultúrát is tartalmazó mindenevő fogyasztói csoport nem csak a legmagasabb státuszhoz kapcsolódik (Weingartner – Rössel, 2019). Vizsgálatunkban a „magaskulturális mindenevő” faktor átlaga a középfokú végzettségű anyáknál kapja a legmagasabb értéket, ami talán a „kulturális mobilitás” (Pusztai 2015) nevelési gyakorlatba való beépülésével magyarázható. A szórakozásorientált beállítottság magasabb értéke a gyermektelen és az egyedülálló csoport esetében a kötetlenebb életmóddal hozható összefüggésbe, míg a faktort a vallásossághoz talán a közösségorientált elemek kapcsolják. Mivel mind a két faktor kapcsolatba hozható olyan intézményekkel, amelyek a városokban inkább elérhetők, az eltérő mintázat okát nem a földrajzi távolságokban kell keresnünk. Magyarázatul szolgálhat, hogy a városi életmódra jellemzőbb a közösségi terek használata, de a szórakozásorientált faktor egyenlőtlenségekbe való nagyobb beágyazottságával is számolhatunk.

Az önkéntesség esélyét befolyásoló tényezők. Harmadik kutatási kérdésünk során arra kerestük a választ, hogy van-e magyarázó ereje szabadidős faktoroknak egy többváltozós regressziós modellben is (kiszűrve az egyéb magyarázó tényezők hatását), illetve, hogy mi hat még az önkéntesség esélyére. Az eredmények azt mutatták, hogy negyedik hipotézisünkkel és a szakirodalommal összhangban a nők (lásd Oesterle et al. 2004) és jobb anyagi helyzetű fiatalok (lásd Hustinx 2001; Irvine - Schubotz 2010) körében nagyobb az önkéntesség esélye. Hipotézisünkkel szintén összhangban nem hatott az önkéntesség esélyére a fiatal életkora, a gyermekkel való rendelkezése és a munkaerőpiaci státusza, mivel a szakirodalom szerint (lásd az elméleti részt) ezek hatása ellentmondásos. Azonban azt is kimutattuk, hogy hipotézisünkkel szemben, ha egy apa nem diplomás, az, növeli az önkéntesség esélyét. Ennek oka lehet, hogy a célcsoportunk fiatal, ami miatt a háttérváltozók magyarázó ereje más mintákat mutathat, mint a felnőtt populációt felmérő vizsgálatok esetében.

Negyedik hipotézisünkkel szemben, nem növeli az önkéntesség esélyét a párkapcsolat léte és a fiatalok magasabb iskolázottsága sem, emellett nincs bejósoló ereje a vallásosságnak és a településtípusnak sem. Ha a fiatal populáció esetében egy élménykereső, rekreációs motivációt feltételezünk az önkéntesség hátterében, illetve annak modern, karrierépítő mintáit, akkor a kapcsolat hiánya a vallásosság esetében érthető. Ugyanakkor fontos látni azt is, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 alapján tudjuk (A mai magyar fiatalokról, 2021), hogy a fiatalok vallásosságát kevésbé jellemzi a tradicionális forma (5 százalékuk sorolja önmagát ebbe a kategóriába), a maga módján vallásos csoport (49 százalék) pedig minden bizonnyal

más közösségi beágyazottsággal és értékekkel írható körül. A fiatalok vallásosságának mintái az egész felnőtt populációhoz képest tehát eltérő jegyeket mutatnak. Összességében annak oka, hogy a negyedik hipotézishez képest kevesebb szignifikáns hatást találtunk az is lehet, hogy a szakirodalomban nem mindig többváltozós modelleket használtak, miközben a tiszta hatások (amelyeket tanulmányunkban igyekeztünk megragadni) mások lehetnek, mintha nem lenne bevonva a többi magyarázó tényező¹⁴.

Az önkéntesség és a szabadidő nem egyértelmű komplementer jellege. Végül ötödik hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy a szabadidőeltöltési faktorok a többváltozós modellben is kapcsolatban állnak majd az önkéntesség esélyével, mivel az önkéntesség és a szabadidő nem egyértelműen komplementer jelenségek a fiatalok életmódjában (lásd Haas 1997; Stebbins 2004; Mojza et al. 2010; Navickas et al. 2016). Eredményeink szerint a magaskulturális mindenevő faktor ugyan a kétváltozós esetben jellemzőbb volt az önkéntesekre, de a többi háttértényező kiszűrése után ez a hatás megszűnt, tehát az önkéntesség esélyét a “magaskulturális mindenevés” nem növeli. A szórakozásorientált beállítottság talán annak rekreatív és közösségi jegyei okán emeli az önkéntesség esélyét - láthattuk, hogy ezek az elemek az önkéntesség motivációit feltáró kutatások gyakori magyarázatai (Mojza et al. 2011; Navickas et al. 2016; Bocsi et al. 2017). Összességében ötödik hipotézisünket igazoltnak tekintjük hiszen a regressziós modellben az önkéntességet alakító tényezők között szerepel a szabadidős faktorok egyike.

Az elemzés korlátai. Elemzésünk korlátai közül elsőként ki kell emelni, hogy annál a kérdésnél, hogy milyen tényezők növelik az önkéntesség esélyét, az azonosított szocio-demográfiai tényezők (női nem, van saját megtakarítása, az apa alap- vagy középfokú végzettsége) csekély száma arra utalhat, az önkéntességet meghatározó tényezők széles körét nem sikerült feltárnunk, bár a szakirodalom által javasolt standard magyarázó faktorokat bevontuk regressziós modellünkbe. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a modell viszonylag kicsi magyarázó ereje és a kevés szignifikáns hatás véleményünk szerint nem olyan jelentős probléma, mivel célunk egy kiemelt tényező, a szabadidőeltöltési típusok hatásának vizsgálata

¹⁴ Az önkéntesség és a háttértényezők közti összefüggéseket kétváltozós (varianciaelemzés vagy keresztábrák) modellben vizsgálva még voltak egyéb szignifikáns hatások is, melyek a további magyarázó változó bevonása miatt már nem mutattak kapcsolatot a regressziós modellben (pl. kétváltozós esetben a fiatalabbak, a nőtlenek és hajadonok, a nem dolgozók, a diplomás végzettségűek vagy felsőoktatási hallgató státuszúak, a középfokú végzettségű apák, a felsőfokú végzettségű anyák, a városi lakóhellyel rendelkezők és a szubjektíve jobb anyagi helyzetűek voltak inkább önkéntesek).

volt az önkéntességre, nem pedig az, hogy megtaláljuk az önkéntességet magyarázó összes tényezőt. A többi magyarázó változó egyfajta kontrollként szerepelt, hogy láthassuk a szabadidőeltöltés tiszta hatását. További, az önkéntességgel összefüggő területek beemelése (értékpreferenciák, motivációk, jóllét vagy munkaattitűdök) javíthatja a modell magyarázó erejét. A kapcsolati erőforrások hatása erősebb lehet az önkéntességre, mint a szocio-demográfiai változóké (Perpék 2012), így a jövőben ez a változó is beemelhető a regressziós modellbe. A szabadidő mennyisége, tágabb értelmezése (nem csupán az intézményekre és szervezett programokra való szűkítése) szintén új összefüggéseket tárhat fel. Az általunk használt kérdésblokk nagyban épít a magaskulturális fogyasztásra, ugyanakkor a szabadidő modern formáit (például az internethez kapcsolható tevékenységeket, sporttevékenységeket) kevésbé tartalmazza. Eredményeink egyik fontos sajátossága, ami miatt más kohorszokra az eredmények nem feltétlenül vonatkoztathatók, mintánk ifjúsági jellege. Az önkéntességnek a kutatás során történő konceptualizálása szintén csökkenti az általánosítás esélyét. A lekérdezés dátuma (2020) pedig a járványhelyzet miatt torzíthatja az eredményeket.

A tanulmány újszerűsége. Tanulmányunk újszerűségét az adta, hogy ok-okozati relációban mérte fel a szabadidő felhasználás és az önkéntesség kapcsolatát. A kialakított modell elméleti hátterét a szabadidő fogyasztásának szociológiai megközelítése, a szabadidő és az önkéntesség összefüggései, illetve az önkéntességet befolyásoló tényezők képezték. A kapott eredmények megerősítik azt, hogy a két terület összefügg, hiszen a „szórakozásorientált mindenevő” faktornak pozitív hatása volt az önkéntessége esélyére. Fontos eredménynek tekinthetjük azt is, hogy az intézménylátogatások mintázatai kevert formában valósulnak meg, ami a kulturális mindenevők elméletének megerősítését adja a magyar fiatalok esetében. Az önkéntesség esélyét növelő tényezők kapcsán több esetben nem a várt eredményeket kaptuk (pl. nem hatott a vallásosság, saját iskolai végzettség vagy a párkapcsolat). Az eltérések okaként az ifjúsági kohorsz sajátos jegyeit, a vizsgált jelenségek átalakulását (vallásosság, párkapcsolati magatartás), illetve a szabadidővel, mint magyarázó tényezővel kiegészített komplex megközelítést tudjuk megnevezni. A „szórakozásorientált mindenevő” faktor és az önkéntesség összekapcsolódása mögött a két jelenség rekreatív, szociális jegyeit sejtjük, és mindez megerősíti azt az elképzelést is, hogy az önkéntes tevékenység nem a szabadidő komplementereként értelmezendő.

Elemzésünk fontos tanulsága, hogy a fiatal kohorszot megcélzó, önkéntességet elősegítő programok megtervezésekor a közösségi és rekreációs elemek kiemelkedően fontosak lehetnek. A fiatal korosztály esetében is megfigyelhető mintázat a férfiak alacsonyabb részvétele - aktivitásuk fokozása fontos szerepet kaphat az önkéntességgel kapcsolatos programokban. Wymer (2011) ugyanakkor rámutat arra, hogy a férfiak és a nők különböznek az önkéntesség motivációiban (a nők inkább közösségi kapcsolatok erősítését, altruista célok megvalósítását, a férfiak az autoritást keresik), így a férfiak bevonását megcélzó programoknak más területekre kell irányulniuk. Az a tény pedig, hogy a magyarázó modellünkben a háttérváltozók hatása eltért a felnőtt populációban mért mintáktól, annak szükségét támasztja alá, hogy az önkéntességet célszerű csak a fiatal kohorszot lefedő mintákkal is megvizsgálni, majd a kapott kutatási eredményekre építeni az önkéntesség népszerűsítését. Az egyes fogalmak, jelenségek tartalmi változásai (pl. a vallásosság átalakulása) a korábbi hatásvizsgálatok megismétlését indokolhatják.

IRODALOM

A mai magyar fiatalokról. A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről röviden. https://tarsadalomkutato.hu/wpcontent/uploads/2021/07/gyj_bemutato_prezentacio_FIN.pdf
Letöltés ideje: 2023.01.14.

Alderson, Arthur S. – Junisbai, Azamat – Heacock, Isaac (2007): Social status and cultural consumption in the United States. *Poetics*, 35(2-3) pp. 191-212. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2007.03.005>

Antalóczy Tímea – Füstös László – Hankiss Elemér (2010): Magyarország kulturális térképe. In: Antalóczy T. – Füstös L. – Hankiss E. (szerk.): *Mire jó a kultúra? Jelentés a magyar kultúra állapotáról*. Budapest: Magna Produkció. pp. 14-53.

Bartal Anna Mária (2022): Ifjúsági önkéntesség 2020 – avagy a hazai önkéntes-kutatások néhány falra hányt borsójáról. *Önkéntes Szemle*, 2(3) pp. 131-138. DOI: 10.53585/OnkSzem.2022.3.131-138

Becker, Penny Edgell – Dhingra, Pawan H. (2001): Religious involvement and volunteering: implications for civil society. *Sociology of Religion*, 62(3) pp. 315- 335. DOI: <https://doi.org/10.2307/3712353>

Becker, Gary S. (1965): A Theory of the Allocation of Time. *The Economic Journal*, 75(299) pp. 493-517. DOI: <https://doi.org/10.2307/2228949>

Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2017): Motives of volunteering and values of work among higher education students. *Citizenship, Social and Economics Education*, 16(2) pp. 117-131. DOI: <https://doi.org/10.1177/2047173417717061>

Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2020): Civic engagement of higher education students in a Central and Eastern European Region. *The New Educational Review*, 62(4) pp. 80-90. DOI: 10.15804/tner.2020.62.4.07

Bourdieu, Pierre (1978): A művészeti észlelés szociológiai elméletének elemei. In: Józsa P. (szerk.): *Művészetszociológia*. Budapest: KJK, pp. 175-200.

- Bourdieu, Pierre (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In. Angelusz, R. (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, pp. 156-177.
- Brint, Steven – Cantwell, Allison M. (2010): Undergraduate time use and academic outcomes: Results from the University of California Undergraduate Experience Survey 2006. *Teachers College Record*, 112 (9) pp. 2441-2470. DOI: <https://doi.org/10.1177/016146811011200908>
- Brookfield, Katherine – Parry, Jane – Bolton, Vicky (2018): Going solo: lifelong nonparticipation amongst the NCDS cohort. *Leisure Studies*, 37(5) pp. 547-560. DOI: <https://doi.org/10.1080/02614367.2018.1514527>
- Center for the Digital Future (2016): The World Internet Project: International Report. 6th ed. USC Annenberg School. Elérhető: <http://www.digitalcenter.org/wp-content/uploads/2013/06/2015-World-Internet-Report.pdf> Letöltve: 2023.01.10.
- Chambré, Susan Maizel (1987): *Good deeds in old age: Volunteering by the new leisure class*. Lexington Books: Lexington, MA.
- Dawson, Peter – Downward, Paul (2013): The relationship between participation in sport and sport volunteering: An economic analysis. *International Journal of Sport Finance*, 8 (1) pp. 75-92.
- Domokos Tamás – Kántor Zoltán – Pillók Péter – Székely Levente (2022): *Magyar Fiatalok 2020. Kérdések és válaszok - Fiatalokról, fiataloktól*. Budapest: Erzsébet Ifjúsági Alapítvány.
- Downward, Paul – Hallmann, Kirstin – Rasciute, Simona (2020): Volunteering and leisure activity in the United Kingdom: A longitudinal analysis of males and females. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 49 (4) pp. 757-775. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764020901815>
- Einolf, Christopher J. (2011): Gender differences in the correlates of volunteering and charitable giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(6) pp. 1092-1112. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764010385949>
- Einolf, Christopher J. (2018): Parents' charitable giving and volunteering: Are they influenced by their children's ages and life transitions? Evidence from a longitudinal study in the United States. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 47(2), 395-416. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764017737870>
- European Quality of Life Survey (2016) Elérhető: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2017/fourth-european-quality-of-life-survey-overview-report> Letöltve: 2023.01.07.
- Fényes Hajnalka – Pusztai Gabriella (2012): Volunteering among higher education students, focusing on the micro-level factors. *Journal of Social Research and Policy*, 3 (1) pp. 73-96.
- Fényes Hajnalka (2015a): Effect of religiosity on volunteering and on the types of volunteering among higher education students in a Cross-Border Central-Eastern European Region. *Acta Universitatis Sapientiae. Social Analyses*, 5(2) pp. 181-203.
- Fényes Hajnalka (2015b): Önkéntesség és új típusú önkéntesség a felsőoktatási hallgatók körében. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó
- Fiorillo, Damiano (2012): Volunteer work and domain satisfactions: evidence from Italy. *International Journal of Social Economics*, 39(1/2) pp. 97-124. DOI: <https://doi.org/10.1108/03068291211188893>
- Flash Eurobarometer (2019): Elérhető: http://forumfrancaisjeunesse.fr/wp-content/uploads/2019/08/stronger_united_Europe_views-of-young-people.pdf Letöltve: 2023.01.07.
- Flash Eurobarometer (2022): Elérhető: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2282> Letöltve: 2023.01.07.

- Gombás Judit (2013): Sighted volunteers' motivations to assist people with visual impairments in freetime sport activities. *Journal Of Human Sport & Exercise*, 8 (2) pp. 220-227. DOI: <https://doi.org/10.4100/jhse.2012.8.Proc2.25>
- Helms, Sara – McKenzie, Tom (2014): Gender differences in formal and informal volunteering in Germany. *Voluntas*, 25, pp. 887-904 DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-013-9378-1>
- Hunyadi Zsuzsa (2005): *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet.
- Hustinx, Lesley (2001): Individualizational and new styles of youth volunteering: An empirical exploration. *Voluntary Action*, 2., pp. 57-76.
- Irvine, Christine – Schubotz Dirk (2010): Youth Volunteering: Making a Difference to Community Relations. *Research Update*, 67. (August) DOI: <https://www.ark.ac.uk/ylt/results/2010-VOLUNTEERING.pdf>
- Janoski, Thomas – Musick, March – W, John (1998): "Being volunteered? The impact of social participation and pro-social attitudes on volunteering." *Sociological Forum*, 13(3) pp. 495-519. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1022131525828>
- Juknevičiūsa, Stanislovas – Savicka, Aida (2003): From restitution to innovation: Volunteering in postcommunist countries In. Dekker, P. – Halman L. (Eds.): *The Values of volunteering. Cross - cultural perspectives*. New York, Boston, Dordrecht, London, Moscow, Kluwer Academic/Plenum Publishers. pp. 127-141. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0145-9_8
- Katz-Gerro, Tally – Meier Jæger, Mads (2013): Top of the pops, ascend of the omnivores, defeat of the couch potatoes: Cultural consumption profiles in Denmark 1975-2004. *European Sociological Review*, 29 (2) pp. 243-260. DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/jcr058>
- Kerpel-Fronius Balázs – Nagy Ádám – Fazekas Elek (2022): Önkéntesség, civilség ifjúsági szakma. In. A lábjegyzeten túl is. Magyar Ifjúság Kutatás 2020. (szerk. Nagy Ádám). Budapest: Szociális Demokráciaért Intézet – Excenter Kutatóközpont. ISBN 978-615-01-5518-0
- Knoke, David – Thomson, R. (1977): Voluntary association membership trends and the family life cycle. *Social Forces*, 56 (1), pp. 48-65. DOI: <https://doi.org/10.2307/2577412>
- Központi Statisztikai Hivatal (2010): Időmérés módszertan. Budapest.
- Kragt, Darja – Holtrop, Djurre (2019): Volunteering research in Australia: A narrative review. *Australian Journal of Psychology*, 71 (4) pp. 342-360. DOI: <https://doi.org/10.1111/ajpy.12251>
- Krekel, Christian (2017): *Can raising instructional time crowd out student pro-social behaviour? Evidence from Germany. Evidence from Germany. SOEPpaper*, (903). DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3172803>
- Kristóf Luca – Kmetty Zoltán (2019): Szereti ön Vivaldit? Zenei ízlés és társadalmi státusz. *Szociológiai Szemle*, (2) pp. 49-67. DOI: <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2019.2.3>
- Kuykendall, Laure – Boerman, Louis – Zhu, Ze (2018): *The importance of leisure for subjective well-being. Handbook of well-being*. Salt Lake City, UT: DEF Publishers.
- Lancee, Bram – Radl, Jonas (2014): Volunteering over the life course. *Social Forces*, 93 (2) pp. 833-862. DOI: <https://doi.org/10.1093/sf/sou090>
- Lee, Soomi – Charles, Susan T., – Almeida, David M. (2021)? Change is good for the brain: Activity diversity and cognitive functioning across adulthood. *The Journals of Gerontology*. 76 (6) pp. 1036-1048. DOI: <https://doi.org/10.1093/geronb/gbaa020>
- Lockstone-Binney, Leonie – Holmes, Kristen – Deery, Margaret – Jago, Leo (2009): Volunteer life balance and the flexible firm: Key drivers in a framework to enhance volunteer retention. In. See

change: *Tourism & hospitality in a dynamic world*. Proceedings of the 2009. CAUTHE conference. Fremantle, Western Australia: Curtin University of Technology.

Matsuba, M.Kyle – Hart, Daniel – Atkins, Robert (2007): Atkins psychological and social-structural influences on commitment to volunteering. *Journal of Research in Personality*, 41, pp. 889-907. DOI: 10.1016/j.jrp.2006.11.001

Meijeren, Maikel – Lubbers, Marcel – Scheepers, Peer (2022): Socio-structural determinants in volunteering for humanitarian organizations: A resource-based approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Online First 1. DOI: <https://doi.org/10.1177/08997640221114821>

Moen, Phyllis – Flood, Sarah (2013): Limited engagements? Women's and men's work/volunteer time in the encore life course stage. *Social Problems*, 60 (2) pp. 206-233. DOI: <https://doi.org/10.1525/sp.2013.60.2.206>

Mojza, Eva J. – Lorenz, Christian – Sonnentag, Sabine – Binnewies, Carmen (2010): Daily recovery experiences: The role of volunteer work during leisure time. *Journal of Occupational Health Psychology*, 15(1) pp. 60. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0017983>

Mojza, Eva J. – Sonnentag, Sabine – Bornemann, Claudius (2011): Volunteer work as a valuable leisure-time activity: A day-level study on volunteer work, non-work experiences, and well-being at work. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 84(1) pp. 123-152.

DOI: <https://doi.org/10.1348/096317910X485737>

Musick, Mark A. – Wilson John (2008): *Volunteers: A social profile*. Indianapolis: Indiana University Press.

Mustillo, Sarah – Wilson, John – Lynch, M. Scott (2004): "Legacy Volunteering: A test of two theories of intergenerational transmission." *Journal of Marriage and Family*, 66(2) pp. 530-541. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00036.x>

Mutchler, Jan E. – Burr, Jeffrey A. – Caro, Francis G. (2003): From paid worker to volunteer: Leaving the paid workforce and volunteering in later life. *Social Forces*, 81(4) pp. 1267-1293. DOI: <https://doi.org/10.1353/sof.2003.0067>

Nagy Ádám – Fazekas Anna (2016): Szabad és még szabadabb idők. Szabadidős terek és tevékenységek változása. In: Nagy Á. - Székely L. (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012. Negyedszázad*. Budapest: Iuvenis Ifjúságsszakmai Műhely - ISZT Alapítvány - Excenter Kutatóközpont - Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, pp. 202-241.

Navickas, Valentinas – Šimkus, Audrius – Strunz, Herbert (2016): The impact of volunteering as a form of leisure on students' life quality. *Transformations in Business & Economics*, 15. pp. 96-112. DOI: <https://doi.org/10.1515/saeb-2016-0102>

Nesbit, Rebecca (2011): The influence of major life cycle events on volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 41(6) pp. 1153-1174. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764011429181>

Niebuur, Jacobien – Van Lente, Lidy – Liefbroer, Aart C. – Steverink, Nardi – Smidt, Nynke (2018): Determinants of participation in voluntary work: A systematic review and meta-analysis of longitudinal cohort studies. *BMC Public Health*, 18(1) pp. 1213. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12889-018-6077-2>

No, Won – Han, Hyunrang – Swindell, David (2022): The immediate effects of changes in life circumstances on volunteering decisions in the USA. *Voluntas*, 33. pp. 795-806. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00380-4>

Oesterle, Sabrina – Kirkpatrick, Monica Johnson – Jeylan, T. Mortimer. (2004): "Volunteerism during the transition to adulthood: A life course perspective." *Social Forces*, 82(3) pp. 1123-49. DOI: <https://doi.org/10.1353/sof.2004.0049>

- Paarlberg, Laurie E. – Nesbit, Rebecca – Choi, Su Young – Ryan, Moss (2022): The rural/urban volunteering divide. *Voluntas*, 33. pp. 107-120. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00401-2>
- Paxton, Pamela – Reith, Nicholas E. – Glanville, Jennifer L. (2014): Volunteering and the dimensions of religiosity: A Cross-National Analysis. *Review of Religious Research*, 56., pp. 597-625. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13644-014-0169-y>
- Perpék Éva (2012): Formal and informal volunteering in Hungary, similarities and differences. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 3(1) pp. 59-80. DOI: <https://doi.org/10.14267/cjssp.2012.01.03>
- Peterson, Richard A. – Kern, Roger M. (1996): Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American Sociological Review*, 61. pp. 900-907. DOI: <https://doi.org/10.2307/2096460>
- Pusztai Gabriella (2015): *Pathways to success in higher education: rethinking the social capital theory in the Light of Institutional Diversity*. New edition. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Putnam, Robert D. (2000): *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. Simon and Schuster: New York. DOI: <https://doi.org/10.1145/358916.361990>
- Riesman, David (1983): A magányos tömeg. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Robinson, John P. (1977): *How americans use time: A social-psychological analysis of everyday behavior*. Greenwood.
- Rotolo, Thomas – Wilson, John (2007): The effects of children and employment status on the volunteer work of American women. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 36(3) pp. 487-503. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764006296848>
- Rotolo, Thomas – Wilson, John (2006): Employment sector and volunteering: The contribution of nonprofit and public sector workers to the volunteer labor force. *Sociological Quarterly*, 47(1) pp. 21-40 DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2006.00036.x>
- Ruiter, Stijn – de Graaf-Nan Dirk (2006): National context. Religiosity, and volunteering: Results from 53 countries. *American Sociological Review*, 71(2) pp. 191-210. DOI: <https://doi.org/10.1177/000312240607100202>
- Skinner, Mark W. (2008): Voluntarism and long-term care in the countryside: the paradox of a threadbare sector. *Canadian Geographer / Le Géographe canadien*, 52(2) pp. 188- 203. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1541-0064.2008.00208.x>
- Smith, David Horton (1994): Determinants of voluntary association participation and volunteering: A literature review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23(3) pp. 243-263. DOI: <https://doi.org/10.1177/089976409402300305>
- Stebbins, Robert A. (2000): Obligation as an aspect of leisure experience. *Journal of Leisure Research*, 32(1) pp. 152-155. DOI: <https://doi.org/10.1080/00222216.2000.11949906>
- Stebbins, Robert, E. (2004): Introduction. In: Stebbins, R. A., – Graham, M. (Eds.): *Volunteering as leisure/leisure as volunteering: An international assessment*. Cabi. pp. 1-12. DOI: <https://doi.org/10.1079/9780851997506.0000>
- Storm, Ingrid (2015): Civic engagement in Britain: The role of religion and inclusive values. *European Sociological Review*, 31(1) pp. 14-29. DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/jcu077>
- Strauß, Susanne (2008): *Volunteering and social inclusion: The interrelation between unemployment and civic engagement in Germany and Great Britain*. Wiesbaden: VS-Verlag
- Sturm, Roland – Cohen, Deborah A. (2019): Peer reviewed: Free time and physical activity among americans 15 years or older: Cross-sectional analysis of the American Time Use Survey. *Preventing Chronic Disease*, 16. DOI: <https://doi.org/10.5888/pcd16.190017>

- Svendsen, Gunnar Lind H. – Svendsen, Gert Tinggaard (2016): Homo voluntarius and the Rural Idyll: Voluntary work, trust and solidarity in rural and urban areas. *Journal of Rural and Community Development*, 11(1). 18 p. DOI: <https://journals.brandonu.ca/jrcd/article/view/1375>
- Szabó Júlia (2020): Szabadidő és kulturális fogyasztás a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében. *Régió*, (28)4 pp. 44-71. DOI: <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v28i4.351>
- Székely Levente (2021) (szerk.): *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.
- Van Goethem, Anne A.J. – Van Hoof, Anne – Van Aken, Marcel A.G. – De Castro Bram Orobio de Castro – Raaijmakers, Quinten A.W. (2014): Socialising adolescent volunteering: How important are parents and friends? Age dependent effects of parents and friends on adolescents' volunteering behaviours. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(2) pp. 94-101. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2013.12.003>
- van Tienen, Marike – Scheepers, Peer – Reitsma, Jan – Schilderman, Hans (2011): The role of religiosity for formal and informal volunteering in the Netherlands. *Voluntas* 22., pp. 365-389. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-010-9160-6>
- Veblen, Thorstein (1975): *A dologtalan osztály elmélete*. Budapest, KJK.
- Verbooy, Kaya – Hoefman, Renske – Van Exel, Job – Brouwer, Werner (2018): Time is money: investigating the value of leisure time and unpaid work. *Value in Health*, 21(12) pp. 1428-1436. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jval.2018.04.1828>
- Voicu, Malina – Voicu, Bogdan (2003): Volunteering in Romania. A rara avis In: Dekker, P. – Halman L. (Eds.): *The Values of Volunteering. Cross - Cultural Perspectives*. New York, 3 Boston, Dordrecht, London, Moscow: Kluwer Academic/Plenum Publishers. pp. 143-160. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0145-9_9
- Weingartner, Sebastian – Rössel, Jörg (2019): Changing dimensions of cultural consumption? The space of lifestyles in Switzerland from 1976 to 2013. *Poetics*, 74. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2019.01.001>
- Wilson John – Janoski Thomas (1995): The contribution of religion to volunteer work. *Sociology of Religion*, 56(2) pp. 137- 153. DOI: <https://doi.org/10.2307/3711760>
- Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26. pp. 215-240. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>
- Wilson, John – Musick, Mark (1997): Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, 62(5) pp. 694-713. DOI: <https://doi.org/10.2307/2657355>
- Wymer, Walter (2011): The implications of sex differences on volunteer preferences. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 22(4) pp. 831-851. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-010-9174-0>

ÖNKÉNTESK SZIGETE – A FESZTIVÁL ÖNKÉNTESK MOTIVÁCIÓS VIZSGÁLATÁNAK EREDMÉNYEI¹ BODOR-ERANUS ELIZA² – VIT ESZTER³ – BOCSKOR ÁKOS⁴

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.57-86>

Absztrakt

A hazai legnagyobb könnyűzenei fesztivál, a Sziget Fesztivál, húszéves fennállása óta sikeresen követi a nemzetközi trendeket, nem csak kulturálisan, hanem az önkéntesek foglalkoztatása terén is. A rendezvény lebonyolítása során egyre nagyobb szerepe van a fesztivál önkénteseknek, ez mind az önkéntesek növekvő számában, mind pedig az önkéntesek feladatait szervező Fesztivál Önkéntes Központ munkájában tetten érhető. A fesztiválönkéntesség egy sajátos esete az epizodikus önkéntességnek. Tanulmányunk a Sziget Fesztivál fiatal önkéntesei példáján mutatja be azokat a motivációs tényezőket, ahol eltérés van az epizodikus önkéntesség különböző formái között ezen fajtája és az önkéntesség egyéb formái között. Kutatásunkat 2022 nyarán végeztük a Sziget Fesztivál önkéntesei körében kérdőíves módszerrel, az érvényes válaszok száma 311 volt. A korábbi, nemzetközi epizodikus önkéntesek körében végzett motivációs vizsgálatok eredményeivel egybehangzóan a Sziget Fesztivál önkéntesei számára is vezető motivációs tényező az elismertség és a társas interakció voltak. Ezt a motivációs bázist javaslatunk szerint a munkaszervezéskor érdemes szem előtt tartani az ellentételezésként nyújtott fesztiválbelépőn felül is. Kutatásunk fontos eredménye, hogy az epizodikus önkéntesség gyakorisága szerint megfigyelhető volt némi eltérés a motivációk sorrendjében és erősségében aszerint, hogy első alkalommal vagy visszatérő epizodikus önkéntesről van-e szó. A 25 év feletti fesztivál önkéntesek, akik más szervezeteknél rendszeresen végeztek önkéntes munkát jóval nagyobb hangsúlyt fektettek az önkéntes munka önbecsülésben betöltött szerepére, mint a kevésbé gyakori önkéntesek.

Kulcsszavak: epizodikus önkéntesség, önkéntes motiváció, fesztivál önkéntesség, önkéntesség és szabadidő, Sziget Fesztivál

¹ A tanulmány az NKFI OTKA FK 143024 számú projekt támogatásával készült.

² Bodor-Eranus Eliza (PhD) tudományos munkatárs, Társadalomkutató Központ CSS-RECENS

³ Vit Eszter (PhD hallgató), kutatási asszisztens, TK CSS-RECENS, doktorvárományos, Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációtudomány Doktori Iskola

⁴ Bocskor Ákos (PhD) tudományos munkatárs, TK CSS-RECENS, adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem

The Island of Volunteers – the research results of festival volunteers' motivation

Eliza Bodor-Eranus – Eszter Vit – Ákos Bocskor

Abstract

Sziget Festival, the largest popular music festival in Hungary, has followed international trends for twenty years now, not only culturally, but also in volunteer participation. Festival volunteers play an increasingly important role in the organisation of the event, which can be captured both in the growing number of volunteers and in the work of the Festival Volunteer Centre, which coordinates the tasks of volunteers. Festival volunteering is a specific case of episodic volunteering. Our research was conducted during the summer of 2022 among the volunteers of the Sziget Festival, the number of volunteers was 730 and we used questionnaires for investigation of motivation factors, the number of valid answers was 311. In line with the results of previous research conducted among regular volunteers, recognition and social interaction are among the leading motivational factors for episodic volunteers, and this should be considered in addition to the festival ticket provided as compensation when organizing festival volunteer work. Although the backgrounds of the festival volunteers in our sample and the motivational factors that were emphasised are similar overall, there is some variation between first-time volunteers, episodic volunteers and regular festival volunteers. Festival volunteers over 25 years of age who were regular volunteers placed significantly more emphasis on the role of volunteering in their self-esteem than less experienced volunteers.

Keywords: episodic volunteering, volunteer motivation, festival volunteering, volunteering and free time

BEVEZETÉS

Az önkéntességet hagyományosan tartósnak és folyamatosnak tekintették, ami által létrejöhetett az önkéntes és szervezete közti hosszú távú munkakapcsolat. A demográfiai és társadalmi változások következtében megkezdődött az önkéntesek idejéért és elkötelezettségéért folyó verseny (Chalip 2000; Murphy 2004; Merrill 2006), és az önkéntességnek olyan új formái jelentek meg, amelyek már a rugalmasságra helyezték a hangsúlyt (Lockstone-Binney et al. 2010).

A megarendezvények, ezen belül a fesztiválönkéntesség is egy viszonylag új formája az önkéntességnek, amely értelmezhető mint *epizodikus* önkéntesség és mint *szabadidős* tevékenység. Epizodikus, mert a fesztiválönkéntesség időleges, igényvezérelt lehetőség, egyszeri vagy bizonyos időtartamra szóló elkötelezettséggel jár (Macduff 2005; Handy et al. 2006), továbbá, a feladatok ellátása nem igényel részletes képzést, hanem leginkább az önkéntes tudására, készségeire támaszkodik (Cnaan et al. 2022).

A szabadidő aspektus a fesztiválönkéntesség esetében a munka melletti szórakozásnak, élménynek, szenzációnak köszönhető (Lockstone – Baum 2009), ami leginkább a fiatal korosztály számára lehet vonzó (Fényes – Kiss 2011). Szabadidős önkéntességen belül a fesztiválönkéntesség leginkább a *projekt-alapú szabadidős önkéntes* kategóriájához (Stebbins 2004) áll közel, amely egyaránt takarhat rövid távú, ritka, de jellemzően viszonylag bonyolult jellegű önkéntességet (Lockstone – Baum 2009).

Az önkéntesség új formái, így az epizodikus, illetve ezen belül a fesztiválönkéntesség esetében is nagyon fontos látni, hogy milyen motivációs tényezőkkel rendelkeznek az önkéntesek. Tanulmányunk a Sziget Fesztivál fiatal önkénteseinek példáján mutatja be azokat a motivációs tényezőket, ahol eltérés van az epizodikus önkéntesség és az önkéntesség egyéb formái között. Kutatásunkat 2022 nyarán végeztük a Sziget Fesztivál önkéntesei körében kérdőíves módszerrel, az érvényes válaszok száma 311 volt, ami a teljes célcsoport 43 százalékát jelentette. A továbbiakban az epizodikus-, a fesztiválönkéntességgel, majd az önkéntes motivációval kapcsolatos elméleti áttekintőt követően, a 2022-es felmérés eredményeinek részletes bemutatása, illetve összefoglalása olvasható.

AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESSÉG JELLEMZŐI

Az önkéntesség általánosan elfogadott definíciója – és egyben tanulmányunk kiindulópontja – szerint az önkéntesek nem ellenszolgáltatásért, hanem *önkéntesen* (szabad akaratból, belső indíttatásból) végeznek más személy vagy a társadalom *hasznát szolgáló* tevékenységet. Clary et al. (1998) szerint fontos jellemzője az önkéntességnek, hogy *tervezett segítsérről* van szó (ahol az önkéntesek kinyilvánítják akaratukat és elkötelezettségüket, hogy másokon segítsenek), illetve, hogy erre a célra a *szabadidejükből áldoznak időt*.

Az epizodikus önkéntesség az elmúlt két évtizedben kapott nagyobb figyelmet a nemzetközi szakirodalomban⁵, egyrészt annak tömegessé válásának, másrészt a szociodemográfiai jellemzőkhöz (életkor, lakóhely, iskolai végzettség, munkavégzés típusa) való erős kötöttségnek köszönhetően (Cnaan et al. 2022; Hyde et al. 2014).

A jelenséggel kapcsolatban még sok a bizonytalanság, sőt a fogalmi lehatárolás sem tekinthető egységesnek. Cnaan et al. (2022) az időtartamot és a feladatot alapul véve kontinuumként

⁵ lásd például a *Voluntas* 2022 júniusi, a témának szentelt különszámát: *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* | Volume 33, issue 3 (springer.com)

értelmezik az önkéntességet, melynek egyik végpontja a rendszeres, folyamatos és hosszú távú önkéntesség, a másik végpontja pedig a mikroönkéntesség. Az epizodikus önkéntesség e kettő között található „ideáltípusa” (ideal form) az egyszeri, általában csak néhány óráig tartó tevékenység, melynek során vagy egyszerű, komolyabb betanítást nem igénylő feladatot végez az önkéntes vagy a már rendelkezésére álló specifikus szaktudását használja (pro bono) önkéntesség keretében. Az epizodikus önkéntesség típusait Macduff (2005) a tevékenység időtartama, gyakorisága, illetve a feladat típusa alapján határozta meg (idézi Hyde et al. 2014:4–5). Eszerint jól elkülöníthető az *ideiglenes*, az *alkalmi* és az *átmeneti* önkéntesség. Míg az ideiglenes önkéntesség hat hónapnál rövidebb idejű rendszeres tevékenységet jelent, addig az alkalmi önkéntesség rövid idejű ismétlődő tevékenységet takar, az egyszeri vagy átmeneti önkéntesség pedig általában néhány órás vagy egynapos szolgálatot jelent egy-egy rendezvényen vagy civil akciókban.

Ugyanakkor eltérés mutatkozik a vizsgált tanulmányok között a tekintetben, hogy a tevékenység gyakoriságát mennyiben tekintik az epizodikus önkéntességet jellemző kritériumának (Hyde et al. 2014). A témával foglalkozó (túlnyomó részt észak-amerikai és nyugat-európai) kutatások jellemzően azt találták, hogy az epizodikus önkéntesek lehetnek ugyan átmeneti önkéntesek, de többségük vagy alkalmanként visszatérő epizodikus önkéntes (akár az adott szervezetnél akár más szervezetnél), vagy ideiglenes epizodikus önkéntes. Az önkéntesség gyakorisága lehet változatos is, hiszen az epizodikus önkéntesség mellett hosszú távú önkéntes tevékenységet is végezhet valaki más szervezetnél (lásd Compion et al. 2022; Cnaan et al. 2017; 2022; Hyde et al. 2014; 2016).

A definíciós bizonytalanságok ellenére elmondható, hogy epizodikus önkéntesség esetében az önkéntes az időben lehatárolható, gyakran nagyon konkrétan meghatározott tevékenységet követően nem kötődik annak a szervezetnek az életéhez, melynél az önkéntes tevékenységet végezte kivéve, ha később megismétli az élményt vagy a szervezet állandó/hosszú távú önkéntesévé válhat (Cnaan et al. 2022). Ugyanakkor az epizodikus önkéntesek elköteleződése igen széles skáláján mozoghat az egyszeri, néhány órát igénybe vevő tevékenységtől az adott időszakban rendszeresen megismételt visszatérő epizodikus önkéntes tevékenységig (Handy et al. 2006), és bizonyos szervezetek tevékenysége kifejezetten ilyen, jól körülhatárolható, rövidebb időtartamra elköteleződő önkéntesekre épül évről évre (Cnaan –Handy 2005).

Az epizodikus önkéntesek szociodemográfiai sajátosságai és tevékenységi területei

Hustinx et al. (2008) összehasonlították a kutatásukban részt vevő szociális területen dolgozó rendszeres és epizodikus önkéntesek jellemzőit és úgy találták, hogy az epizodikus önkéntesek átlagosan fiatalabbak voltak, de a többi demográfiai mutató mentén nem mutatkozott szignifikáns eltérés a két csoport között. Továbbá, a rendszeres önkéntesek több év tapasztalattal rendelkeztek, és nagyobb eséllyel végeztek olyan felelősséggel járó feladatokat, amelyek speciális képzést és készséget igényeltek.

Hyde et al. (2014) 41 tanulmány eredményeinek szisztematikus elemzése alapján mutatták be az epizodikus önkéntesek jellemzőit. Életkor tekintetében inkább a fiatalok és a középkorúak (átlagéletkor 20,4-45 év között volt) közül kerültek ki és inkább a férfiak vettek nagyobb arányban részt epizodikus önkéntes tevékenységekben. Noha nem mindenhol volt rá adat, de a tanulmányok egy része szerint az epizodikus önkéntesek többsége rendelkezett egyetemi/főiskolai diplomával; inkább házas volt, mint egyedülálló; teljes vagy részmunkaidőben dolgozott és éves jövedelmi helyzete közepesnek volt mondható.

Hersberger-Langloh et al. (2022) 15 ország több mint 2000 önkéntes körében végzett kutatást, akik szociális, illetve kulturális eseményeken voltak önkéntesek. Eredményeik szerint a kulturális terület alkalmi, időszakos önkéntesei szignifikánsan fiatalabbak, kevésbé vallásosak és alacsonyabb az átlagos jövedelemmel rendelkeztek, mint a szociális területen tevékenykedő társaiknak. Mind a szociális, mind pedig a kulturális tevékenységi területén jellemző volt a női önkéntesek nagyobb aránya (60, illetve 68 százalék).

Az esemény jellegét (*domain*), illetve az epizodikus önkéntesség tevékenységterületeit illetően Cnaan et al. (2022) három főbb területet különböztetnek meg:

- a „mega-eseményeket” (pl. tömegeket vonzó sportesemények, vallási tömegesemények, jótékonysági koncertek);
- a rendszeres, de az önkéntes csoportok rotációján alapuló önkéntességet (jellemzően jótékonysági és szociális területek rutinmunkái);
- egyszeri vagy maximum évente ismétlődő eseményeket (például közösségi fesztiválok, természeti vagy humanitárius katasztrófákhoz kapcsolódó önkéntesség).

Tehát a sport-, vallási események, adománygyűjtések mellett a kulturális események az epizodikus önkéntesség fő tevékenységterületei.

A FESZTIVÁL ÖNKÉNTESSÉG MINT AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESSÉG ÉS A SZABADIDŐ ELTÖLTÉSÉNEK EGY FORMÁJA

Tekintve, hogy a fesztiválok meghatározott, de jellemzően rövid időtartamú (a pár naptól 7-10 napig tartó) rendezvények, jó terepet biztosítanak az epizodikus önkéntességnek. Fontos megjegyezni, hogy ugyanúgy, ahogy fesztiválból is többféle van (például könnyűzenei, művészeti, esetleg valamilyen alkalomhoz, dátumhoz köthető fesztiválok), a fesztiválokra megjelenő epizodikus önkéntességnek több típusa is jelen lehet. Handy et al. (2006) Vancouver Island (Kanada) nyolc nyári fesztiváljának, illetve kulturális eseményének körülbelül 700 önkéntesét vizsgálták. A kutatás különbséget tett a habituális – olyan visszatérők, akik három vagy több eseményen vesznek részt egy évben – és a „valódi” (*genuine*) epizodikus önkéntesek között. Ez utóbbiak az úgynevezett „kezdő önkéntesek”, akik adott évben legfeljebb kétszer vettek részt hasonló tevékenységben hasonlóan a Macduff (2005) által meghatározott átmeneti, időszakos önkéntesekhez.

A fesztiválönkéntesség mint a szabadidő eltöltésének egy formája

Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a szabadidő a fesztiválönkéntességnél is fontos aspektus, hiszen az önkéntes tevékenység az egyén szabadidejében történik (Clary et al. 1998; Holmes 2003; Parker 1997; Smith 2002). Ezt a megközelítést Henderson (1981; 1984) fejtette ki, aki arra kereste a választ, hogy mi motiválja az embereket a szabadidő eltöltésére, és ebből következően mi motiválhatja őket az önkéntességre. A szabadidő felhasználásával foglalkozó kutatások gyakran a nem munkával eltöltött szabadidőt is felosztják kötelező szabadidőre (mint például az alvás, mosakodás stb.) és nem kötelező szabadidőre. Henderson koncepciója alapján az önkéntesség az utóbbi kategóriába sorolható. Ezt tovább gondolva Stebbins (1996) megalkotta a komoly és szórakoztató szabadidő fogalmakat, amelyek a szabadidő eltöltésének élvezeti fokára utalnak.

Az önkéntesség típusainak keretbe foglalását két elméleti megközelítés segíti (Fényes – Kiss 2011). Elkülöníthető az „önkéntesség modernizációs paradigma” (Hustinx – Lammertyn 2003) és az „önkéntesség, mint komoly szabadidős tevékenység paradigma” (Stebbins 1996). Az első megközelítés (Hustinx – Lammertyn 2003:168) az önkéntességet „stílusa” szerint differenciálja, és két típusát különbözteti meg a „kollektív” és a „reflexív” önkéntességet „kevert típusú önkéntességet”). A második megközelítés az önkéntes tevékenységeknél

figyelembe veszi a szabadidőt is, hiszen az önkéntesség szabadidőben szabadon választható tevékenységként értelmezendő (Fényes – Kiss 2011). Stebbins (1996:215) szerint a komoly szabadidős tevékenység keretein belül végzett önkéntesség akkor értelmezhető, ha az lehetőséget ad a résztvevő számára a speciális készségek, ismeretek és tapasztalatok megszerzése és bővítése által arra, hogy az önkéntes életcél (karriert) találjon magának. Vagyis az önkéntességért járó jutalmak többé-kevésbé motiválják a résztvevőket, szemben az olyan „nem-komoly” szabadidős tevékenységekkel, mint például a tévézés vagy újságolvasás. Ez a szemlélet Fényes és Kiss (2011) szerint különösen értelmet nyer az élménytársadalom előtérbe kerülésével, hiszen az élményt, a szenzációt, a szórakozást biztosító önkéntes tevékenységek, mint például a megrendezvényeken (Lockstone – Baum 2009), a nemzetközi sport vagy kulturális eseményeken végzett önkéntes tevékenység. Ezek iránt megnövekedett az érdeklődés elmúlt években, különösen fiatalok körében. Tekintve, hogy a megrendezvényeken végzett önkéntességet jelentősen meghatározza a tevékenység rövid időtartama, így annak jellege közelebb lehet az úgynevezett alkalmi szabadidőhöz, mintsem a komoly szabadidőhöz. Felismerve ezt a problémát, Stebbins (2004) később újradefiniálta szabadidős önkéntességet, és meghatározta a komoly, illetve szórakoztató kategóriákon felül a projekt-alapú szabadidős önkéntes kategóriát is, amely egyaránt takarhat rövid távú, ritka, de jellemzően viszonylag bonyolult jellegű önkéntességet (Lockstone – Baum 2009).

AZ ÖNKÉNTESEK MOTIVÁCIÓI ÉS AZOK MÉRÉSE – RÖVID SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A *motiváció* az embereket „cselekvésre sarkalló, energizáló és egyúttal a viselkedés dinamikáját meghatározó, annak irányt adó tényező” (Ryan – Deci 2017; idézi Dorner 2021:40). Az önkéntesek esetén azért vált kiemelten fontossá ennek a területnek a kutatása, mivel segít megérteni mind az önkéntes munkába való bevonódását, mind az abban való benntaradást, illetve kilépés mozgatórugóit.

Az önkéntes motiváció vizsgálatának több megközelítése is ismert. Dorner (2021) megkülönbözteti az úgynevezett kétirányú (dichotóm vagy egy dimenzió mentén mozgó) és a multidimenzionális elméleteket. Előbbibe tartoznak például az altruisztikus – énorientált motívumokra épülő megközelítések, az öndeterminációs elmélet (Deci – Ryan 1987; 2008)

vagy az explicit és implicit proszociális motivációkra épülő megközelítések (például Aydinli et al. 2014), míg utóbbiba a funkcionális szemléletű elméletek (Clary et al. 1998), amelyek szerint kutatásunkban is értelmeztük és vizsgáltuk az önkéntesek motivációt.

Az önkéntes motivációk mérési módszerei

A *funkcionális szemléletű* megközelítések arra a feltételezésre épülnek, hogy az emberek a számukra fontos célok és (pszichológiai) szükségletek kielégítése céljából végeznek önkéntes tevékenységet (Dorner 2021; Petrovic – Stukas 2021). Ezen elméleti irányzat alapján került kidolgozásra az önkéntesek motivációinak mérésére az Önkéntes Funkciók Leltára (VFI) (Clary et al. 1998) és a *Volunteer Motivation Inventory* (VMI) (Esmond – Dunlop 2004 idézi Bartal – Kmetty 2011) illetve utóbbi magyar adaptációja a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív (MÖMK) (Bartal – Kmetty 2011).

A VFI eredetileg hat motivációs funkciót azonosított (értékek, megértés, fejlődés, társadalmi, önvédelem és karrier), melyek közül az Esmond és Dunlop-féle VMI négy faktort emelt át (értékek, megértés, társadalmi, önvédelem), amit további hat faktorral (karrierfejlesztés, elismertség, szociális interakciók, reciprocitás, visszahatás, önbecsülés) egészítettek ki 2004-ben. A mindezidáig egyetlen hazai önkéntes motivációkutatás az Esmond és Dunlop-féle VMI-t adaptálta magyar nyelvre, kiegészítve azt további három faktorral (kormányzati, önkormányzati hiányok és a vallás (Bartal – Kmetty 2011). A mért motivációs faktorokat Bartal és Kmetty (2011) négy fő csoportba sorolták:

- Érték vagy értékközeli faktorok (a társadalmi, szociális értékek, a reciprocitás, a kormányzati és önkormányzati hiányok, a vallás, a kultúra és a környezeti faktor),
- Egoisztikus jellegű motivációs tényezők (a megértés, az elismertség és a karrierfejlesztési faktor),
- Társadalmi minta-szociális interakció faktorok (a társadalmi minta és a szociális interakciók faktor),
- Végül pedig a pszichológiai jellegű motivációkhoz sorolták az önbecsülés és a visszahatás faktorokat.

Nemzetközi és hazai eredmények az önkéntesek motivációinak vizsgálata terén

Az 2000-es évek elején még az empirikus kutatások eredményei szerint (például Handy et al. 2006) az önkéntesek körében jellemzően vegyes (altruisztikus és énorientált) motivációs

háttér volt megfigyelhető. Ugyanakkor a hosszú távú önkénteseknél gyakoribb volt az altruisztikus motiváció, míg az epizodikus önkéntesek körében több volt az énorientált motívum. Későbbi, a VFI-vel végzett kutatásokat áttekintő tanulmányban Chacón et al. (2017) szerint az *értékek* faktor érte el a legmagasabb átlagos pontszámot a motivációs funkciók közül az önkéntesség minden formája esetében, míg a *karrier és fejlődés (enhancement)* a legalacsonyabbat. A fiatalabb, 40 év alatti önkéntesek körében ugyanakkor jelentősebb volt a megértés és karrier motiváció, mint az idősebb korosztály körében. Snyder és Omoto (2008) szakirodalmi áttekintése szintén azt mutatta, hogy a személyes értékek, a közösségi és társadalmi ügyek iránti aggodalom, a karrier előmozdítása, a személyes és szakmai kapcsolatháló bővítése, az egyéni fejlődés vágya, illetve az önbecsülés növelése a legfontosabb motivációs tényezők. Dorner (2021) felhívja a figyelmet arra, hogy a VFI nem képezi le teljes mértékben az önkéntesség mögött meghúzódó motivációkat, hiszen kvalitatív kutatások alapján több más releváns motivációs faktor is megfigyelhető, például a vallásosság, a tevékenység élvezete vagy a társadalmi igazságosság előmozdítása. Részben ezen hiányosságok orvosolására születtek az olyan alternatív mérési modellek, mint a VMI, illetve annak magyar adaptációja a MÖMK. Ez utóbbi szintén azt mutatta, hogy a magyar önkéntesek körében 2010-ben a társadalmi, szociális értékeket kifejező motivációk bizonyultak a legfontosabbnak míg a vallásosságot kifejezők a legkevésbé fontosnak (Bartal – Kmetty 2011). Magas pontszámot értek el emellett az elismertséghez, a szociális interakciókhoz, illetve a környezetvédelemhez kapcsolódó motivációs faktorok, ugyanakkor a karrierfejlesztés viszonylag a fontossági sorrend végére került (a 13. helyre a 16 faktor közül). Figyelemre méltó, hogy a kutatók által a magyar verzióba betett „kormányzati” és „önkormányzati hiányok” motivációs faktorok is viszonylag magas pontszámot kaptak (a rangsorban a középmezőnyben foglalnak helyet). Fényes Hajnalka egyetemisták önkéntességét áttekintő tanulmányában pedig kiemeli az „új” motivációs tényezők (például új ismeretek és hasznos készségek szerzése) jelentőségének a növekedését a korábbi évekhez képest (Fényes 2021).

Az epizodikus önkéntesek motivációs kutatásainak eredményei

Felmerül a kérdés, hogy az önkéntes motiváció általános mintáihoz viszonyítva milyen mértékben mutat hasonlóságot vagy eltérést az epizodikus önkéntesek motivációja. Hyde et al. (2014:83) az epizodikus önkéntességről szóló szakirodalom szisztematikus elemzésekor azt találták, hogy az epizodikus önkéntesség leggyakoribb motívumai a következők voltak: a

pszichológiai (például önbecsülés) vagy a fizikai fejlődés vágya, valamely egyéni vagy csoportos cél elérése, illetve a szocializáció, szórakozás, másokkal való kapcsolatépítés. Kevésbé gyakori motívumok közé tartozott a tudás, a készségek vagy a versenyképesség fejlesztése, valamint egy üggyhöz való személyes kötődés vagy a jótekonkodás.

Dunn et al. (2016) epizodikus önkéntesek motivációit áttekintő tanulmánya azt találta, hogy a korábbi Volunteer Functions Inventory (VFI) és Volunteer Motivation Inventory (VMI) által vizsgált faktorok közül az epizodikus önkéntesek fő motivációi az altruizmus (például egy ügy vagy a segítségre szorulókat támogatása) vagy társas interakcióhoz (például élvezetes időtöltés, új társas kapcsolatok vagy időtöltés meglévő kapcsolatokkal) köthető tényezőkkel fedhető le. A konkrét eseményekhez kapcsolódó epizodikus önkéntesség esetén jelentős volt a különböző juttatások szerepe is (például anyagi ösztönzők, a rendezvény látogatásának lehetősége, híres sportolókkal való találkozás lehetősége, szimbolikus elismerés).

Az önkéntesek nemi különbségei terén azt találták, hogy a mások segítése, az ügy iránti elköteleződés, illetve a személyes fejlődés lehetősége magasabb motivációs értéket kapott a nők körében, míg a sport élvezete és a különböző juttatások a férfiak esetében volt motivációs szempont. Az életkor tekintetében a szocializáció és a személyes kihívás fontosabb motivációs tényezők voltak a fiatalabbak (35 év alattiak) esetében, mint az idősebbeknél.

Hersberger-Langloh et al. (2022) kifejezetten a kulturális szcena epizodikus önkénteseire koncentráltak, és a hagyományos önkéntes motivációs tényezők közül a kifejtett teljesítmény, a társaság és a készségek fejlesztése bizonyult meghatározónak. A társas motivációk általánosságban is meghatározóak voltak a fiatalok társadalmi-közéleti tevékenységekben való részvételében (Dávila et al. 2022). Mivel a kulturális események önkéntesei szociokulturális értelemben általában viszonylag közel állnak azon események célközönségéhez, ahol önkéntes munkát végeznek, jellemzően érdeklődnek a kérdéses esemény programjai iránt és az önkéntes tevékenységet gyakran a belépőjegy ellentételezésének tekintik (Hersberger-Langloh et al. 2022). A fesztivál önkéntesek gyakran elkötelezettek voltak a rendszeres vagy egyéb epizodikus önkéntes tevékenységekben. Az egyéb tevékenységekben elkötelezettek és nem elkötelezettek között nem volt számottevő különbség az önérdekkövető motivációk (például ingyenes jegyekhez történő hozzájárulás) vagy a kézzelfogható jutalmak motivációs ereje tekintetében (Handy et al. 2006).

Korábbi kutatási eredmények alapján a visszatérő epizodikus, ezen belül pedig a fesztiválönkéntességnél az önkéntes társakhoz való kötődés és a közösségbe való beágyazottság érzése is fontos szerepet játszott (Compion et al. 2022; Handy et al. 2006), és az ismétlődő részvételt elősegítette, amennyiben az önkéntesek tevékenységhez kapcsolódó várakozásai beteljesültek (Compion et al. 2022). Zievinger és Swint (2018) szerint ugyanakkor a fesztivál önkéntesek körében a motivációs tényezők nem hatottak pozitívan a szervezet melletti hosszabb távú elköteleződésre, mert a fesztiválokon önkéntes munkát végző fiatalok gyakran nem terveztek előre egy következő eseményig.

A KUTATÁS ÉS A MINTA BEMUTATÁSA

Tanulmányunk fő kérdése, miként jellemezhetők a hazai fesztivál önkéntesek motivációik tekintetében és megfigyelhetők-e különbségek a különböző önkéntes tapasztalattal rendelkezők között. Vizsgálatunkban a fesztiválönkéntességet leszűkítettük azokra a több napig tartó kulturális rendezvényekre, amelyeken komplex könnyűzenei kínálat van. Ezért kutatásunkat konkrétan a Sziget Fesztiválon bonyolítottuk le. Az általunk vizsgált fesztivál önkéntesek a Stebbins (2004) által meghatározott projekt-alapú önkéntes kategóriába illeszkedtek leginkább, ahol a szabadidős perspektíva fontos jellemzője, hogy az önkéntesség fő oka az önérték, mivel az önkéntesek elsődleges célja a szórakozás vagy az élményszerzés. Éppen a szabadidős aspektusnak köszönhetően válik különösen fontos kérdéssé, miként alakul a fesztivál önkéntesek motivációja, azaz milyen motiváló tényezők befolyásolják az önkénteseket munkájuk elvégzésében.

Feltáró jellegű kutatásunkat 2022 nyarán végeztük, a legnagyobb hazai könnyűzenei rendezvény, a Sziget Fesztivál önkéntesei körében. A Sziget Fesztivál önkénteseinek száma évről évre növekvő tendenciát mutatott, a pár száztól a több mint ezerig. 2019-ben volt a legmagasabb az önkéntesek száma, ekkor 1200 fesztivál önkéntes segítette a fesztivál munkáját. A post-COVID időszaknak számító 2022-ben jelentős visszaesés volt tapasztalható, melynek oka részben a járványhelyzet alatti kétéves fesztiválmentes időszak, részben a gazdasági következménye volt (megnövekedett inflációs környezet és zeneipari átrendeződések). E folyamatoknak köszönhetően 2022-ben a fesztiválszervezésben egyfajta „visszarendeződés” volt tapasztalható, ez volt az első teljes értékű fesztiválszezon a Sziget Fesztivál esetében, amikor is az önkéntesek száma alig haladta meg a 700-at.

A Sziget Fesztivál esetében az önkéntes munkát a Fesztivál Önkéntes Központ szervezi a rendezvényszervezők igényei alapján. A Sziget Fesztivál önkéntesei külön réteget képeznek a rendezvényen belül: saját „bázissal”, vagyis elhatárolt területtel rendelkeznek, ahol tisztálkodási, étkezési, vízpótlási és pihenési lehetőségük van. Az önkéntesek számára a belépőjegyen felül a rendezvényszervezők napi egy meleg étkezést és sátorhelyet is biztosítanak, továbbá a „bázis” korlátlan használatát. Az önkéntesek munkaideje átlagosan napi hat órát tesz ki. Tekintve, hogy a fesztiválbérlet igen jelentős kiadást jelent és fegyelmi problémák esetén (például valaki ismételten nem jelenik meg a beosztásakor) az önkéntes karszalagját levághatják, sok szempontból munkahelyhez hasonló, szerződéses viszony jön létre az önkéntes és a szervezet között, miközben az önkéntesekkel szemben támasztott főbb követelményeknek is megfelel. Az önkéntesek nem részesülnek pénzbeli kifizetésben és az önkéntesek szervezett, tervezett és önkéntes módon áldoznak a szabadidejükből a szervezet hasznára, úgy, hogy közben a részvételből ők is profitálnak (Bartal – Kmetty 2011).

Mindezek fényében, további kutatási kérdésünk volt, hogy mennyiben azonosíthatók a hagyományos önkéntes motivációk olyan epizodikus önkéntesek körében, akiknél az önkéntességgel kapcsolatos költségek nagyobb hányadát, vagyis a fesztivál belépőjegyét, fedezi a szervezők, mint amit a 2005. évi LXXXVIII. törvény 3b paragrafusa a közérdekű önkéntesség anyagi ellentételezése kapcsán előír⁶.

Tudomásunk szerint ez az első hazai kutatás, amely egy magyar nyelvre adaptált motivációs vizsgálat módszertanát használva a fesztivál önkéntesek motivációit mérte fel.

A Sziget fesztivál önkénteseinek motivációt a Bartal és Kmetty (2011) által magyar nyelvre adaptált Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív (MÖMK) hat motivációs faktorának segítségével mértük: az elismertséget, a szociális interakciót, az önbecsülést, a társadalmi normát, a karrierfejlesztést és a megértést. Az önkéntesek motivációját kérdőíves felméréssel vizsgáltuk, a célcsoport 730 főből állt. A kérdőív nagyrészt Likert-skálán mért motivációt vizsgáló állításokból, illetve a demográfiai adatokra vonatkozó kérdésblokkból állt. A válaszadási hajlandóság 43 százalékos volt, 311 érvényes válasszal.

Technikailag kérdőívünk egy link segítségével volt elérhető, melyet a Fesztivál Önkéntes Központ adminisztrációs pultjánál népszerűsítettünk, a válaszadók egy QR-kód segítségével

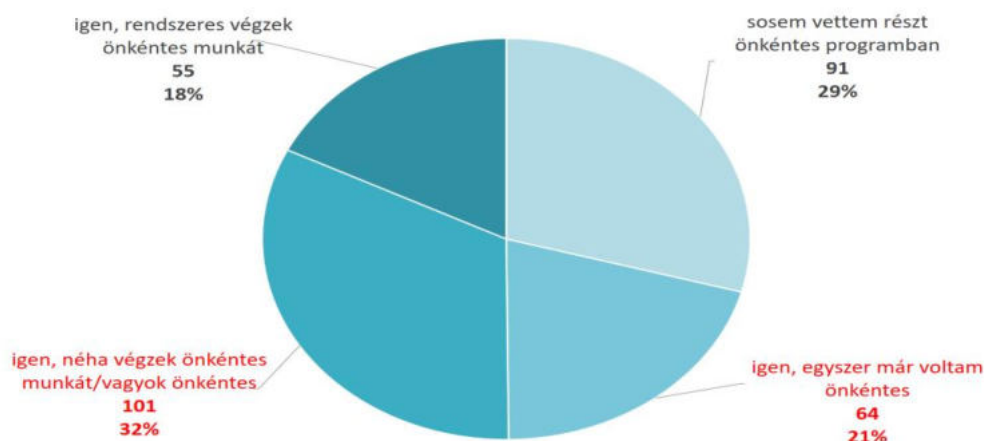
⁶ „A közérdekű önkéntes tevékenység ellátása érdekében szükséges utazásnak, szállásnak, étkezésnek az önkéntes részére történő biztosítása.”

tudták behívni, és saját okostelefonjukon tudták kitölteni a kérdőívet. A válaszadás önkéntes volt, melynek során egy egyedi kód segítségével biztosítottuk az egyszeri kitöltést és a válaszokat egyéb személyes adatokkal nem kapcsoltuk össze.

Tekintve, hogy a teljes sokaságra vonatkozóan nem rendelkezünk pontos demográfiai adatokkal, ezért az adatelemzés során nem alkalmaztunk súlyozást. Ennek fényében az eredmények értelmezésekor érdemes szem előtt tartani, hogy a kérdőív kitöltésének ténye valamilyen mértékben összefügghet a motivációs faktorokkal (például előfordulhat, hogy a különösen motivált önkéntesek töltötték ki a kérdőívet vagy épp azok, akik valamilyen negatív visszajelzést akartak küldeni a szervezetnek), erre vonatkozóan azonban nincsenek pontosabb adataink. A kapott összefüggéseket szignifikanciától függetlenül, táblázatos formában is közöljük, mivel ezek a kérdésfeltevésben felmerült jelenségek bemutatását szolgálják.

A válaszadók között megkülönböztettük azokat az önkénteseket, akik rendszeresen végeznek önkéntes munkát (az önkéntes munka típusától függetlenül), valamint azokat az epizodikus önkénteseket, akik legalább egyszer, vagy néha végeztek már önkéntes munkát, és harmadik csoportként azokat, akik először voltak önkéntesek.

1. ábra: A válaszadók megoszlása aszerint, hogy korábban részt vettek-e már más szervezett önkéntes programban (N=311).

A válaszadók több mint fele volt alkalmi epizodikus önkéntes (1. ábrán a pirossal feliratozott kategóriák): vagy egyszer már volt önkéntes korábban (20,58 százalék) vagy néha szokott önkéntes munkát végezni (32,48 százalék). Ezen felül a kérdőívet kitöltő fesztivál önkéntesek valamivel kevesebb, mint ötöde rendszeresen végzett valamilyen önkéntes munkát (17,68

százalék), de jelentős (29,26 százalék) volt az első alkalommal önkéntes munkát végző válaszadók aránya is (1. ábra).

A kutatási minta szociodemográfiai jellemzői

A válaszadók 68 százaléka nő volt, többségük a fiatal korosztályba tartozott (átlagos életkoruk 23 év volt), 71 százalékuk rendelkezett tanulói jogviszonnyal és 83 százalékuk magyar volt. 76 százalékuk válaszolta azt, hogy háztartásuk beosztással jól kijön a jövedelméből, illetve 56 százalékuk középső társadalmi osztályba tartozónak gondolta magát (1. táblázat).

1. táblázat A fesztivál önkéntesek demográfiai jellemzői a korábbi önkéntes tapasztalatuk szerint (%)

	Teljes minta (N=311)	Sosem vettem részt önkéntes programban (N=91)	Epizodikus önkéntesek (N=165)		Rendszeresen /végzek önkéntes munkát/ vagyok önkéntes (N=55)
			Egyszer már voltam önkéntes (N=64)	Néha/szoktam végezni önkéntes munkát/ vagyok önkéntes (N=101)	
Életkor					
Átlag (szórás)	23,21 (SD=6,09)	23,29 (SD=7,32)	22,25 (SD=4,54)	23,23 (SD=5,32)	24,15 (SD=6,75)
Medián	22	21	21	22	22
Minimum	16	18	16	17	18
Maximum	61	61	40	48	57
Életkori csoportok (Khi-négyzet=3,58, p=0,31)					
16-25 éves (N=252)		29,76	21,83	32,54	15,87
25 évnél idősebb (N=59)		27,12	15,25	32,2	25,42
Nem (Khi-négyzet=4,03, p=0,67)					
Nő (N=213)		27,7	22,54	31,46	18,31
Férfi (N=95)		32,63	16,84	33,68	16,84
Más (N=3)		33,33	0	66,67	0
A kérdőív kitöltésének nyelve (Khi-négyzet=2,21, p=0,53)					
Magyar (N=252)		27,78	21,43	32,14	18,65
Más (N=59)		35,59	16,95	33,9	13,56
Jelenleg tanul-e? (Khi-négyzet=1,78, p=0,62)					
Igen (N=222)		31,08	20,27	30,63	18,02
Nem (N=89)		24,72	21,35	37,08	16,85

Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű táblázat.

Mintánkban a demográfiai és jövedelmi tényezők nem mutattak összefüggést a fesztivál önkéntesek korábbi önkéntes tapasztalataival, bár a 25 év felettek körében némileg

magasabb (25,42 százalék) volt a rendszeresen önkéntes munkát végzők aránya, mint a 25 év alatti válaszadók körében (15,87 százalék).

Azokra, akik jól kijöttek a jövedelmükből inkább jellemző volt, hogy még sosem vettek részt önkéntes programban (30,51 százalék), mint azokra, akik épphogy kijöttek a jövedelmükből (22,58 százalék), vagyis az észlelt jövedelem és az önkéntességben való részvétel rendszeressége között negatív összefüggést találtunk a mintánkban (2. táblázat).

2. táblázat A fesztivál önkéntesek jövedelmi háttere a korábbi önkéntes tapasztalatuk szerint (%)

	Sosem vettem részt önkéntes programban (N=91)	Epizodikus önkéntesek (N=165)		Rendszeresen/ végzek önkéntes munkát/vagyok önkéntes (N=55)
		Egyszer már voltam önkéntes (N=64)	Néha /szoktam végezni önkéntes munkát/vagyok önkéntes (N=101)	
Hova sorolod magad? (Khi-négyzet=12,22, p=0,43)				
Alsó társadalmi csoport (N=4)	50	25	25	0
Alsóközép társadalmi csoport (N=42)	26,19	19,05	33,33	21,43
Középső társadalmi csoport (N=184)	28,8	20,65	29,35	21,2
Felsőközép társadalmi csoport (N=73)	30,14	23,29	39,73	6,85
Felső társadalmi csoport (N=8)	37,5	0	37,5	25
Hogyan jellemeznéd a háztartásod jövedelmi helyzetét? (Khi-négyzet=14,47, p=0,11)				
Nélkülözések között élünk (N=5)	40	40	0	20
Hónapról-hónapra anyagi gondjaink vannak (N=8)	37,5	0	25	37,5
Éppen, hogy kijövünk a jövedelmünkből (N=62)	22,58	19,35	29,03	29,03
Beosztással jól kijövünk a jövedelmünkből (N=236)	30,51	21,19	34,32	13,98

Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű táblázat.

A fesztiválra a válaszadók 47,27 százaléka egyedül érkezett, de többségük már a fesztivál kezdetén rendelkezett kapcsolatokkal az önkéntesek körében (3. táblázat). Az egyébként rendszeres önkéntesek magasabb arányban érkeztek egyedül (54,55 százalék), mint az epizodikus önkéntesek, azonban összességében nem szignifikáns a különbség az önkéntesség gyakorisága szerint a különbség köztük (3. táblázat).

3. táblázat A fesztivál önkéntesek kapcsolatai a korábbi önkéntes tapasztalatuk szerint (%)

	Teljes minta (N=311)	Sosem vettem részt önkéntes programban (N=91)	Epizodikus önkéntesek (N=165)		Rendszeresen/végzek önkéntes munkát/vagyok önkéntes (N=55)
			Egyszer már voltam önkéntes (N=64)	Néha /szoktam végezni önkéntes munkát/vagyok önkéntes (N=101)	
Az önkéntes programba... (Khi-négyzet=5,42, p=0,80)					
Egyedül érkeztem	47,27	43,96	43,75	48,51	54,55
Egy barátommal érkeztem	26,37	26,37	29,69	26,73	21,82
A párommal érkeztem	7,40	8,79	9,38	7,92	1,82
Baráti társasággal érkeztem	18,97	20,88	17,19	16,83	21,82

Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű táblázat.

AZ ÖNKÉNTES MOTIVÁCIÓS FAKTOROK ELEMZÉSÉNEK EREDMÉNYEI A SZIGET FESZTIVÁL ÖNKÉNTESEINEK KÖRÉBEN

A motivációs faktorok értéke az adott faktorhoz tartozó állítások átlagaiból állt össze (Bartal – Kmetty 2011), vagyis ebben az esetben a faktorok nem faktoranalízissel képzett egységekre utalnak, hanem a szakirodalom által korábban mért és faktoroknak nevezett dimenziókra. Minél magasabb egy faktor átlaga, annál fontosabb motiváló erőt jelent az adott dimenzió az önkéntesek számára.

Tekintve, hogy jelen kutatásban a fesztiválönkéntességre annak modern értelmezéseként, reflexív tevékenységként tekintünk (Hustinx – Lammertyn 2003), az értékek dimenzióban nem készült adatfelvétel (e felfogás szerint az önkéntesség is az individualizált társadalom jellemzőit tükrözi, ahol az egyén a saját döntéseiért vállalja a felelősséget, időben limitált és jellegében epizodikus).

Mindezek alapján kutatásunk az alább felsorolt hat dimenziót vizsgálta (4. táblázat). Az *elismertség dimenzió* azt fejezi ki, hogy az önkéntesekben milyen mértékű az igény az önkéntes munka formális megbecsülése iránt, míg a *szociális interakció* faktor azt méri, hogy az önkéntesekben milyen mértékű az igény arra, hogy új ismereteket és barátságokat kössenek az önkéntességnek köszönhetően. Az *önbecsülés* azt méri, hogy az önkénteseket mennyiben motiválja annak lehetősége, hogy az önkéntes munka által jobban érezze, és fontosnak tartsa magát. A *társadalmi norma* dimenzió fejezi ki, hogy az önkéntest mennyiben

motiválja a barátok, családtagok, ismerősök magatartásának követése. A *karrierfejlesztés* azt méri, hogy az önkéntest mennyire motiválja az önkéntes munka során, hogy a jövőbeni foglalkozása szempontjából hasznos tapasztalatokra tegyen szert. Végül a *megértés* dimenzió fejezi ki, hogy az önkéntes számára mennyire fontos a szervezet küldetésének megértése és az ehhez kapcsolódó tanulási igény (Bartal – Kmetty 2011).

A fesztivál önkéntesek motivációi a teljes mintában

Kutatási eredményeink azt mutatják, hogy az elismertség motivációs faktor rendelkezett a legmagasabb (4,22), míg a társadalmi faktor a legalacsonyabb (2,69) skála átlagértékkel.

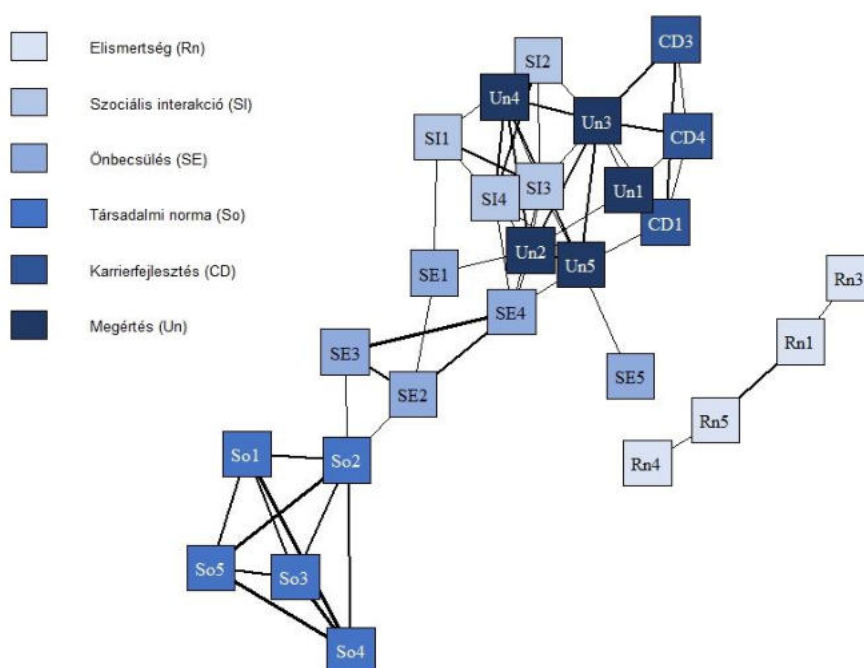
4. táblázat: A motivációs faktorok átlagai a 2022-es Sziget Fesztivál önkénteseinél (N=311)

Motivációs faktorok és itemjei	Átlag (szórás)	N	Cronbach- alfa (N)
Elismertség	4,22 (0,49)	289	
Elismertség1: szervezeti elismerés	4,44 (0,72)	308	0,53 (N=289)
Elismertség2: munkatársak elismerése	4,29 (1,11)	308	
Elismertség3: visszajelzés a szervezettől	3,88 (0,84)	303	
Elismertség4: egalitás a szervezeten belül	4,34 (0,73)	300	
Elismertség5: társadalmi elismerés	4,05 (0,83)	304	
Szociális interakció	4,10 (0,60)	300	
Szoc.interakció1: közösség igény	4,24 (0,73)	309	0,76 (N=300)
Szoc.interakció2: társaság igény	4,00 (0,80)	307	
Szoc.interakció3: kapcsolat igény	4,06 (0,84)	308	
Szoc.interakció5: barátok keresése	4,10 (0,84)	306	
Önbecsülés	3,37 (0,68)	295	
Önbecsülés1: öröm érzése	3,96 (0,78)	307	0,72 (N=295)
Önbecsülés2: jó ember érzése	3,26 (0,96)	307	
Önbecsülés3: fontosság érzése	3,06 (1,06)	302	
Önbecsülés4: hasznosság érzése	3,52 (1,04)	305	
Önbecsülés5: elfoglaltság érzése	3,06 (1,10)	304	
Társadalmi norma	2,69 (0,90)	272	
Társadalmi1: baráti minta	2,86 (1,15)	303	0,87 (N=272)
Társadalmi2: referencia személyek mintája	2,71 (1,13)	290	
Társadalmi3: környezeti minta	2,66 (1,11)	302	
Társadalmi4: közeli ismerősök mintája	2,72 (1,11)	303	
Társadalmi5: családi minta	2,4 (1,05)	295	
Karrierfejlesztés	3,08 (0,76)	279	
Karrierfejlesztés1: kapcsolatépítés	3,68 (1,04)	305	0,67 (N=279)
Karrierfejlesztés 2: munkalehetőség	2,64 (1,03)	294	
Karrierfejlesztés3: nyitás a munkaerőpiacra	2,84 (1,10)	296	
Karrierfejlesztés4: skilllek fejlesztése	3,17 (1,08)	298	
Megértés	3,81 (0,67)	294	
Megértés1: szervezeti misszió	3,49 (0,99)	302	0,77 (N=294)
Megértés2: perspektíva	4,00 (0,87)	304	
Megértés3: gyakorlati tapasztalatok	3,82 (0,96)	305	
Megértés4: emberek megértése	4,07 (0,82)	306	
Megértés5: saját erősségek megértése	3,68 (0,97)	303	

Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű táblázat.

Az alábbi korrelációs gráfon a kérdések jelentik a csúcsokat, a kérdések közötti korreláció értéke pedig az élek súlyát. Csak a 0,3 feletti Spearman korrelációkat ábrázoltuk, míg a korrelációs mátrixban minden kérdés közti korreláció látható (2. ábra). A korrelációs mutatók alapján az elismertség dimenzió (amely önmagában is alacsony megbízhatósági szinttel rendelkezett) elemei elkülönültek a többi motivációs faktortól. Leginkább a társas interakció, önbecsülés és megértés dimenziók között volt kapcsolat, továbbá a karrierfejlesztés és a megértés faktor kapcsolódott egymáshoz.

2. ábra A 28 motivációs kérdés korrelációs gráffa⁷

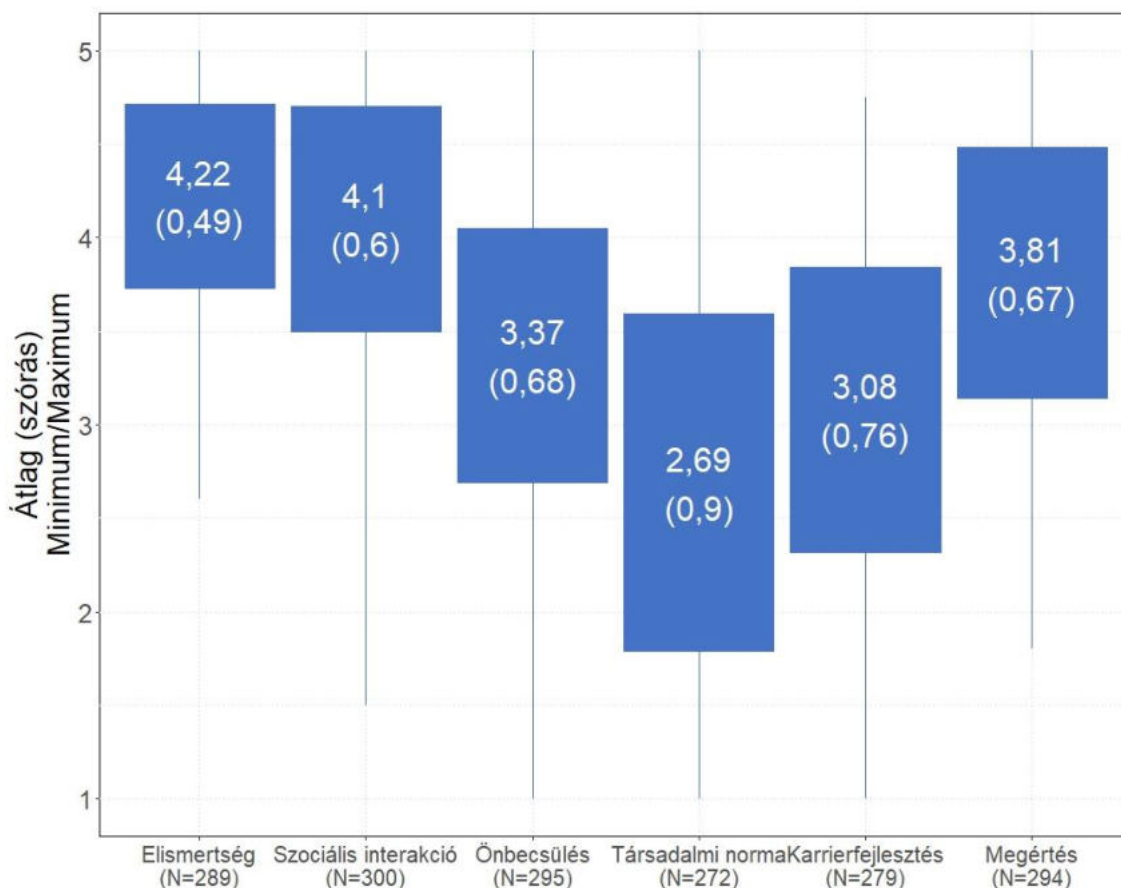
Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű ábra.

A Sziget Fesztivál önkéntesei körében is meghatározónak bizonyult a szociális interakció szerepe, hasonlóan a korábbi, epizodikus önkéntesek motivációit vizsgáló kutatásokhoz (Dunn et al. 2016; Hersberger-Langloh et al. 2022). A szociális interakció dimenziót a vonatkozó

⁷ Megjegyzés. Az ábrán 26 kérdés látható, mert két elemnek nem volt kapcsolata más elemekkel. Az ábrán csak a 0,3 feletti értékek szerepelnek.

állítások közel azonos súllyal befolyásolták, azonban két vezető motivációs tényező különül el: a közösségi igény és a barátok keresése (4. táblázat). Az új kapcsolatok mellett azonban a már meglévő kapcsolatokkal történő új élmények megélése is motiváló lehetett, tekintve, hogy magas volt (összesen 52,74 százalék) azon önkéntesek aránya, akik már ismerősökkel, barátokkal, párral érkeztek a fesztiválra. A társas interakciónál csak az elismertség bizonyult jelentősebbnek az önkéntesek motivációi közül, amely azonban jóval alacsonyabb megbízhatósági szinttel rendelkezett.

3. ábra A vizsgált hat motivációs faktor átlagos értékeinek összehasonlítása

Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű ábra.

Összességében a fesztivál önkéntesek körében egy énorientált jellegű motivációkhoz tartozó faktor (elismertség) és egy társas motivációkhoz kötődő faktor (szociális interakció) emelkedett ki a korábban vizsgált és tesztelt önkéntes motivációk közül. Vagyis a válaszadó fesztivál önkéntesek motivációs jellegzetességei nem tértek el jelentősen a korábban vizsgált magyar önkéntesekétől, akik körében az elismertség és szociális interakció szintén vezető motivációs faktornak bizonyultak, a (szociális, társadalmi) értékek mellett (Bartal – Kmetty 2011). Az egyes állításokat (itemeket) külön-külön figyelembe véve elmondható, hogy az öt

legfontosabbként értékelt (háttér) motivációs tényező a fesztivál önkéntesek számára az volt, hogy:

- elismerjék a munkájukat, amit végeznek ($M=4,44$; $SD=0,72$),
- egyenlő munkatársként kezeljék őket ($M=4,34$; $SD=0,73$),
- a szervezet többi munkatársa személyesen is megbecsülje az önkéntesek munkáját ($M=4,29$; $SD=1,11$),
- közösségi élményekben részesüljenek ($M=4,24$; $SD=0,73$) és
- új kapcsolatokra tehessenek szert ($M=4,10$; $SD=0,84$).

Mindebből az rajzolódik ki, hogy a fesztivál önkéntesek számára nem elégséges motiváció a fesztiválbérlet, amihez munkájuk ellentételezéseként hozzájuthatnak, hanem vágnak rá, hogy a szervezet hasznos és megbecsült „munkaerőként” tekintsen rájuk, továbbá, hogy az önkéntes munka közösségi élményt is nyújtson.

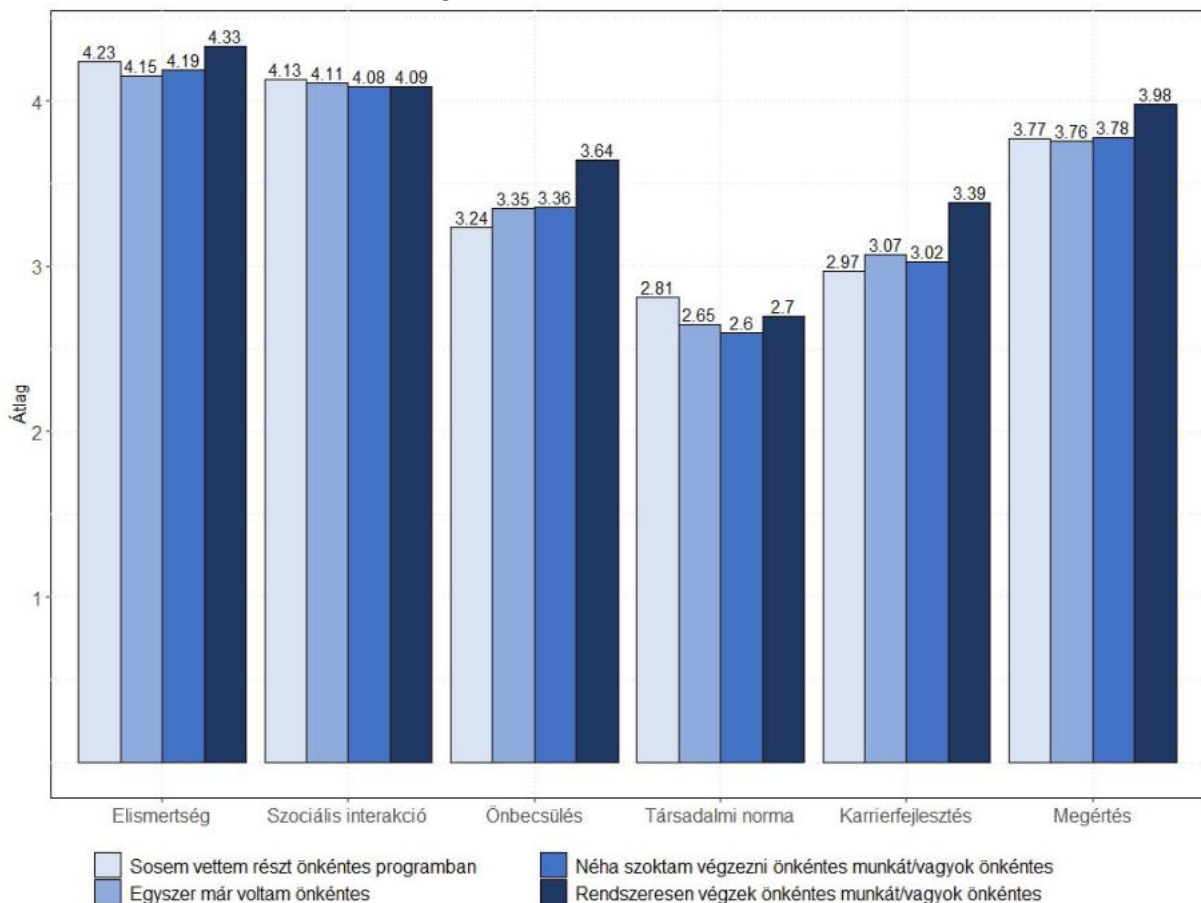
Az önkéntes motivációk vizsgálatának eredményei a korábbi önkéntes tapasztalatok alapján

A következőkben bemutatjuk a motivációs faktorok átlagát a fesztivál önkéntesek egyes alcsoportjaira nézve, figyelembe véve a fesztiválon kívüli önkéntes tapasztalatot, a korcsoportot és hogy kivel érkeztek az önkéntesek. Kitérünk arra is, hogy a korábbi önkéntes tapasztalat tekintetében mutatkozik-e különbség a 25 évnél fiatalabb és annál idősebb, valamint az egyedül vagy valamilyen társaságban érkező önkéntesek között. Annak eldöntésére, hogy 5 százalékos szignifikanciaszinten szignifikáns-e az átlagok különbsége az egyes alcsoportokban, a nemparaméteres Kruskal-Wallis próbát alkalmaztuk.

Mintánkban a korábbi önkéntes tapasztalat elsősorban az önbecsülés (K-W Khi-négyzet=10.93, $p=0.01$) és a karrierfejlesztés (K-W Khi-négyzet=8.67, $p=0.03$) motivációs faktorokkal mutatott szignifikáns összefüggést (4. ábra). Az egyébként rendszeresen önkéntes munkát végzők számára az önbecsülés és a karrierfejlesztés mint motivációs tényezők fontosabbnak bizonyultak, mint a többi csoport számára. Ez arra utal, hogy ők tudatosabb motivációkkal és elvárásokkal rendelkeznek az önkéntesség nem materiális hasznait illetően az epizodikus önkéntesek altípusaihoz képest. A karrierfejlesztés jelentős motivációs tényező a rendszeres, hosszú távon önkéntesek számára a nemzetközi kutatási eredmények alapján is, (lásd Smith et al. 2016), akik a turizmus területén tartósan önkéntesek körében végeztek interjúkat.

Mintánkban a fiatalabb (25 év alatti) korosztály dominálta a vizsgált fesztivál önkéntesek mintáját, vagyis a fesztivál önkéntesek ebből a szempontból közel állnak a kulturális szféra epizodikus önkénteseihez (Hersberger-Langloh et al. 2022).

4. ábra A motivációs dimenziók átlagai aszerint, hogy a fesztiválon kívül milyen gyakran végeznek önkéntes munkát a válaszadók

Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű ábra.

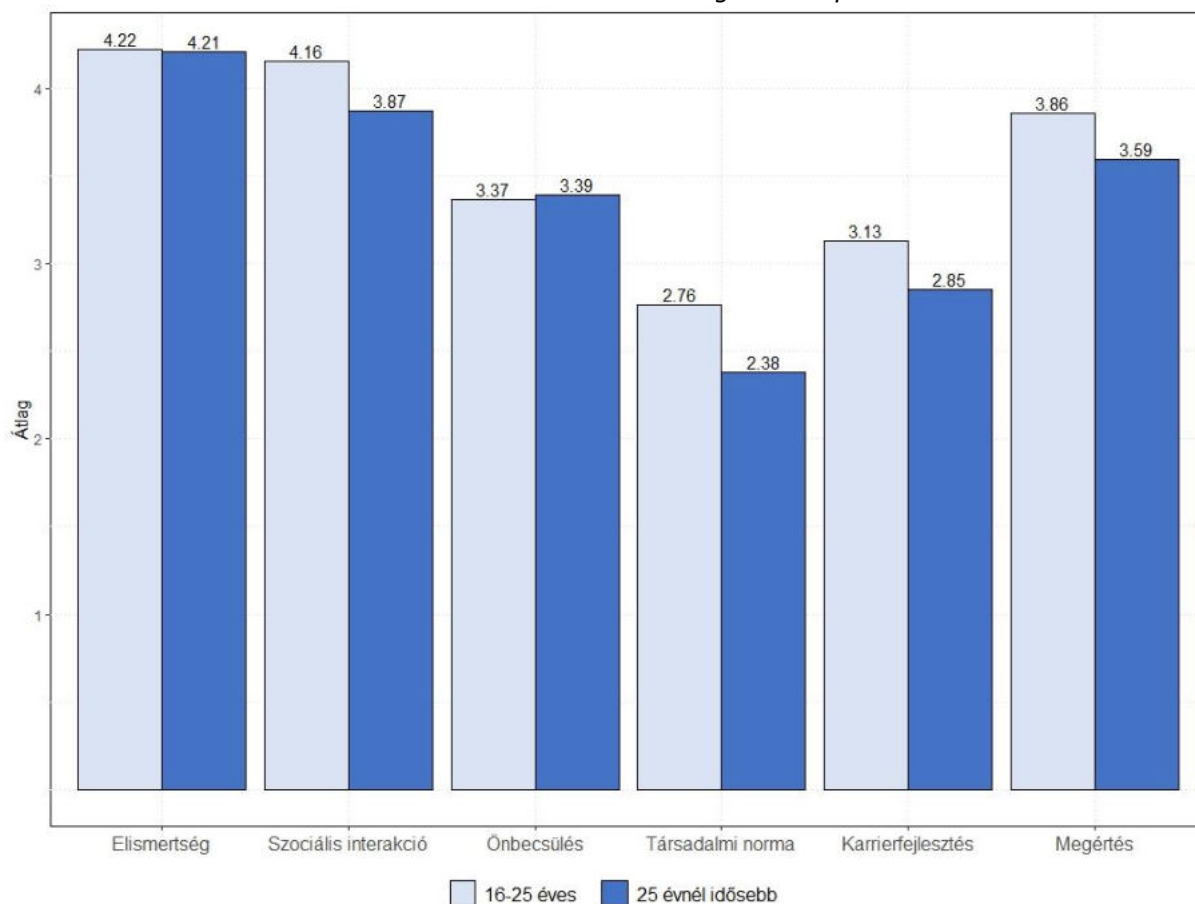
Önkéntes motivációk korcsoportok szerint

Míg Bartal és Kmetty (2011) a magyar önkéntesek körében végzett nagymintás kutatásában a 25 év alattiak a minta valamivel több mint ötödét (22 százalék) alkották, addig a jelen kutatás fesztivál önkéntesei túlnyomó többségben (81 százalékban) a 25 év alatti korosztályhoz tartoztak.

A fiatalabb önkéntesek számára szignifikánsan fontosabb volt a szociális interakció (Wilcoxon tesztstatisztika[W]=5505, $p=0,001$), a társadalmi norma ($W=4444$, $p=0,005$), a karrierfejlesztés ($W=4564$, $p=0,008$) és a megértés ($W=5120$, $p=0,007$) dimenzió, mint a 25 évnél idősebbek számára. Hasonló eredményekről számolnak be Stukas et al. (2014), akik arra hívták fel a

figyelmet, hogy a kor előrehaladtával a karrier és megértés csökken, míg más kutatók (Okun – Schults 2003) azt hangsúlyozzák, hogy az idősebbeknél a szociális dimenzió kerül előtérbe (5. ábra).

5. ábra: A motivációs dimenziók átlagai korcsoportok szerint

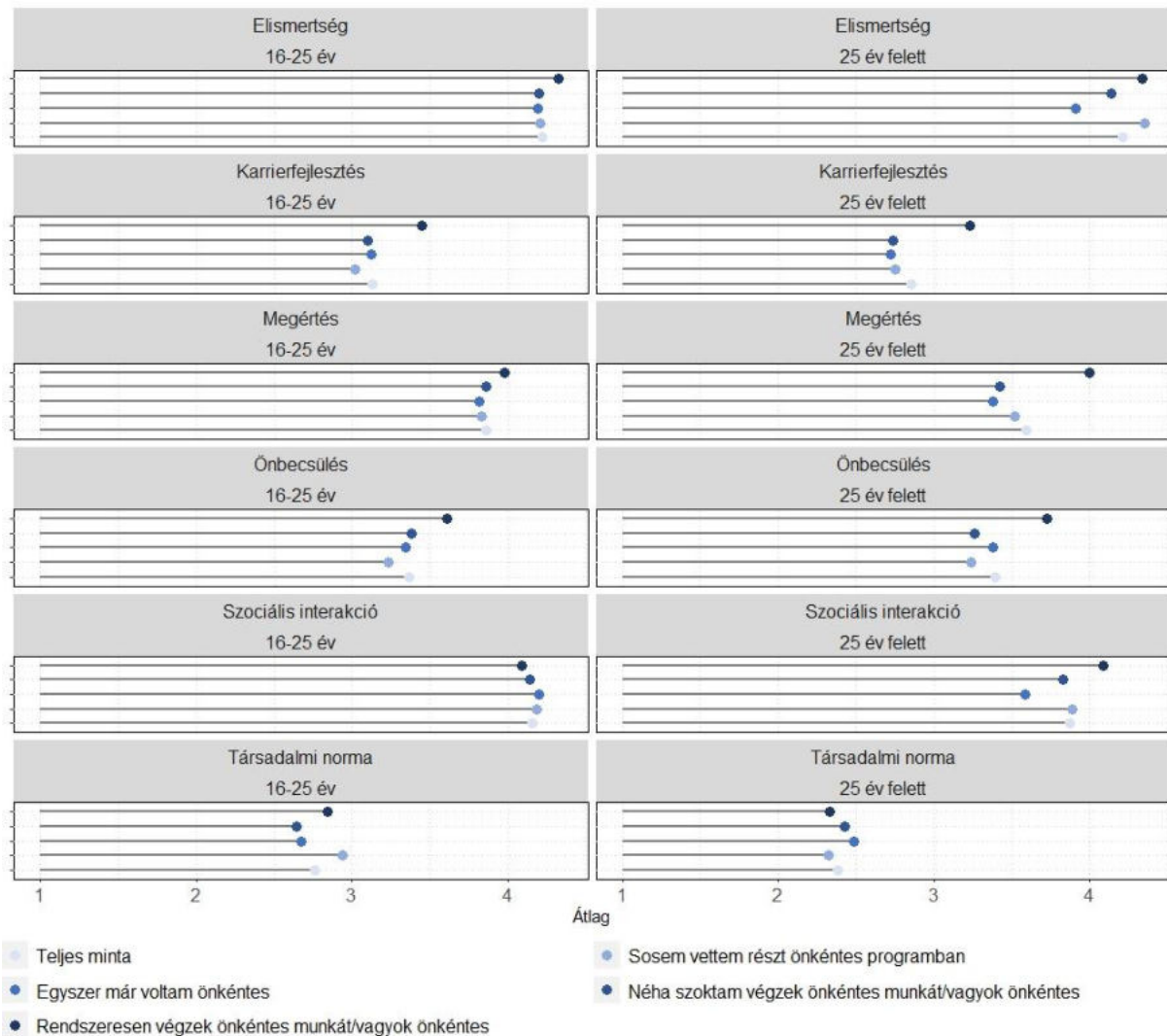
Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű ábra.

Érdekes különbség Bartal és Kmetty (2011) által a magyar önkéntesek körében végzett vizsgálatához képest, hogy a fesztivál önkéntesek esetében a 25 év alatti korosztálynál társadalmi norma faktor erősebb befolyásáról tanúskodik, mint a 25 év felettiéknél. Mindez egyfelől összefügghet az Iskolai Közösségi Szolgálat hatásával, de azzal is, hogy a fesztivál önkéntesek több mint fele nyilatkozott úgy, hogy nem egyedül érkezett önkéntesként a fesztiválra.

Azt is fontosnak tartottuk megvizsgálni, hogy a korábbi önkéntes tapasztalat és a kor összefüggésében hogyan jellemezhetők a vizsgált fesztivál önkéntesek motivációi (7. ábra). A korábbi önkéntes tapasztalat szerint csak az önbecsülés faktor tekintetében volt szignifikáns

különbség az egyes csoportok között, és kizárólag a 25 év feletti korosztály körében (K-W Khi-négyzet=7,6, $p=0,05$).

6. ábra: A motivációs dimenziók átlagai a korábbi önkéntes tapasztalat és a korcsoportok szerint

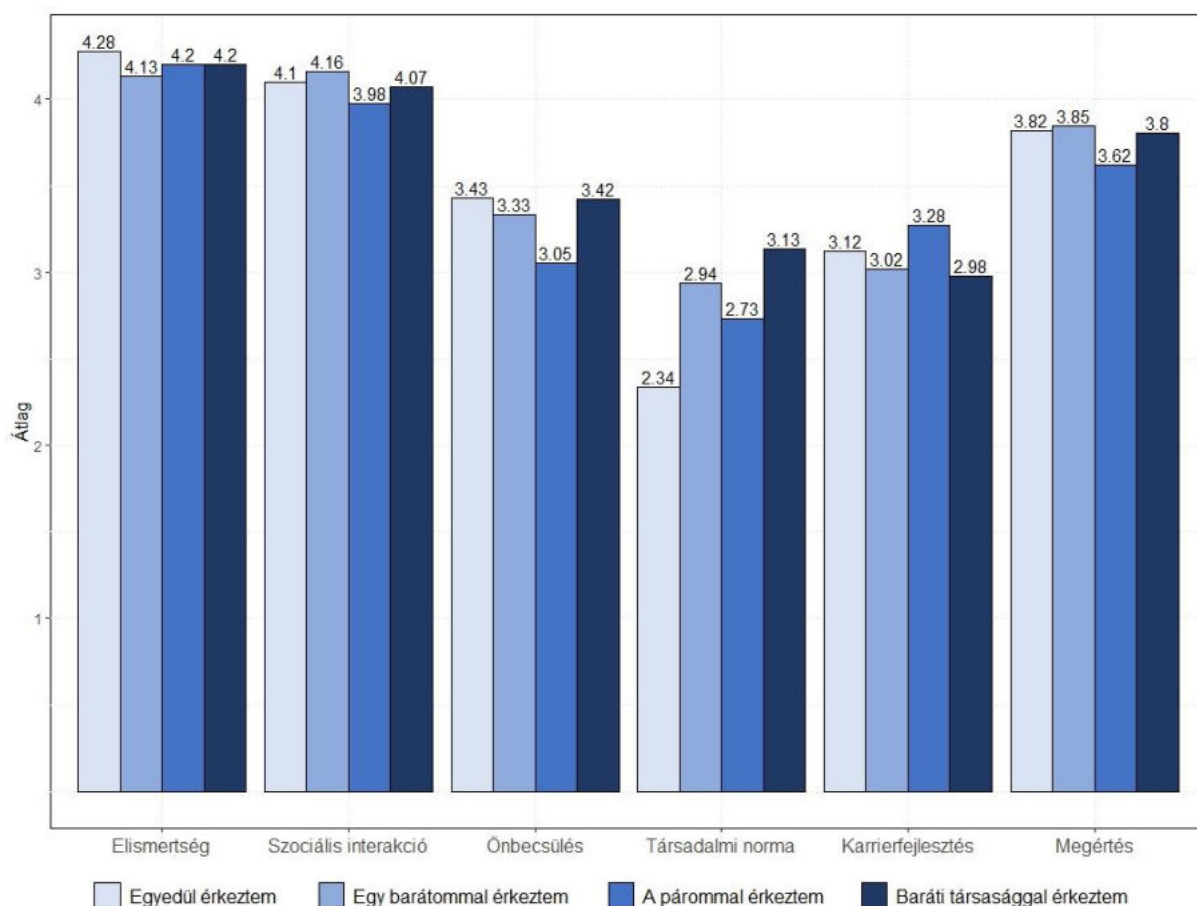
Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű ábra.

A 25 év feletti fesztivál önkéntesek számára, akik egyébként rendszeres önkéntes munkát végeztek, erősebb motiváló tényező volt az önbecsülés elérése az önkéntesség által, mint a kevésbé tapasztalt önkénteseknek. Ezt más nemzetközi kutatásokban is megerősítést nyert már korábban is (Hibbert et al.2003).

Az önkéntesek motivációi az önbecsülés (K-W Khi-négyzet=8.68, $p=0,03$) és a társadalmi norma (K-W Khi-négyzet=35.97, $p<0,01$) tekintetében szignifikánsan különböztek aszerint, hogy egyedül vagy valakivel érkeztek. A társadalmi norma dimenzió az egyedül érkezők

motivációja szempontjából volt a legkevésbé és a baráti társasággal érkezők motivációja szempontjából volt a leginkább fontos, ami arra utalhat, hogy a Sziget Fesztivál önkéntesei számára a releváns társas mintát elsősorban azok az ismerősök és barátok jelentették, akikkel együtt, egy rendezvényen önkéntesek. A párjukkal érkezők számára az önbecsülés faktor kevésbé volt jelentős motivációs tényező, feltehetően körükben elégséges védőhálót nyújtott a kapcsolat, amely keretében érkeztek és kevésbé volt igény a pszichológiai motivációs tényezők külső megerősítő szerepére. Azonban ezekre a kérdésekre nem tért ki a kérdőíves vizsgálatunk, egy további kutatás során, interjúk segítségével tudnánk feltérképezni a kapcsolathálók és a motivációk kapcsolatát.

7. ábra A motivációs faktorok átlagai aszerint, hogy kivel érkeztek a fesztiválra az önkéntesek

Forrás: A Sziget Fesztivál önkénteseinek vizsgálata (2021) adatbázis alapján saját szerkesztésű ábra.

A korábbi önkéntes tapasztalat alapján a karrierfejlesztés faktor tekintetében is mutattak szignifikáns különbséget a fesztivál önkéntesek körében azok, akik nem egyedül érkeztek ($K-W$ Khi-négyzet=8,22, $p=0,04$). A nem egyedül érkezők körében, tehát azok között, akik párjukkal vagy barátokkal érkeztek, a rendszeresen vagy alkalmanként önkéntes munkát végző

fesztivál önkéntesek számára a karrierfejlesztés fontosabb motivációs faktor volt, mint a kevesebb önkéntes tapasztalattal rendelkezők körében.

ÖSSZEGZÉS

Az elmúlt években, a demográfiai és társadalmi változások hatására, az önkéntességnek olyan új formái jelentek meg, amelyek a rugalmasságra fektetnek nagyobb hangsúlyt (Chalip 2000; Murphy 2004; Merrill 2006; Lockstone-Binney et al. 2010). Ezen új formák közül az elmúlt években a kutatók figyelme az epizodikus önkéntesség felé fordult, amely egy időleges, igényvezérelt lehetőséget kínáló önkéntesség típus, ahol az önkéntesektől megkövetelt elkötelezettség egyszeri vagy egy bizonyos időtartamra, meghatározott időre szól, bár később visszatérhetnek ugyanahhoz a szervezethez (Handy et al. 2006; Macduff 2005).

Kutatások sora hívja fel a figyelmet arra, hogy a különböző eseményeken, rendezvényeken és fesztiválokban való önkéntes részvétel általában epizodikusan történik (Barron – Rihova 2011; Holmes – Smith 2009; Rolfe 1992), bár a rendezvények előkészítésében és lebonyolításában részt vevő önkéntesek közül sokan az eseményt követő adminisztrációban is részt vesznek, vagy „visszatérnek”, hogy ugyanazon az eseményen segítsenek többször is (Holmes – Smith 2009; Lockstone – Smith, 2009).

Tanulmányunkban a fesztivál önkéntesekre fókuszáltunk, ezen belül is a Sziget Fesztivál önkénteseinek motivációit tártuk fel 2022-ben kérdőíves adatfelvétel segítségével. Az ilyen rendezvényekre jelentkező önkéntesek számára általában maga az esemény a legnagyobb motiváló tényező. A szabadidős tevékenység szempontjából nézve Stebbins (2004:4) alapján a rendezvényeken, fesztiválokban végzett önkéntes tevékenység projekt-alapú szabadidős önkéntességgént értelmezhető: rövid távra szól, ésszerűen bonyolult, egyszeri vagy alkalmi, vagy ritkán végzett kreatív tevékenység, ahol a szabadidős perspektíva fontos jellemzője, hogy az önkéntesség fő oka az önérték, mivel az önkéntesek elsődleges célja a szórakozás vagy az élményszerzés.

Ez különösen igaz a fiatal korosztály számára, hiszen a Sziget Fesztivál heti jegyének ára éppen e korcsoport számára anyagilag igen megterhelő lehet. Ezáltal azt gondolnánk, hogy a fesztivál önkéntességet inkább énorientált motívumok vezérlik, amikor az bizonyul a legfontosabbnak, hogy az önkéntesség kézzelfogható előnyökkel, jutalmakkal járjon, mint például a karrierhez kapcsolódó előnyök, új barátok szerzése, új készségek elsajátítása (Davis et al. 2003), de

ugyanilyen kézzelfogható haszon lehet az egész évben hordható, mutatható karszalag, amely akár státusszimbólumként vagy a valahová tartozást erősítő identitáselemként is felfogható a fiatal korosztály esetében.

2022-ben, a Sziget Fesztivál munkáját 730, zömében fiatal (a 311 válaszadó átlagéletkora 23 év volt) önkéntes segítette. Mintánkban azt találtuk, hogy a 25 év felettiek körében némileg magasabb az egyébként rendszeresen önkéntes munkát végzők aránya a 25 év alatti válaszadókhoz képest. Az eredmények értelmezésekor fontos figyelembe venni, hogy a kérdőív kitöltésének ténye összefügghet motivációs faktorokkal (például előfordulhat, hogy a különösen motivált önkéntesek töltötték ki a kérdőívet vagy épp azok, akik valamilyen negatív visszajelzést akartak küldeni a szervezetnek), erre vonatkozóan azonban nincsenek pontosabb adataink.

Összesen hat motivációs dimenziót mértünk (elismertség, szociális interakció, társadalmi norma, önbecsülés, karrierfejlesztés, megértés), és eredményeink alapján elmondható, hogy az elismertség dimenzió rendelkezett a legmagasabb ($M=4,22$), míg a társadalmi norma dimenzió a legalacsonyabb ($M=2,69$) skála átlagértékkel.

Eredményeink alapján a Sziget Fesztivál önkéntesei körében rendkívül fontos a visszajelzés és a munka elismerése, azonban arra is rámutattunk, hogy a rendszeresen epizodikus önkéntes munkát végzők számára az önbecsülés és a karrierfejlesztés mint motivációs tényezők valamivel fontosabbnak bizonyultak, mint a kevésbé gyakran végzők számára.

Bár a mintánkban vizsgált fesztivál önkéntesek háttere és a hangsúlyos motivációs faktorok összességében hasonlóak, megfigyelhető némi eltérés az epizodikus és nem epizodikus önkéntesek között. A 25 év feletti fesztivál önkéntesek, akik rendszeres önkéntes munkát végeztek, jóval nagyobb hangsúlyt fektettek az önkéntes munka önbecsülésben betöltött szerepére, mint a kevésbé tapasztalt önkéntesek. Ugyanakkor a társas háttérrel és nagyobb korábbi tapasztalattal rendelkező önkéntesek valamivel nagyobb hangsúlyt helyeznek az önkéntes munkában rejlő karrierfejlesztési lehetőségekre.

Paradox módon felmerül a kérdés, hogy az önkéntes szervezet számára mi a jobb stratégia az önkéntesség szervezésekor: a régi, visszatérő önkéntesekre támaszkodni, vagy inkább a friss erőre összpontosítani, ezáltal biztosítva a szervezet rugalmasságát és megújulását. Előbbi esetben kisebb a kockázat, utóbbiban viszont nagyobb az innovációs potenciál.

A rendszeres önkéntesek esetében a nemzetközi kutatási eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy a társas kapcsolatok, a karrier lehetőségek és a készségek, képességek fejlesztése, nemcsak önmagában az önkéntesek számára döntőek, hanem az önkéntesek és az önkéntes szervezet közötti kapcsolatot is jelentősen befolyásolják, növelik az önkéntesek elköteleződését, a szervezettel való elégedettséget és a szervezet megítélését esetleg ajánlását más potenciális önkénteseknek (Smith et al. 2016). Ez alapján azt gondolhatnánk, hogy a fesztiválokon történő rendszeresen visszatérő önkéntesség lenne előnyös, mind az önkéntesek, mind pedig az önkéntes szervezet számára. Azonban többéves fesztivál önkéntesek között végzett terepmunka azt az empirikusan nem tesztelt választ mondatja velünk, hogy az egészséges mix lehet mégis a nyerő stratégia. Ugyanis fontosnak bizonyult, hogy legyenek tapasztalt, rendszeresen visszatérő, epizodikus önkéntesek, akik átlendítik a nehézségen a nagyon rövid időre együttműködésre kényszerült többszázas önkéntes csapat egyes részeit, de ugyanennyire fontos az innovatív megközelítés, amelyet az új, fiatal önkéntesek révén tud becsatornázni a szervezet. Vagyis egy önkéntes szervezet számára mind a hasonló tevékenységgel eltöltött önkéntes munkák száma, mind pedig a korcsoportok tekintetében a heterogén az önkéntes csapat tud optimális lenni.

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy az egyéb, nem fesztiválokon történő önkéntes tevékenységre nem tért ki a kutatásunk. Nem tudjuk, hogy aki részt vett már, vagy rendszeresen részt szokott venni önkéntes tevékenységben, az hol és milyen keretek között végezte azt. Arra vonatkozóan nincs összehasonlító adatunk, hogy az önkéntesek szemszögéből van-e és ha igen milyen eltérés a fesztiválönkéntesség és egyéb keretek között végzett önkéntesség között.

Kutatási eredményeink fényében elmondható, hogy a teljes mintán az elismertség, a szociális interakció és a megértés a legfontosabb motivációs tényezők, ugyanakkor a 25 év alattiaknál a szociális interakció, társadalmi norma, karrierfejlesztés és a megértés dimenziók egyaránt magasabb fontossággal bírnak, mint idősebb társaik számára, amit a munkaszervezőkor érdemes szem előtt tartani az ellentételezésként nyújtott fesztiválbelépőn felül is.

IRODALOM

Aydinli, Arzu – Bender, Michael – Chasiotis, Athanasios – Cemalcilar, Zeynep – van de Vijver, Fons J. R. (2014): When does self-reported prosocial motivation predict helping? The moderating role of implicit prosocial motivation. *Motivation and Emotion*, 38(5) pp. 645–658. <https://doi.org/10.1007/s11031-014-9411-8>

- Barron, Paul – Rihova, Ivana (2011): Motivation to volunteer: a case study of the Edinburgh International Magic Festival. *International Journal of Event and Festival Management*, 2(3) pp. 202–217. doi:10.1108/17582951111170281
- Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): A magyar önkéntesek motivációi. *Civil Szemle*, 8(4) pp. 7–30.
- Beck, Ulrich (2003): A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég kiadó.
- Chacón, Fernando – Gutiérrez, Gema – Sauto, Veronica – Vecina, Maria Luisa – Pérez, Alfonso (2017): Volunteer Functions Inventory: A systematic review. *Psicothema*, 29(3) pp. 306–316. <https://doi.org/10.7334/psicothema2016.371>
- Chalip, Laurence (2000): Sydney 2000: Volunteers and the organization of the olympic games: Economic and formative aspects. In: M. de Moragas, N. Puig, A.B. Moreno (eds.), Proceedings of the Symposium on Volunteers, Global Society and the Olympic Movement Lausanne, International Olympic Committee. Lausanne, Switzerland: International Olympic Committee. pp. 205–214.
- Clary, E. Gil – Snyder, Mark – Ridge, Robert D. – Copeland, John – Stukas, Arthur A. – Haugen, Julie – Miene, Peter (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6) pp. 1516–1530. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516>
- Cnaan, Ram A. – Daniel Heist, H. – Storti, Melissa Heinlein (2017): Episodic volunteering at a religious megaevent. *Nonprofit Management and Leadership*, 28(1) pp. 85–104. <https://doi.org/10.1002/nml.21268>
- Cnaan, Ram A. — Handy, Femida (2005): Towards understanding episodic volunteering. *Vrijwillige Inzet Onderzocht*, 2(1) pp. 29–35.
- Cnaan, Ram A. – Meijs, Lucas – Brudney, Jeffrey L. – Hersberger-Langloh, Sophie – Okada, Aya – Abu-Rumman, Samir (2022): You thought that this would be easy? Seeking an understanding of episodic volunteering. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(3) pp. 415–427. <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00329-7>
- Cravens, Jayne (2000): Virtual volunteering: Online volunteers providing assistance to human service agencies. *Journal of Technology in Human Services* 17(2-3) pp. 119-136.
- Compion, Sara– Meijs, Lucas - Cnaan, RamA. – Krasnopolskaya, Irina - von Schnurbein, Georg - Abu-Rumman, Samir (2022): Repeat and non-returning volunteers: The promise of episodic events for volunteer recruitment and retention. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(3) pp. 472–482. <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00452-z>
- Dávila, Maria Celeste – Zlobina, Anna – Álvarez-Hernández, Gloria (2022): Young people's social engagement: Personal motivations and social networks. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(3) pp. 587–598. <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00355-5>
- Davis, Mark H. – Hall, Jennifer A. – Meyer, Marnee (2003): The first year: Influences on the satisfaction, involvement, and persistence of new community volunteers. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(2), pp. 248–260. <https://doi.org/10.1177/0146167202239050>
- Deci, Edward L. – Ryan, Richard M. (1985): *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York, NY. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4899-2271-7>
- Deci, Edward L. – Ryan, Richard M. (1987): The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, pp. 1024–1037. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.6.1024>

- Deci, Edward L. – Ryan, Richard M. (2008): Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology / Psychologie Canadienne*, 49, pp. 182–185. <https://doi.org/10.1037/a0012801>
- Dickson, Lesley-Ann (2018): The case of Valletta Film Festival, Valletta, Malta. In. *Managing Organisational Success in the Arts*. Routledge.
- Dorner, László (2021): Az önkéntesség motivációs elméletei integratív keretben. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 39-55.
- Dunn, Jeff – Chambers, Suzanne K. – Hyde, Melissa K. (2016): Systematic review of motives for episodic volunteering. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 27(1) pp. 425–464. <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9548-4>
- Fényes, Hajnalka (2021): Az elmúlt tíz év kutatási eredményei a felsőoktatási hallgatók önkéntességéről. *Önkéntes Szemle*, 1(1), pp. 56–68. <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.56-68>
- Fényes Hajnalka – Kiss Gabriella (2011): Az önkéntesség szociológiája. *Kultúra és közösség*, 4(1), pp. 35-47.
- Handy, Femida – Brodeur, Nadine – Cnaan, Ram A. (2006): Summer on the island: Episodic volunteering. *Voluntary Action*, 7(1) pp. 31–42.
- Henderson, Karla A. (1981): Motivations and perceptions of volunteerism as a leisure activity. *Journal of Leisure Research*, 13, pp. 208–218.
- Henderson, Karla A. (1984): Volunteerism as leisure. *Journal of Voluntary Action Research*, 13(1), pp. 55–63.
- Hersberger-Langloh, Sophie E. – von Schnurbein, Georg – Kang, Chulhee. – Almog-Bar, Michal - García-Colín, Jacqueline Butcher - García, Marta Rey (2022): For the love of art? Episodic volunteering at cultural events. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(3), pp. 428–442. <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00392-0>
- Hibbert, Sally – Piacentini, Maria – Dajani, Haya Al (2003): Understanding volunteer motivation for participation in a community-based food cooperative. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 8(1), pp. 30–42. doi:10.1002/nvsm.199
- Holmes, Kristen (2003): Volunteers in the heritage sector: A neglected audience? *International Journal of Heritage Studies*, 9(4), pp. 341–355.
- Holmes, Kirsten – Smith, Karen (2009): *Managing volunteers in tourism: attractions, destinations and eEvents*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Hustinx, Lesley – Haski-Leventhal, Debbie – Handy, Femida (2008): One of a kind? Comparing episodic and regular volunteers at the Philadelphia Ronald McDonald House. *The International Journal Of Volunteer Administration*, 25(3) pp. 50–66.
- Hustinx, Lesley – Lammertyn, Frans (2003): Collective and reflexive styles of volunteering: A sociological modernization perspective. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 14, pp. 167–187. <https://doi.org/10.1023/A:1023948027200>
- Hyde, Melissa K. – Dunn, Jeff – Bax, Caitlin – Chambers, Suzanne K. (2016): Episodic volunteering and retention: An integrated theoretical approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(1) pp. 45–63. <https://doi.org/10.1177/0899764014558934>
- Hyde, Melissa K. – Dunn, Jeff – Scuffham, Paul A. – Chambers, Suzanne K. (2014): A systematic review of episodic volunteering in public health and other contexts. *BMC Public Health*, 14(1) pp. 992. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-992>

- Lockstone-Binney, Leonie – Holmes, Kirsten – Smith, Karen – Baum, Tom (2010): Volunteers and volunteering in leisure: social science perspectives. *Leisure Studies*, 29(4) pp. 435–455. doi:10.1080/02614367.2010.527357
- Lockstone, Leonie – Smith, Karen (2009): Episodic experiences: volunteering flexibility in the events sector. In. Baum, T. – Deery, M. – Hanlon, C. – Lockstone, L. – Smith, K. (eds): *People and work in events and conventions: A research perspective*. Wallingford: CABI. pp. 108-24.
- Lockstone, Leonie – Baum, Tom (2009): The public face of event volunteering at the 2006 Commonwealth Games: The media perspective. *Managing Leisure*, 14(1) pp. 38–56. doi:10.1080/13606710802551254
- Macduff, Nancy (2005): Societal changes and the rise of the episodic volunteer. *Emerging areas of volunteering*, 1(2) pp. 49-61.
- Merrill, Mary V. (2006): Global trends and the challenges for volunteering. *International Journal of Volunteer Administration*, XXIV(1), pp. 9–14.
- Murphy, Frieda (2004): Trends affecting the development of volunteering worldwide: An overview. *Voluntary Action*, 6(3) pp. 45–51.
- Okun, Morris A. – Schultz, Amy (2003): Age and motives for volunteering: Testing hypotheses derived from socioemotional selectivity theory. *Psychology and Aging*, 18, pp. 231-239.
- Parker, Stanley (1997): Volunteering: Altruism, markets, careers and leisure. *World Leisure and Recreation*, 39(3) pp. 4–5.
- Petrovic, Katja – Stukas, Arthur A. (2021): Volunteer motivation. In. Holmes, K. – Lockstone, L. – Binney, Smith, K.A. – Shipway, R. (Eds.), *The Routledge Handbook of Volunteering in Events, Sport and Tourism*, pp. 258–270. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780367815875-25>
- Rolfe, Heather (1992): *Arts Festivals in the UK*, London: Policy Studies Institute.
- Smith, Karen A. (2002): Modelling the volunteer experience: Findings from the heritage sector. *Voluntary Action*, 4(2) pp. 9–30.
- Smith, Natalie L. – Cohen, Adam – Pickett, Andrew C. (2014): Exploring the motivations and outcomes of long-term international sport-for-development volunteering for American Millennials. *Journal of Sport & Tourism*, 19(3-4) pp. 299–316. doi:10.1080/14775085.2016.1143865
- Snyder, Mark – Omoto, Allen M. (2008): Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications. *Social Issues and Policy Review*, 2(1) pp. 1–36. <https://doi.org/10.1111/j.1751-2409.2008.00009.x>
- Snyder, Mark – Omoto, Allen M. (2009): Who gets involved and why? The psychology of volunteerism. Youth empowerment and volunteerism: *Principles, Policies and Practices*, pp. 3-26.
- Stebbins, Robert A. (2004): Introduction. In. Stebbins, R. – Graham, M. (eds) *Volunteering as leisure/leisure as volunteering: An International Assessment*, Wallingford: CABI, pp. 1–12.
- Stebbins, Robert A. (1996): Volunteering: A serious leisure perspective. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 25(2) pp. 211–224. doi:10.1177/0899764096252005
- Stukas, Arthur A. – Hoyer, Russel – Nicholson, Matthew – Brown, Kevin M. – Aisbett, Laura (2014): Motivations to volunteer and their associations with volunteers' well-being. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(1) pp. 112–132. doi:10.1177/0899764014561122
- Zievinger, Diane – Swint, Frans (2018): Retention of festival volunteers: Management practices and volunteer motivation. *Research in Hospitality Management*, 8(2), pp. 107–114. <https://doi.org/10.1080/22243534.2018.1553374>

IFJÚSÁGI ÖNKÉNTES KÖZÖSSÉGEK HÁLÓZATA: KAPCSOLÓDÁS – SEGÍTSÉGNYÚJTÁS – FEJLŐDÉS

HAJDÚ KRISZTINA¹ – ROZSOS RENÁTA²

Absztrakt

Az önkéntesség 21. századi formái számos szempontból kihívást jelenthetnek a fogadó szervezetek számára. A megnövekedett érdeklődés következtében elkerülhetetlen az önkéntes fogadás terén már kialakult lehetőségek újragondolása, szükség szerinti átstrukturálása és további programok kialakítása. A középiskolás és egyetemista fiatalok jelentkezése különösen körültekintő kísérést és odafigyelést igényel, de egy előzetesen jól kialakított struktúrában, megfelelő szervezés mellett ez a tevékenység hasznos és építő lehet a leendő önkéntes lelkelet kialakítása szempontjából.

Nagyszerű lehetőség, hogy az Ifjúsági Közösségek Hálózata projekt – másként, a fiataloktól kapott becenevén az „If You” program – által életre kelt és elérhetővé vált egy fiatalokat megszólító, bevonásra, motiválásra, érzékenyítésre, önkéntesek kísérésére és megtartására is alkalmas hatékony eszközrendszer.

Az önkéntessé válás erősíti a közösségben játszott szerepeket, növeli az önbecsülést, önértékelést. Azáltal, hogy a hozzánk jelentkező fiatalok máltai önkéntessé válnak, egy olyan közösség tagjai is lesznek, amely elég erős megtartó erőt képvisel ahhoz, hogy számos egyéb lehetőséget is biztosítson a felnőtté válás során.

Kulcsszavak: közösségépítés, ifjúsági önkéntesség, esélyegyenlőség, prevenció

A network of youth volunteer communities: Connection – assistance – development

Krisztina Hajdú – Renáta Rozsos

Abstract

Volunteering in the 21st century can represent a challenge for host organisations in many ways. Increased interest will inevitably lead to the necessity of rethinking of existing volunteer hosting opportunities, restructuring them, and developing additional programmes. The hosting of young people

¹ Hajdú Krisztina, pszichológus, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Társadalmi Felzárkózás Programok

² Rozsos Renáta, ifjúsági önkéntes koordinátor, Magyar Máltai Szeretetszolgálat, Társadalmi Felzárkózás Programok

from secondary school and university requires particularly careful monitoring and attention, but in a well-established structure and with appropriate organisation, this activity can be useful and constructive in terms of building the volunteer spirit of the prospective volunteer. It is a great opportunity that the Youth Communities Network project – nicknamed as "If You" by young people – has brought to life and made available an effective toolkit for reaching out to young people, engaging, motivating, sensitising, accompanying, and retaining volunteers. Becoming a volunteer strengthens roles in the community and increases self-esteem and self-worth. By becoming a Maltese volunteer, young people who work with us also become part of a community that is strong enough to provide a range of other opportunities as they grow up.

Keywords: community building, youth volunteering, equal opportunities, prevention

BEVEZETÉS

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület az ország egyik legnagyobb karitatív szervezeteként évente több százezer rászoruló embernek nyújt segítséget. A máltai misszió fontos része a társadalom megszólítása és bevonása a segítő programokba. Tevékenysége mindig az emberre irányul, programjai, modellkísérletei súlyos társadalmi problémákra keresnek gyakorlatias válaszokat, melyekkel napjainkra meghatározó tényezőjévé vált a magyarországi kortárs szociális professzióknak. Az önkéntesség, az önkéntes szemlélet a szervezetben alapérték, ezért a Szeretetszolgálat intézményeiben, programjai megvalósítása során alapvető az önkéntesek bevonása.³

Önkéntességről beszélünk, ha a tevékenység önkéntes, kényszer nélküli, nem ellenszolgáltatás fejében végzik (bár a költségtérítés megengedett), mások (nem háztartástagok, személyek, csoportok, közösségek, társadalom) hasznára irányul (Czike – Kuti 2006:24).

Az elmúlt években egyre többször tapasztaltuk, hogy a szervezet 40-60 éves felnőtt önkéntes tábora egyre népeesebbé vált, és viszonylag kevesebben vannak aktív középkorúak a sorainkban. A fiatalok bevonása pedig csak szigetszerűen működött, egy-egy nagyon elkötelezett és kivételes kollégánk körül, vagy egy-egy őket különlegesen megszólító segítő területen például Mozgó Játsszóter.⁴ Az ifjúsági önkéntesek fogadásához, megtartásához szükségessé vált egy új módszer kidolgozása, és ebben volt segítségünkre

³ <https://malta.hu/magyarontentesség>

⁴ A játszóbussz munkatársai abban segítenek, hogy mindenkinek legyen lehetősége jól játszani, különösen a telepeken élő gyerekeknek, hiszen ezeken a helyeken nincsenek játszótérek sem.

az Ifjúsági Közösségek Hálózata projekt (EFOP-1.3.6-17-2017-00002). Beépült szervezetünkbe az önkéntes koordinátor státusz, így hatékonyabbá vált az önkéntes folyamatok megtartása, fejlesztése, kivitelezése. Azóta is könnyebben szólítjuk meg a fiatalokat, korosztályuk már egyre inkább részt vesz a programokon, érzékenyítéseken, és a karitatív munkában.

Az esettanulmány, amelyben az Ifjúsági Közösségek Hálózata (If You) programot ismertetjük, négy fő részből áll. Először a program céljait és célcsoportjait, majd pedig az „If You” projekt jellemzőit, elemeit és specifikációit mutatjuk be. A második részben kitérünk a tervezett projekt tevékenység és az ezt megalapozó módszertanok ismertetésére. A negyedik részben kitérünk az „If you” program megvalósítására és egyes programelemeire és az esettanulmányt az eredmények, tanulságok összegzésével zárjuk.

AZ IFJÚSÁGI KÖZÖSSÉGEK HÁLÓZATA PROGRAM CÉLJAI ÉS CÉLCSOPORTJAI

A pályázati felhívás⁵ céljaként azt fogalmazták meg a kiírók, hogy a megvalósítandó projektek a hazai közösségi nevelés továbbfejlesztésével és széleskörű elterjesztésével járuljanak hozzá a minőségi neveléshez; biztosítsák a cselekvő közösségi létformához való, egyenlő esélyekkel történő hozzáférést a társadalom tagjai számára; fejlesszék a fiatalok szociális kompetenciáit a közösségi önkéntes munka és az egyéni fejlődés közötti kapcsolódás vizsgálatával és disszeminációjával.

Ennek megfelelően a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Ifjúsági Önkéntes Közösségek Hálózata („If You”) projekt fő célja volt – több pillérből álló elképzelés alapján – egy olyan ifjúsági önkéntes rendszer kialakítása és fenntartása, amely már a középiskola korai éveitől abba az irányba tereli a fiatalokat, biztosítja számukra a folyamatos részvételt, az önkéntesség által kialakult közösségi élményt és annak állandóságát, hálózatba történő szervezését. Továbbá fő célként fogalmazódott meg az ifjúságban rejlő erőforrások kibontása, a gyermekek és fiatalok önmaguk és mások jövőjét pozitívan formálni képes felnőttekké nevelésének és fejlesztésének elősegítése. A specifikus célok között szerepelt, hogy bővüljön és növekedjen az ifjúsági szolgáltatások, a fiatalok társadalmi és fizikai aktivitását célzó programlehetőségek köre és minősége, erősödjön a fiatalok helyi

⁵ <http://efop136.maltai.hu/>

közösségi részvétele, illetve, hogy a helyi civil és intézményi szereplők közötti együttműködések és közösségi hálózatok alakuljanak ki. Végezetül, de nem utolsó sorban a fiatalok nem formális oktatásán keresztül a projekt hozzájáruljon a tanulás minőségi fejlesztéséhez, a kulturális értékteremtéshez, az önkéntesség elterjedéséhez, valamint a tudatos önfejlesztésen, értékeken alapuló közösségi társadalom kialakulásához.

Közvetlen célcsoportoként a kevésbé fejlett régiókban élő, 8-25 év közötti gyermekek és fiatalokat – különös tekintettel a hátrányos helyzetben lévőket –, kívántuk a programba bevonni. Közvetett célcsoportként pedig azon személyek és szervezetek körét jelöltük meg, amelyek nem a projekt eredményeinek közvetlen használói, de összetett mechanizmusokon keresztül a program eredményei és hatásai az ő helyzetüket is befolyásolták: a fiatalok aktív szerepvállalása és segítségnyújtása által a helyi ifjúsági közösségek, civil szervezetek (és ezek tagjai, önkéntesei), különösen a hátrányos helyzetűekkel foglalkozók.

Az önkéntesség felé forduló fiatalok érdeklődésének és aktivitásának kielégítése szempontjából fontos célcsoport volt az őket oktató, gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozó szakértők, pedagógusok, hitoktatók, lelkesek, illetve a közösségi ifjúságnevelés iránt érdeklődő felnőttek, illetve az érintett fiatalok családtagjainak bevonása a programba. A projekt átfogó céljainak teljesülése szempontjából ugyancsak a közvetett célcsoportok körét bővítették még a települési önkormányzatok és azok által fenntartott intézmények köre, illetve a jelen konstrukció által képviselt elvek mellett elköteleződött szervezetek, intézmények.

A gyermekek, fiatalok bevonása a korosztályi sajátosságoknak megfelelő módokon történt:

- a meglévő települési szervezeteken keresztül (iskola, polgármesteri hivatal);
- a működő közösségeken keresztül (játsszóház, sport klub, táncház, egyházi közösségek, kisebbségi önkormányzat, nagycsaládosok szervezetei);
- az elmúlt évek során kialakult személyes kapcsolati háló felhasználásával;
- online közösségi oldalak révén (kapcsolati hálózatok);
- új egyéni és közösségi programok bevezetésével (nyílt nap, táborok, ünnepek közös megtartása stb.), egyénileg hasznos információk, lehetőségek elérhetővé tételével;
- hiánypótló szolgáltatások (pl. szakértői segítség nyújtásával, internetezési lehetőség) nyújtásával;

- diákönkormányzatok, ifjúsági, integrált közösségi szolgáltató terek megszólításával;
- civil kerekasztalok, kulturális intézmények, könyvtárak, sportkörök elérésével;
- illetékes kormányhivatalokkal, munkáltatókkal, országos lefedettségű érdekvédelmi szervezetekkel való együttműködések által;
- hagyományos hirdetés, reklám, hírlevél, szórólap, információs füzet kiadásával.

Az „If You” program jellemzői, elemei és specifikációi

Az „If You” program céljainak megvalósítása érdekében négy pillérre épülő modellt követett, ezek a pillérek pedig egymással összefüggően és külön-külön is működtek.

- Az I. pillér a középiskolás diákok számára kínált ifjúsági segítő képzést takarta. A segítség lehet fizikai (elsősegélynyújtás), lelki (kortárs segítség) és szociális (érzékenyítés) egyaránt. A pillér megvalósítása során kidolgozásra kerültek az ezt biztosító képzések módszertani anyagai, oktatásra, képzésekre, kapcsolódó versenyekre és találkozókra, illetve táborra került sor.
- A II. pillér az ifjúsági önkéntes munka szervezeti kereteinek biztosítását célozta. Így például részét képezte a fiatal önkénteseket fogadó helyek akkreditációja és minőségbiztosítása. A módszertan és akkreditációs rendszer nem csak az önkéntesek, hanem az őket fogadó, civil szervezetek számára is jól hasznosítható.
- A III. és IV. pillér szorosan összefüggött, ugyanis a projektben kialakított önkéntességi modell, mint elméleti és átfogó cél a regionális önkéntes központok létrehozásán és működtetésén keresztül tudott a gyakorlatban is megvalósulni. A Máltai Szeretetszolgálat karitatív szervezetként több ezer önkéntessel dolgozik együtt, köztük sok fiatallal. A projekt keretein belül három területen vonták be a fiatal önkénteseket a munkába: a játék és a játszóterek, a sport, valamint a művészeti nevelés területein. A bevont gyermekek és fiatalok egész évben különböző találkozókra, versenyekre, fórumokra, kirándulásokra, táborokra találkozhattak. A résztvevő szakemberek pedig rendszeres szakmai műhelyeken, workshopokon, konferenciákon cserélhették ki tapasztalataikat.

A PROJEKT TEVÉKENYSÉGEINEK BEMUTATÁSA

A szakmai megvalósításban kitüntetett szerepe volt a hat konvergencia régióban található Regionális Ifjúsági Önkéntes Központnak. A projekttel kapcsolatos helyi (régiós) irányítás feladatát egy-egy régiós ifjúsági önkéntes koordinátor látta el. Alapfeladatuk volt, hogy az adott régió egyes MMSZ programjainak vezetőinél összegyűjtsék az önkéntes tevékenységre vonatkozó igényeket. Az ő dolguk volt az is, hogy az önkéntesnek jelentkezőket összekössék a megfelelő fogadó hellyel, olyan programhelyszínnel, ami megfelel az önkéntes igényeinek, képességeinek, és ami nagyon fontos: motivációinak, érdeklődési körének.

A hálózatosodás kiépítése céljából országos és regionális ifjúsági központokat hoztunk létre, melyek összefogták mind a középiskolákban, mind a terepen folyó közösségi szervezést és ifjúsági közösségi munkát. A terepen és az önkéntes központokban dolgozó munkatársaknak, illetve a gyerekekkel, fiatalokkal foglalkozó szakembereknek különböző kompetenciafejlesztő képzéseket biztosítottunk az önkéntes menedzsment, a játékkészség fejlesztés és a telepítési terén.

Elsősegélynyújtó képzés. A saját erőből megvalósult projektem a 12 órás elsősegélynyújtó képzés volt, amely képzésenként 50 fő részére 14 hazai középiskolában valósult meg, és összességében hatszáz fő bevonását jelentette. Az elsősegélynyújtó képzési programot a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Mentőszolgálat és a Német Máltai Szeretetszolgálat tapasztalataira építve, iskolai elsősegély nyújtási tanfolyamok keretében valósítottuk meg. A tanfolyamokon általános és középiskolai diákok professzionális, az életkorukhoz igazodó elsősegély oktatásban vettek részt, távlati célunk, hogy a tanfolyamot legeredményesebben elvégzőkből iskolai elsősegély szolgálat alakuljon.

Elsősegélynyújtó verseny. A Máltai Elsősegély Verseny a Máltai Elsősegély Tanfolyam szakmai tartalmára épült. A verseny sikeres szervezésének előfeltétele volt, hogy a résztvevők teljesítsék az Elsősegély Tanfolyamot. A tantermi környezeten kívül szervezett versenyszámok remek lehetőséget rejtettek magukban az elsősegélynyújtás valóságos környezetbe történő helyezésével. Ismert tény, hogy minél inkább valóságosabb a tanulási környezet (jellemző helyszínek, maszkolt sérültek, valós ruházat, szimulált sérültek), annál

mélyebben tud elmerülni a diák a tanulási folyamatban. Minél inkább valóságként éli meg a verseny résztvevője a szituációt, annál hasznosabb lesz számára a tanulási élmény.

Komplex érzékenyítő tréning középiskolásoknak. A komplex érzékenyítő képzést középiskolásoknak a Hétfa Kutatóintézet és Elemző Központ⁶ végezte 118 fő részére. A nem formális keretek között zajló felkészítések, képzések célja a bevont fiatalok egyéni- és közösségi fejlesztése volt, különösen a társadalmi ismeretek, menedzsment és irányítás, civil- és közszféra tématerületek megismerésén, a vezetői kompetenciák fejlesztésén, valamint a társadalmi problémák projektjellegű megoldásán keresztül. Ezeken túlmenően a kompetenciafejlesztések (kulcskompetenciák: problémamegoldó képesség és kreativitás, tanulási és gondolkodási képességek), jártasságok és készségek fejlesztése, generikus tudásanyag fejlesztése, kapcsolatteremtő képességek, szociális készségek fejlesztése valósult meg.

Ifjúsági vezetőképzés a játék- és élménypedagógia módszereivel. Az ifjúsági vezetőképzést az Élménypedagógia Egyesület⁷ trénerai tartották. Az ifjúsági vezetők képzésének fő iránya az volt, hogy a fiatalok közösségei, alulról jövő kezdeményezései megfelelő utat találjanak maguknak, hatékonyan tudjanak integrálódni a társadalomba, ezzel is teret engedve az innovációknak, a társadalmi újításoknak. További irány volt, hogy ifjúsági önkéntes csoportokat készítsen fel az önálló működésre, valamint az önkénteseket segítse a konstruktív életvezetési készségek kialakításában. A képzésen részt vevő 212 fő egyöntetűen kihangsúlyozta, hogy ez a programelem az egyik leghasznosabb volt számukra. Nem csak a tudásuk bővült, de nőtt az önbizalmuk is, ami az egyetem előtt nagy segítség volt számukra.

Pedagógusok felkészítése – képzők képzése. Fontosnak tartottuk, hogy az iskolák részéről azok a pedagógusok, akik a későbbiekben szívesen foglalkoznának segítőkészség, játékkészség fejlesztésének oktatásával, részt vehessenek a tanfolyamokon, melyen 78 fő vett részt. A segítőkészség és játékkészség képzések elvégzése után közösen dolgoztuk ki az ezekre vonatkozó oktató-képző tanfolyam tematikáját, valamint szakmai tapasztalatuk segítséget nyújtott a tanfolyam tökéletesítéséhez.

⁶ <https://hetfa.hu/>

⁷ <https://elmenyakademia.hu/>

Külső szakemberek kompetenciafejlesztő képzése. Ez a projektelem a célcsoporttal találkozó, foglalkozó szakemberek (szociális munkás, védőnő stb.) kompetenciafejlesztését foglalta magában, melyen 510 fő vett részt. A külső szakemberek kompetencia fejlesztése az alábbi területeket ölelte fel: érzékenyítés, játékkészség-képzés és segítő képzés programok. A képzések általános célja volt a hátrányos helyzetű emberekkel foglalkozó szakemberek és önkéntesek felkészítése a célzott csoport élethelyzetének könnyítésére irányuló feladatok elvégzése, életvitelükben való pozitív változáshoz segítés, valamint, hogy a programon résztvevők megismerjék a telepí munka és a játékkalkalmak bonyolításának alapjait az egyes csoportok hatékony ellátása érdekében és a képzés elvégzése után képesek legyenek a telepeken való segítő munka végzésére és játékkalkalmak vezetésére.

Ifjúsági önkéntes menedzsment képzés. Az önkéntes fiatalokkal a szakmai munkájuk során találkozó, fejlesztésükkel, nevelésükkel, oktatásukkal foglalkozó társadalmi szereplők (például önkormányzati ifjúsági referensek, pedagógusok, művelődésszervezők, hitoktatók, közösségsszervezők stb.) számára kompetenciafejlesztés és szakmai felkészítés biztosítása volt a vállalásunk. A képzésbe 65 főt sikerült bevonni és hosszú távú kapcsolatot kialakítani. A képzések konkrét céljai az alábbiak voltak:

- a résztvevő érzékenyítése az önkéntesség iránt,
- képessé válják rendszerben látni az önkéntességet mint társadalmi jelenséget,
- felkészüljön arra, hogy tudatos döntést hozzon szervezete tervezett önkéntes programjára vonatkozólag,
- képessé váljon átlátni az önkéntes menedzsment (ÖM) elemeinek összefüggéseit,
- elsajátítsa a már működő önkéntes program kritikus, konstruktív értékelésének módját,
- képessé váljon reális fejlesztési célokat megfogalmazni.

Végezetül pedig a képzés során bemutattuk önkéntesek fogadására és koordinálására fejlesztett honlapunkat is.

A képzésnek hat alapeleme volt: az önkéntesség mint társadalmi jelenség; az önkéntesség jelentősége, önkéntes programok típusai; az önkéntes törvény gyakorlati alkalmazása; mentorálás és koordináció, motiváció, értékelés; az ifjúsági önkéntes program szereplőinek és együttműködésük alapjainak ismertetése; a szervezeti kultúra és az

önkéntesség kapcsolata; az ifjúsági önkéntes programok fejlesztési lehetőségeinek bemutatása.

A PROGRAMTEVÉKENYSÉGET MEGALAPOZÓ MÓDSZERTANOK KIDOLGOZÁSA

Az ifjúsági önkéntes mint eszköz – a terepmunka módszertana

A tevékenység egyik fő célja egy olyan módszertani anyag kidolgozása volt, amely a fiatalok bevonzásának, programban tartásának, a lehetséges tevékenységekbe való bekapcsolódásának módjait írja le. A módszertani anyag által kirajzolódott az akkreditált fogadóhelyeken megvalósuló ifjúsági önkéntesség modellje, ami a terepeken folyó konkrét segítő munkáról szól. A bevonzás-megtartás tevékenységhez kapcsolódó módszertannal kívántunk segíteni a helyi csoportok és a speciális programok működtetését. A módszertan elveit alkalmazva jött létre az Országos Ifjúsági Önkéntes Központ és a hat konvergencia régióban működő információs és logisztikai helyszín, amelyek közösségi térként is funkcionálnak. Feladatuk régiós szinten az ifjúsági önkéntesség színtereinek megismerése, a diákok, fogadóhelyek, ifjúsági csoportok informálása, illetve közösségi programok szervezése fiatal önkénteseknek.

Az ifjúsági, önkéntes fogadóhelyek akkreditációjának módszertana

Jelenleg Magyarországon az Iskolai Közösségi Szolgálat (IKSZ) – mint „kvázi” önkéntes tevékenység – törvényi szinten szabályozásra került, ugyanakkor a fogadóhelyeknek hiányzik az akkreditációja, minőségbiztosítása. Az iskolák, a szülők és a gyermekek részéről az elmúlt években kapott visszajelzések alapján azt tapasztaltuk, hogy igény és ugyanakkor nagy szükség is lenne a fogadóhelyek megismerésére, minősítésére. Ez minden érintett fél – tanulók, szülők, iskolák és fogdoszervezetek – számára megnyugtató és biztonságos megoldást jelentene. Ezért más civil fogadószervezetekkel együttműködve elkészítettük az ifjúsági önkéntesség és iskolai közösségi szolgálat fogadószervezeteknek szóló akkreditációját és minőségbiztosítását, mely szervezetünkön belül került kipróbálásra⁸. A rendszer szerint a megszerzett akkreditáció korlátozott ideig (2 évig) érvényes, melyet csak felülvizsgálat után lehet meghosszabbítani, megújítani. A kidolgozott módszertan

⁸ Az akkreditáció főként az Iskolai Közösségi Szolgálat keretében diákokat fogadó MMSZ szervezetekre vonatkozik, amelyhez 18 nem máltai, egyéb civil-nonprofit szervezet, illetve intézmény kapcsolódott (a szerk. megjegyzése).

meghatározott feltételei, szempontrendszerei alapján kerül sor a fogadókörhelyek⁹ minősítésére, illetve az akkreditáció megújítására is. A minőségbiztosítási eljárást egy független szakértői kör végezi, az akkreditációt csak a meghatározott feltételek teljesülése esetén ítélik oda a fogadókörhelyeknek.

Honlap és applikáció létrehozása¹⁰ Az ifjúsági önkéntesség fogadókörhelyeinek minőségbiztosításához és akkreditációjához kapcsolódó, közösségi ifjúságnevelést segítő online felület (honlap) kialakítása is megtörtént, és egy telefonos alkalmazás, applikáció is elkészült, melyeknek célja, hogy az önkéntesek és az önkénteseket foglalkoztató szervezetek részére weboldalon és telefonos applikáción keresztül biztosítson lehetőséget a kapcsolatfelvételre, értékelésre, tapasztalatcserére. Az elkészült applikáció megkönnyíti az Iskolai Közösségi Szolgálat és ifjúsági önkéntesség fogadószervezeteinek akkreditációját és minőségbiztosítását. A két felület a használat során szerzett tapasztalatok alapján folyamatos fejlesztés alatt áll.

Konferenciák. Fiataloknak és szakembereknek szervezett konferenciát évente egy alkalommal tartottunk, melyek témája az ifjúsági önkéntességgel, és segítségnyújtással kapcsolatos módszertanok megtárgyalása volt. Konferenciáink előadásai rávilágítottak a változásokra, új trendeket és megoldásokat mutattak be, az értékteremtés új lehetőségeit járták körül. Szándékunknak megfelelően a konferenciák lehetőséget adtak a téma kutatóinak, oktatóinak és szakembereinek találkozására és a szolgáltatások területén folyó kutatások és gyakorlati tapasztalatok széles körű megismertetésére.

Jó Gyakorlatok gyűjtése. Az ifjúsági önkéntesség hazai népszerűsítéséhez és elterjesztéséhez elengedhetetlen a közös célért dolgozók folyamatos tapasztalat- és tudáscseréje. Az ifjúsági önkéntességgel kapcsolatos jó gyakorlatok összegyűjtését több ok is indokolta. Egyrészt tapasztalataink szerint egyre több fiatal egyre szélesebb körben került közel az önkéntességhez. Ugyanakkor nem jutott elég figyelem a fiatal önkénteseket fogadó szervezetekkel szembeni elvárásokra, sok fiatal ért rossz élmény önkéntes szolgálatvállalás közben. Ez pedig közös felelősségünk. Másrészt az volt a célja, hogy elősegítse az ifjúsági önkéntességben érintettek kapcsolatépítését, egymás kölcsönös megismerését. Bízunk benne, hogy az ötletek motiváló hatása további ifjúsági

⁹ <http://ifyou.maltai.hu/fogadokorhelyek>

¹⁰ jelenlegi webcímek: <https://onkentes.maltai.hu/>, <http://ifyou.maltai.hu/>

önkéntes programok tervezéséhez és megvalósításához is viszonyítási pontot jelenthetnek. Végezetül pedig a kiadvánnyal az is célunk volt, hogy a sikeres ifjúsági önkéntes programok minél több publicitást kapjanak, ízelítőként, szakmai segédanyagként szolgáljanak a téma iránt érdeklődők, magánszemélyek és szervezetek számára egyaránt.

AZ „IF YOU” PROGRAMOK

Táborok. A táborok a több napos ifjúsági programszolgáltatások körébe tartoztak. Ezek szervezésénél fontos szempont volt a szociális dimenzió, azaz a szegénységben, elszigeteltségben, bármilyen okból kirekesztettségben élők számára integrációs és részvételi lehetőség biztosítása. Célja sokszínű volt, úgy mint:

- közösségformálás: az egymás számára ismeretlen résztvevők összeismertetése, egymás értékeinek elfogadása, a közösségi élet gyakorlása;
- szocializáció: új értékek megismertetése, a másság elfogadása, a közösségi élet gyakorlása;
- maradandó élmények nyújtása: jól előkészített programok, a vezetők figyelmessége a résztvevők felé, a résztvevőkkel közösen létrehozott produkciók, az otthoni megszokott élettől eltérő új élmények.

A fenti célok alapján szervezett táborok egyben remek lehetőséget nyújtottak a fiatal önkéntes koordinátor utánpótlás „kinevelésére” is. A táborokban felügyelet mellett több napon keresztül próbálgathatták szárnyaikat a jövőbeli programszervezők, hiszen mindig volt mellettük valaki, aki tapasztalataival segítette őket.

Kiemelt célunk volt a nehéz helyzetben lévő gyermekeknek és családjaiknak való segítségnyújtás. Erre jött létre az egyik legszélesebb rétegeket elérő módszer, a „Játszva megelőzni” program, amelynek egyik alprogramja – a „Játszva és sportolva megelőzni” a szabadidős, kulturális, gyermekvédelmi infrastruktúra hiányosságait igyekezett pótolni. 1998 óta összesen 16 játszótér épült az ország öt régiójában. Ezek közül hét a fővárosban, nyolc pedig vidéki településen várja a gyerekeket. Az öt érintett régió mindegyike konvergencia régiónak számít. A Máltai játszóterek egyik sajátossága, hogy a kisgyermekkortól a fiatal felnőttkorig szólítja meg használóit, és olyan speciális mikrokörnyezetet adnak, ahol a kisgyermekes anyák gyermekükkel, és a tizenéves kamaszok együtt szocializálódhatnak. 2185 fővel zártuk a tábor programelemünket.

Mozgó játszótér. A program keretei között egy játszóbusz is járta az ország leghátrányosabb¹¹ kistérségeinek településeit, olyan helyeket, ahol a gyerekeknek nincsenek játszótereik, és olyan településrészeket, ahol a gyerekek számára nem elérhető játszótér, illetve nincsenek játékaik, közösségi terek és közösségi alkalmak.

Ez a mobil játszóteret szállító jármű néhány fős személyzettel, szakképzett pedagógusokkal és önkéntesekkel felszerelten érkezett a településekre, ahol az előre megbeszélt témában játékra hívják a kicsiket, nagyokat – óvodásokat, általános iskolásokat, és néha szülői csoportokat. A közös játék élménye sajátos módszerként nyújtott segítséget, hiszen ezek az alkalmak egyben a települések életének megismerését is szolgálták. Lehetőséget teremtett arra, hogy jó kapcsolat alakulhasson ki a szülőkkel és pedagógusokkal, mint az ifjúsági munka kulcsszereplőivel, márpedig ahol kölcsönös a bizalom, ott a program tovább fejlődik: újra kialakulnak a közösségek, amelyek már saját maguk is képesek élményt nyújtó rendezvényeket szervezni.

Művészeti programok rövid bemutatása. A fiatalok különböző korosztályainak eléréséhez az egyik leghatékonyabb módszer a művészetek, ezen belül is a zenei eszközök használata. A közös zenélés során a fiatalok megtapasztalják az egymásra figyelést, a közösen alkotást, az alkalmazkodást, a zenei önkifejezést és a fellépések élményét, pozitív versengést (motiváció) alakul ki a résztvevők között. Ez a sikerélmény növeli az önbizalmat, értelmet ad a kitartásnak. Hiszünk abban, hogy a zenélés és a zenekari lét maradandó pozitív változásokat képes okozni az emberek életében. Célunk volt, hogy a zenét és így a zenekart használjuk közösségépítő szocializációs eszközként. A közösségépítés elsődleges eszköze a helyi szintű, rendszeresen egymással találkozó gyerekek „zenekara”, ahol a csoport egy megtartó közösséggé válik. A csoportos zenetanulás számos készséget fejleszt, ám a fő célja a közös zenélés öröme. Fontos, hogy a gyerekek felléphessenek, mivel ez növeli önbizalmukat. A zenekari játék során minden gyermek együtt játszik, különböző nehézségű szólamokat, ez által megtapasztalják a csoportmunka erejét, valamint azt, hogy mindenki hasznos része lehet a nagy egésznek. A repertoárt a helyi igényekre reagálva és a csoportban résztvevő gyermekek tudása alapján választjuk ki: magyar és cigány népdaloktól és gyermekdaloktól kezdve a klasszikus hangszerzenétől a gyakorló darabjain át

¹¹ <https://fete.hu/telepulemek/>

a könnyű- és komolyzenei dalok átdolgozásáig terjed. A programelem hangsúlyos része az intenzív segítségnyújtáson túl az ifjúsági önkéntesség felé való terelés volt. Az önkéntes tevékenységekben való részvétel lehetőségének megteremtése, illetve a tanári példamutatás ehhez elengedhetetlenek. 940 gyermekkel sikerült zenei élményeken át kapcsolódni.

Sportprogramok biztosítása. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat az ország legszegényebb területein, a leszakadó közösségekben, nyomortelepeken végzett missziójának fontos eszköze a sport. A sport célt ad a hétköznapiaknak, közösséget épít, és közben megtanítja, hogy a sikerért kemény munkát kell végezni. A testmozgás kulcsfontosságú szerepet játszik a gyermekek testi-lelki és szellemi fejlődésében. Kiemelt feladatunk volt, hogy elsősorban a telepeken élő gyerekeknek edzésre, sportolásra alkalmat, lehetőséget adjunk, melyek megvalósításában sok önkéntes is részt vett. A 853 bevont gyermek, fiatal hosszú távú sportolást tűzött ki célul. A hátrányos helyzetű gyerekek és fiatalok fizikai aktivitásban való részvétele elengedhetetlen, mivel hozzásegít a sikerekhez az élet későbbi szakaszában. Az edzéseken, edzőtáborokban megtanulják a közösségi szabályokat, napirendet, higiénés szokásokat, s ezeket az otthoni környezetükben is használni tudják. A sport a játék és az együttlét örömein túl, célt és sikerélményt ad, és sok olyan feladatot, amely jó terepe az önkéntes tevékenységnek.

ÖSSZEGZÉS

A kutatók megegyeznek abban, hogy az önkéntességnek mérhető szerepe van a szubjektív jóllétben és az élettél való elégedettségben (lásd Czike – Kuti 2006; Gyorgyovich et al. 2020). Több százezer ember, köztük sok fiatal van, akik mindenféle kötelezettség, törvényi előírás nélkül valamilyen önkéntes munkát vállalnak szűkebb, tágabb környezetükben vagy éppen külföldön.

Az önkéntes tevékenység egyre népszerűbb Magyarországon a fiatalok körében. Az önkéntes tevékenység előnnyel jár annak, aki nyújtja, és annak a közösségnek is, amelyik részesül belőle (Czike – Bartal 2005). Mivel ez a tevékenység egyfajta munka, ezért szabályozni szükséges. A projekt lehetőséget adott arra, hogy megismerjük és bemutassuk az önkéntességnek az Európai Unióban és Magyarországon leginkább elfogadott formáit,

az önkéntes tevékenység magyarországi szabályozási környezetét, kitérve az önkéntességnek nem minősíthető iskolai közösségi szolgálatra vonatkozó előírásokra is.

Önkéntesek beszámolói szerint az önként vállalt szolgálat során megélhetünk olyan dolgokat a világban, melyeket különben nem vennénk észre, szembesülhetünk azzal, hogy vannak elesett emberek, akiknek szükségük van segítségre. Ezek a beszámolók kiemelik, hogy az önkéntesség lehetőséget ad arra, hogy új emberekkel ismerkedhessünk meg, és emellett jó érzés megtapasztalni, hogy egyre nyitottabbá válunk a helyzetekben, megszületik a bizalom két idegen ember között. Egyre segítőkészebbek, türelmesebbek, megértőbbek, elfogadóbbak leszünk egymás iránt. Megtanulunk másokhoz alkalmazkodni és másokkal együttműködni, megvalósíthatjuk kreatív ötleteinket, szolgálatunkkal példát mutathatunk.

Az „If You” projekt során mi, a program megvalósítói is sok tapasztalatot szereztünk arról, hogy miért vállalnak az emberek önkéntes munkát. Láttuk, hogy a segítségnyújtásra alapozott önkéntes tevékenység hatással van az önkéntesre, elsősorban is a személyiségfejlődésére. A közösségben folyó munka hozzátesz az emberhez, különféle helyzetekből rendkívül sokat lehet tanulni, főként, ha egy mentortól folyamatosan érkeznek a visszacsatolások. A jó megoldások javítják az önértékelést, az énképet, ezek pedig nélkülözhetetlenek az egészséges személyiség számára. A projekt során szerzett tapasztalataink alapján bemutatásra került az ifjúsági önkéntesség általános módszertana, fókuszba állítva a fogadó helyek felelősségét.

A megvalósított program alapvetően négy pillérre épült, melyeknek átfogó célja a fiatalok önkéntes segítőként való tevékenykedési lehetőségeinek elősegítése, vonzóvá és könnyen elérhetővé tétele, ennek érdekében és ezt fenntartandó országos és regionális ifjúsági önkéntes központok létrehozása és működtetése.

Az iskolai közösségi szolgálat keretében feladatot vállalók ugyan még nem önkéntesek, de amennyiben a fogadó fél jól végzi a dolgát, megtalálhatja körükben azokat a középiskolásokat, akik a későbbiekben csatlakoznak a csapathoz – már valódi önkéntesként.

Az ifjúsági önkéntes szeretne valami jót, hasznosat, az emberek javára szolgáló tevékenységet végezni, és ez az iskolai közösségi szolgálat keretében kötelezően 50 órányi közösségi szolgálatot vállaló diákokra is igaz. A gyerekek nehezen vagy egyáltalán nem tudják szétválasztani az önkéntesség fogalmát az Iskolai Közösségi Szolgálatról (IKSZ). Az

önkéntes koordinátorok tapasztalatai alapján elmondható, hogy ugyan vannak olyan diákok, akik csekély energiabefektetéssel szeretnék teljesíteni a szolgálatot, de arra is számos példa van, hogy ha a diákok egy kisebb közösségbe érkezve együttműködnek elkötelezett önkéntesekkel, megtalálják a helyüket és hatékonyak, sikeresnek élik meg a segítő tevékenységet. Azok a diákok, akiknek pozitív élményeik és kapcsolataik alakultak ki, szívesebben mennek vissza önkéntesnek a már kipróbált fogadóhelyre.

Tény, hogy azok az ifjúsági korcsoportba tartozó önkéntesek, akik elkötelezetté válnak valamilyen közösségi munkavégzés irányában, visszacsatolást szeretnének, hogy munkájuk értékes volt. Mindenképp fontos, hogy kompetenciáiknak és érdeklődési körüknek megfelelő feladatokat kapjanak. Ebben az esetben várhatóan jól fogják magukat érezni az önkéntes fogadóhelyeken. Olyan tudásra, képességekre és készségekre tesznek szert, melyek hozzájárulnak személyiségük kiteljesedéséhez, akár olyan kompetenciára, amivel könnyebben tudnak majd elhelyezkedni a munkaerőpiacon.

Az ifjúsági önkéntesség a környezetvédelem mellett leginkább a szociális segítő programokhoz kötődik. Az önkéntességnek a fordított integrációban betöltött szerepe egyre bővül, fontos, hogy egyre több helyszínen, programon találkozhatnak, beszélgethetnek, működhetnek együtt a fiatalok, ezáltal olyan mintákat megismerve, amelyek segítik az integrációt (Hajdú 2015).

Elakadások, nehézségek leginkább a fiatalok megszólításánál és a tanévenkénti újratervezésnél voltak, hiszen gyakran különböző volt a fiatalok önkéntes aktivitása iskolaidőben és a szünetekben, illetve sok középiskolás felvételt nyert felsőoktatási intézménybe és ennek megfelelően elköltöztek. Ilyenkor mindig nagyobb az esélye a lemorzsolódásnak, de ebben is sokat segített a hálózatosodás, amin keresztül könnyen átvezettük az önkénteseket egyik fogadóhelyszínről a másikra, tartózkodási helyének megfelelően. A másik külön figyelmet igénylő rész volt a folyamatban a fiatalok körül az önkéntesség kíséréseivel, szervezésével megbízott felnőttek elfáradásából fakadt, sokan nem látták a saját szerepük fontosságát, nem élték meg sikeresnek a munkájukat ezen a területen, nehezen szereztek megbízható fogadó helyet a diákoknak, nem érezték hatékonyak magukat a kísérésben. Ezért is nagyon fontos volt az ő megszólításuk, különböző technikák, módszertani eszközök felkínálása, az esetleges burn out jelenségek ellensúlyozásában, többeknek sokat segített már a közösségbe szerveződés is, a közös

élmények, tréningek pedig – általában a kezdeti nehéz indulás után-, lelkesítőek, kellően motiválóak voltak nagyon fontos munkájuk folytatásához.

Összességében elmondható, hogy a program egyedisége és értéke abban rejlik, amiben a nehézsége is, hogy egyszerre több célt volt képes megvalósítani, a fiatalok számára új perspektívát nyitott, megmutatta a segítségnyújtásban rejlő örömeket és lehetőségeket, és erősítette a közösségi összetartást is. Mindezek mellett fejlesztette az önbizalmat és a felelősségvállalás képességét, továbbá új szemléletet hozott az ifjúsági önkéntesekkel foglalkozó szervezetek számára is.

A kapcsolódás egy olyan folyamatot indított el, mely a program lezárulta óta (2017.09.01.–2021.03.31.) is folyamatosan működik, fejlődik. Külön öröm, hogy a program által megismert fiatalok egy része azóta is az önkéntes csapatokat erősítik, illetve indultak el a szociális szakma irányába – így munkatársaink között is köszönthetjük őket.

IRODALOM

Czike Klára – Kuti Éva (2006) Önkéntesség, jótekonyság, társadalmi integráció. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport és Önkéntes Alapítvány.

Czike Klára – Bartal Anna Mária (2005): Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában. Budapest: Civitalis Egyesület.

Gyorgyovich Miklós – Menich, Dóra – Simon, Nikolett – Kollár Dávid – Szadorai, Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó.

Hajdú Krisztina (2015): *Jobbá tesszük – Önkéntes praktikum kézikönyv*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat

„If You” program Zárótanulmány - Magyar Máltai Szeretetszolgálat, 2021.

Kármán Erika – Kónya Gizella (2008): *Önkéntes menedzsment alapok*. Budapest: Önkéntes Központi Alapítvány.

Internetes források:

<https://maltai.hu/magyarontentesseg>

<https://fete.hu/telepulesek/>

<https://onkentes.maltai.hu/> ,

<http://ifyou.maltai.hu/>

<http://ifyou.maltai.hu/fogadohelyek>

<https://hetfa.hu/>

<https://elmenyakademia.hu/>

PARADIGMAVÁLTÁS AZ IFJÚSÁGI ÖNKÉNTESSÉGBEN – EGY MÉDIA-KULTURÁLIS EGYESÜLET TÍZ ÉVES TAPSZTALATA

SIMON ÁDÁM¹

Absztrakt

A H+ Média és Kulturális Egyesület jelenlegi szervezeti formájában immár hetedik éve, közösség formájában pedig kerekén tíz éve fogad (ifjúsági) önkénteseket, valamint Iskolai Közösségi Szolgálat keretében középiskolás diákokat. Az esettanulmány célja, hogy bemutassam egy közösségi kezdeményezésből megszerveződött egyesület az önkéntességgel kapcsolatosan általában milyen problémákkal küzd a civil szervezeti életciklus különböző fázisaiban, illetve konkrétan pedig felvázoljam azokat az eredményeket és problémákat, amelyek – a szervezet szemszögéből nézve – a magyarországi ifjúsági önkéntesség és iskolai közösségi szolgálat helyzetét jellemzik. Az egyesület 2018-ban jutott el szervezeti és humánerőforrás fejlesztése révén oda, hogy paradigmaváltásként az önkéntességre és az Iskolai Közösségi Szolgálatra mint erőforrásra tekintsen. Ezt a paradigmaváltást a COVID-19 járvány időszaka megakasztotta, de a fiatalokkal való intenzív kapcsolattartás eredményeképpen a szervezet végül megerősödve, magasabb színvonalon tudott a válságos időszakból kikerülni. Önkéntes és közösségi szolgálatos programunkat tudatosan három elvre építjük: készségfejlesztés az egyénnek, közösségépítés a szervezetnek, értékközvetítés a társadalomnak.

Kulcsszavak: önkéntesség, civil szervezetek, iskolai közösségi szolgálat, kultúra, média, szervezeti életciklus

A paradigm shift in youth volunteering – the 10-year experience of a media and culture association

Ádam Simon

Abstract

The H+ Media and Cultural Association has been hosting (youth) volunteers in its current organisational form for seven years, and in its community form for almost ten years, as well as secondary school students in the framework of the School Community Service. The aim of this case study is to describe the challenges that an association, organised as a community initiative, faces in relation to volunteering in general at the different stages of the NGO life cycle and to outline the specific achievements and concerns that characterise youth volunteering and school community service in Hungary from the perspective of the organisation. In 2018, the association started to view volunteering and School

¹ Simon Ádám, informatikus könyvtáros és közművelődési szakember, a H+ Média és Kulturális Egyesület elnöke és a Nemzeti Ifjúsági Tanács elnökségi tagja.

Community Service as a resource as a result of a paradigm shift through organisational and human resource development. This paradigm shift was interrupted by the COVID-19 epidemic, but as a result of the continued communication with young people, the organisation was finally able to emerge from the crisis stronger and with higher standards. Our volunteer and community service programme is consciously built around three principles: skills development for the individual, community building for the organisation, and value transmission for society.

Keywords: volunteering, civic association, school community service, culture, media, organisational life cycle

BEVEZETÉS

A H+ Média és Kulturális Egyesület jelenlegi szervezeti formájában immár hetedik éve, közösség formájában pedig kerekén tíz éve fogad önkénteseket, valamint Iskolai Közösségi Szolgálat keretében középiskolai tanulókat. Az elmúlt évtizedben a civil szektort érintő változások közül a jogi-szervezeti környezet, a társadalmi felfogás átalakulása emelhető ki, de mindemellett kitágult a szervezetek önkéntesfogadásának hatóköre is, hiszen új elemként megjelent az Iskolai Közösségi Szolgálat². A digitális világ térnyerésének következtében egyre inkább jelentkeztek a változatos generációs különbségek is. Az elmúlt két évben mindezen jelenségeket „tovább színezte” a koronavírus-járvány, amely alapjaiban változtatta meg az önkéntességről alkotott képet. Ebben a cikkben a H+ Média példáján keresztül mutatom be, hogy egy közösségi kezdeményezésből megszerveződött egyesület milyen, az önkéntességgel kapcsolatos problémákkal küzd a civil szervezeti életciklus különböző fázisaiban. Céлом, hogy az eredmények és problémák egyaránt megjelenjenek a cikkben, ezzel a lehető legkiegyensúlyozottabb képet nyújtva az olvasónak arról, hogy – az egyesület szemszögéből – milyen ma a magyarországi ifjúsági önkéntesség és az Iskolai Közösségi Szolgálat helyzete.

A KEZDETEK (2012-2016)

A H+ Média és Kulturális Egyesület által működtetett hplusz.hu hírportál először civil kezdeményezésként, Hírlevél Plusz néven, egyfajta próbaüzemmódban kezdte meg

² Iskolai Közösségi Szolgálat (IKSZ): a tanuló helyi közösségének javát szolgáló, szervezett keretek között folytatott, anyagi érdektől független, egyéni vagy csoportos tevékenység, és annak pedagógiai feldolgozása a jogszabályban meghatározott nyolc területen. Az iskolai közösségi szolgálat (IKSZ) fogalmai és alapelvei, https://www.oktatas.hu/koznevelis/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik (Letöltés dátuma: 2022.12.14.)

működését 2012. augusztus 20-án. A szombathelyi központú, Vas megyét átívelő kezdeményezés célja az volt, hogy nagyobb teret kapjanak a sajtóban is a civil és közösségi kezdeményezések, valamint történelmi, kulturális értékeink bemutatása. Az ötlet – és ezzel együtt a Hírlevél Plusz – mögé állt a Smidt Múzeumért Alapítvány és a Szombathelyi Civil Kerekasztal, biztosítva a kezdeményezés jogi kereteit, de teljes szerkesztői szabadságot adva az akkor még csak pár emberből álló önkéntes csapatnak. Az akkori önkéntesekkel együtt – amatőr eszközökkel és módon – a céloknak megfelelő anyagokat készítettünk. Ugyanakkor a próbát siker koronázta és 2013 januárjában hivatalosan is elindult az új hírportál, a Hírlevél Plusz.

A Hírlevél Plusz első négy évében a portál fejlődése és az így jelentkező tartalomkészítési igény mellett a közösségfejlesztés is elsődlegessé vált, mind az önkéntesség terén, mind az Iskolai Közösségi Szolgálatot illetően.

Helyi szinten az újdonság erejével hatott – és egyben kisebb idegenkedést is kiváltott –, hogy egy civil kezdeményezésű médiumban a szerkesztőség bárki számára önkéntes lehetőséget biztosít. Ennek fényében alakultak az első önkéntes felhívások jelentkezési arányai is: tízes nagyságrendben, főleg a fiatalabb, 14-18 év közötti korosztályból jelentkeztek a programra. Nagy támogatást jelentett az akkor még működő Vas Megyei Önkéntes Centrum és az újonnan alakuló Vas Megyei Civil Információs Centrum, hiszen nemcsak a felhívások kommunikációját segítették, hanem módszertani ajánlásokkal, mentorálással, képzésekkel készítették fel a formálódó szerkesztőségi közösséget az önkéntesek fogadására. Emellett közreműködtek abban is, hogy az akkori két, a Hírlevél Pluszt kiadó civil szervezettel közösen az önkéntes törvénynek megfelelő módon lehessen ezt a programot felépíteni.

Jellemző erre az időszakra, hogy az önkéntességet vállaló fiatalok főként hobbiból, érdeklődés alapján jelentkeztek a feladatokra, de voltak többen, akik tanulmányaikhoz kapcsolódóan próbálták ki magukat e formában. Ekkor alakult ki a tevékenység egyik fő jellemzője – ami a mai napig motorja a programnak –, hogy a hírportál igénye és az önkéntesek belső igénye találkozott: az általuk készített anyagok a nyilvánosság elé kerülnek és így évről-évre növekvő számban, ezres nagyságrendben, készültek főleg fotó- és cikkanyagok, majd egyre több videós tartalom is. Az idő előrehaladtával az önkénteseket több intézményben és programon már visszatérő vendégként üdvözölték, munkájukat segítették a szervezők, ezzel pedig a feladat

fontossága és annak komolysága is megjelent munkájukban. Ez a jelenség később hasznos tapasztalattá válik az önkéntes program fenntartása érdekében folytatott munkában.

Mivel az önkéntesség már munkánk kezdeti szakaszában jelen volt, ezért a civil és az (oktatási művelődési) intézményi szektor fokozatosan tanulta meg velünk együtt az Iskolai Közösségi Szolgálat fogalmát, és annak tartalmát. Véleményem szerint az Iskolai Közösségi Szolgálat, mint kezdeményezés, és annak célja üdvözlendő, hiszen a jelenlegi oktatási rendszerben pillanatnyilag csak ez a platform áll rendelkezésre a tizenéves korosztály számára, hogy a civil-nonprofit és az önkéntes szektorral közelebbről is megismerkedjenek. Ugyanakkor a gyakorlati megvalósítás, a civil szervezetek és az iskolák felkészítése azonban eltért attól a szinttől, amely biztosította volna a közösségi szolgálatos lehetőségek kínálatának minőségi megfogalmazását és tartalmi kidolgozását. Ennek hátrányát megérezte közösségünk is, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy Vas megyében a Nyugat-Magyarországi Egyetem által egy pilot program keretében önálló irodát hoztak létre az Iskolai Közösségi Szolgálat megyei koordinálására. Itt regisztrált az iskolák és civil szervezetek zöme, így a kereslet és a kínálat egyfajta börze formájában találkozott az iroda tevékenységének jóvoltából. Ez ugyan megkönnyítette a közösségi szolgálatos lehetőségek kínálását, de módszertani és hosszútávon is működő tudásanyagot nem biztosított egyik fél számára sem.

Mivel a Hírlevél Plusz a 2015. évtől kezdve az önkéntes programok felhívásait kiegészítette a közösségi szolgálatos lehetőségek felkínálásával, ennek eredményeképpen jelentősen megnövekedett a fiatal, 15-18 év közötti korosztály létszáma a szerkesztőségben. Ez pedig újabb kihívásokat jelentett. Ugyanis az önkéntes bázisban jelentősen eltolódott a résztvevők aránya az iskolai közösségi szolgálatos diákok irányába, míg a „valódi” önkéntesek száma csökkent. Évenként olyan nagy létszámú diák érkezett, amit a közösség vezetését ellátó önkéntesek – a megfelelő módszertan és tudásanyag hiányában érthető módon – nem tudtak kezelni. Abban sem volt még tapasztalatunk, hogy milyen formában lehet az önkénteseket és a közösségi szolgálatos diákokat egy időben, párhuzamosan, jól szervezett formában koordinálni. Ezek voltak azok a pontok, ahol jelentős változtatásokat kellett eszközölni ahhoz, hogy működőképes maradjon a kezdeményezés.

Az első években kialakultak tehát azok a fő, egyrészt a szervezetet, másrészt az individuumot segítő és fejlesztő motívumok, melyek későbbi, kritikus vizsgálatával sikeresen továbbfejlesztettük az önkéntes fogadási mechanizmust és a megtartó erőt. Ugyanakkor 2016-ra értük el azt a szintet, amikor már olyan humán- és eszközfejlesztési igény mutatkozott

a Hírlevél Plusz szerkesztőségi munkájának minőségi folytatásához, ami egy teljesen új működési formát és ezzel együtt egy komolyabb szervezeti önkéntesprogramot követelt meg.

ÖNÁLLÓAN, DE NEM EGYEDÜL (2016-2019)

A Hírlevél Plusz üzemeltetői az évek során több alkalommal változtak, ez a folyamat pedig jelentősen nehezítette az önkéntes program és a közösségi szolgálatos diákok fogadásának folytonosságát, adminisztrációját. 2016 decemberére – fél éves előkészület után – jutott el oda a szerkesztőség, valamint a hírportál körül kialakult szellemi holdudvar, hogy a függetlenség jegyében, az addigi tapasztalatokat és tudásanyagot összefoglalva, önálló kiadásba került a Hírlevél Plusz. 2017 márciusára be is jegyezték a H+ Média és Kulturális Egyesületet, amelynek kiemelt feladata lett a Hírlevél Plusz portál működtetése. Ennek megfelelően az egyesület tevékenységének első feladatai között szerepelt a minisztériumi önkéntes regisztráció, valamint a helyi közösségi szolgálatos irodával történő együttműködési megállapodás megkötése. Ezek most már állandóságot biztosítottak adminisztratív és tartalmi szempontból is az önkéntes és a közösségi szolgálatos programnak. Mindezzel pedig jelentős lépést tettünk a további fejlődés irányába.

2016-ban indult el a helyi médiaközpont és a több médium, valamint a Vas Megyei Civil Információs Centrum közreműködésével a „Civil Zsurnaliszta” program, melynek célja az volt, hogy újságírók képzésekkel segítsék a tartalomkészítés iránt érdeklődőket és az önkénteseket. A képzésben résztvevő sajtóorgánumok – például a Szombathelyi Televízió, a Vas Népe – ezt követően folyamatosan megjelentették a résztvevők cikkeit, fényképeit. A programba időközben becsatlakozó H+ Média Egyesület is szerepet vállalt a lebonyolításban, hiszen egy olyan korosztályt (a fiatal felnőtteket és az idősebb generáció tagjait) szólított meg a program, amely addigra eltűnt a szervezet önkéntesei közül. A közel száz résztvevő ugyanakkor az évek során – a partnerek kiválásával – folyamatosan lemorzsolódott, majd ez a képzési kezdeményezés megszűnt. Ez volt az egyik legfontosabb jelzés és tapasztalat azzal kapcsolatban, hogy egy önkéntességen alapuló program kiemelt feladata kell, hogy legyen a folyamatos kommunikáció és mentorálás, és ezeket a különböző korosztályok számára – a sajátosságokat figyelembe véve – megfelelő módon kell lebonyolítani és kommunikálni.

Bár a „Civil Zsurnaliszta” kezdeményezés kudarcos véget ért, a H+ Média Egyesület ennek köszönhetően kezdte el tudatosan azonosítani az önkéntes és Iskolai Közösségi Szolgálathoz

kapcsolódó programjában jelenlévő erősségeket és gyengeségeket, valamint veszélyeket és lehetőségeket, azaz egy szigorú SWOT analízis alá vontuk a folyamatokat.

Az analízis során nemcsak az egyesület vezetőségét, tagjait, hanem külső partnereket és nem utolsósorban a közösségi szolgálatos diákokat, valamint az önkénteseket is bevontuk. Így egy őszinte, tiszta és határozott kritikai elemeket is tartalmazó összefoglalót kaptunk az addigi évek módszereiről, tapasztalatairól, és a számos lehetőséget és rejtett erőforrást tartalmazó jövőképről.

- A SWOT analízisben *erősségként* jelent meg, hogy a szervezet működési és tevékenységi területeiből adódóan olyan közösségi szolgálatos lehetőséget biztosított és biztosít a mai napig, amely az átlagosnál nagyobb felelősséggel, komolysággal, de annál több fejlődési potenciállal jár, mind amellet, hogy az egyéni igényeket is figyelembe tudja venni. Egy közösségi szolgálatos diák amatőr fotósként egy rendezvény tudósítása során az általa kedvelt énekessel, íróval, költővel kötetlenebbül találkozhat, mint egy átlagos programlátogató, esetleg rövid interjút is tud vele készíteni. Nem mellesleg olyan helyszínekre is eljuthat a feladatok teljesítése során, ahova más módon nem lenne lehetősége. Ezek jelentőségét ekkor, az analízis készítésekor értékeltük fel igazán.

További pozitívumként fogalmazódott meg az is, hogy a régebbi önkéntesek és a szervezet vezetői mentorként igyekeztek segíteni az újonnan érkezőknek és egymásnak is. Ezzel egy önszerveződő, közös munka alakult ki, főleg nagyobb rendezvények esetén, amikor csoportmunkára volt szükség egy-egy tudósítás minőségi elkészítéséhez.

Előnyként jelent meg az is, hogy az önkéntes, valamint közösségi szolgálatos feladatok során olyan gyakorlati munkára van lehetőség, amely nemcsak a szervezet számára hasznos, hanem kiemelten segíti az egyéni fejlődést, valamint a karrierút alakulását is támogatja. Ilyenek például a számtalan fotózási, videózási alkalmak, ahol különböző technikákat tanulhatnak meg az önkéntesek, de hasonlók tapasztalhatók meg az írás során is.

Jellemző, hogy egyre több szervezet, intézmény és cég ezt a fajta önkéntességet releváns szakmai tapasztalatnak ismerte el. Ezért is tartjuk kiemelten fontosnak, hogy önkénteseink megjelenítsék az önéletrajzukban az önkéntességük időtartamát és helyét, feladatát.

A fentiek fényében – úgy látjuk – az önkéntesek folyamatosan fejlődnek, ezáltal egyre minőségibb anyagokat készítenek. Ezzel pedig a szervezet megjelenését, a munka és a tevékenység színvonalának emelését is jelentősen segítik és javítják.

- *Lehetőségként* jelent meg az önkéntes program továbbfejlesztése és kibővítése, hiszen a tapasztalatok azt mutatták, hogy hasonló felépítésű és működésű program nem volt található sem a környéken, sem pedig országosan.

Lehetőségként jelent meg az is, hogy további oktatási intézményekkel történő kapcsolatfelvétellel bővíthetővé válhat a program iskolai közösségi szolgálatos oldala. Kiderült, hogy az önkéntes lehetőségek specifikusabb hirdetésével egy-egy munkatípus (például fotósok, írók) is jobban népszerűsíthetővé válhat.

- *Hátrányokat, azaz gyengeségeket* is tapasztaltunk, ugyanis a fejlődéssel felbukkantak azok a krízispontok, amelyek egy civil szervezet életútjában akarva-akaratlanul is megjelennek. Az egyik legnagyobb hátrányunk az adminisztrációból és az ebből fakadó problémákból eredtek. Ennek oka az volt, hogy a szervezet nem tudta felvenni a tempót a folyamatos növekedés mértékével, így a humánerőforrás-fejlesztés nem megfelelő módja miatt komoly fennakadások jelentek meg, főleg a munkaszervezés során. Ez rávilágított arra a fő problémára, hogy az egyesület kis mérete ellenére – a tevékenysége révén – nagy szervezetként működött. Ebből következően nehezen érte utol a szervezeti tevékenységet a szervezeti struktúra- és humánerőforrás-fejlesztés. Mindennek következményeként megtorpant az önkéntesek és diákok szakmai fejlődésének biztosítása, miután az önkéntes program formális és nem formális képzését nem sikerült rendszerezetten végrehajtani, valamint több kritika érte a szervezeti csapatépítés hiányát is.

Az átlátható struktúra és átlátható folyamatok hiányával pedig több olyan, főleg kommunikációs félreértés és feszültség is keletkezett, amely egyrészt megelőzhető lett volna, másrészt nem vezetett volna ahhoz, hogy többen nem érezték magukénak a programot és az általa nyújtott lehetőségeket.

- *Veszélyként* is több elemet sikerült azonosítani. Többek között ilyen volt a nagy fluktuáció, aminek hátterében a fizetős munkalehetőségek nagyobb számú megjelenése állt. Ez a probléma sajnos a szervezet minden korszakában megjelent, és ennek kezelésére az önkéntes program tartalmi bővítésével sikerült választ adnunk.

További veszélyként azonosítottuk a továbbtanulással járó lakhelyelhagyást. Sok önkéntes és főként a közösségi szolgálatot teljesítő diákok más városokban, főleg Budapesten folytatták tanulmányaikat, ezzel pedig helyi szinten nagyarányban veszítettünk önkéntes

munkatársakat. Ezt a program „helyfüggetlenítésével”, valamint budapesti szerkesztőségi csoportunk megnyitásával sikerült orvosolni.

A H+ Média és Kulturális Egyesületet fejlődésének ezen időszakában fogalmazódott meg az az igény is, hogy a szervezet biztosítson valamennyi technikai feltételt az önkéntesek és diákok számára (mivel zömében még ma is az a jellemző, hogy saját eszközöket használnak a tartalomgyártáshoz).

A szervezeti SWOT analízis rávilágított arra is, hogy minél nagyobb egy önkéntes program, annál költségesebb a végrehajtása. Ezt tudomásul kellett vennie a szervezet vezetőségének, hiszen, ha arányosítva és a munkaerőpiacot nézzük, és figyelembe vesszük a képviselt szektorok sajátosságait, egy nagy önkéntes program működtetése még mindig tizedébe kerül, mint az általános munkavállalói foglalkoztatási formák.

A szervezet vezetősége a belső felmérés eredményét elfogadva stratégiát – és egyben paradigmát – váltott. Ezzel indult el 2018-ban a H+ Média máig tartó megújulása és többlépcsős átalakulása a professzionális civil szervezeti működés felé.

PARADIGMAVÁLTÁS 2018 ÓTA: AZ ÖNKÉNTES MINT SZERVEZETI ERŐFORRÁS

2018-ban több területen is jelentős újítást végeztünk, amelyek a következők voltak:

- Külön felhívásban, korosztályokat megjelölve kerestünk önkénteseket és iskolai közösségi szolgálatos diákokat;
- Különválasztottuk a számukra nyújtandó mentorálási lehetőségeket és programokat, valamint képesség- és készségfejlesztési módszereket.
- Külön hangsúlyt fektettünk arra, hogy folyamatos és őszinte kommunikációt tudjunk folytatni a nálunk önkéntes munkát végző és közösségi szolgálatot teljesítő fiatalok felé.

A szervezeti struktúra ugyan lassan, de folyamatosan elkezdte lekövetni a humánerőforrás bővülését, és azonosította az ezzel jelentkező, hatalmas tartalommenyiség kezelésével kapcsolatos kihívásokat. Nagyobb hangsúlyt fektettünk arra, hogy még több lehetőség nyíljon az egyesületben dolgozók számára – a különböző partneri együttműködések által – a fesztiválokról, a könnyedebb kulturális eseményekről szóló tudósítások növelésével. Ezzel párhuzamosan sikerült a komolyabb témákról szóló anyagok készítésébe is bevonni az önkénteseket és a középiskolás diákokat, így pedig jelentősen növekedett a szervezeti presztízs is. 2019 januárjától heti 30-35 percnyi rádióműsor és havi 30 perc televízióműsor

gyártását kezdhette meg az egyesület az önkéntesek és középiskolás diákok közreműködésével. Növekedett az olyan projektalapú lehetőségek száma is, amelyek keretében – egyfajta következő lépésként – alkalmi munkalehetőséget is biztosítani tudtunk azon emberek számára, akik régóta már a szerkesztőség tevékenységét segítették minőségi munkájukkal.

A folyamat 2020 tavaszán akadt meg, amikor a koronavírus-járvány következtében olyan mértékű változások elé került a szervezet, amelynek következtében – az ismert szólást használva – újra kellett gombolni a kabátot.

A H+ Média és Kulturális Egyesületet – mint a civil szektort általában – érzékenyen érintették a koronavírus-járványhoz kapcsolódó korlátozások és hatások, hiszen az addig fejlődő működést egy vészforgatókönyv alapú túlélési folyamat vette át. Sajnos ilyen téren az egyesületnek nem volt tapasztalata, és miután ismeretlen helyzettel álltunk szemben, a klasszikus válságmenedzsment sem működött megfelelően. Ennek következtében az önkéntes és iskolai közösségi szolgálatos program leállt, a tartalomkészítés akadozni kezdett, a mentorprogrammal és az egyesület alpműködésével együtt. Az egyesület vezetősége az első hullámot követően válságmenedzsment keretében – miután látható volt az, hogy a járvány újabb hullámai következnek – átstrukturálta a teljes szervezeti működést.

Emellett ismételten alapjaiban kellett megváltoztatni az önkéntes és iskolai közösségi szolgálatos programjainkat, hiszen az időközben, és az azóta elkészült kutatások (Karner et al. 2021) is bizonyítják, hogy nem kis mértékben érintette negatívan a kialakult helyzet az ifjúsági korosztályt mentálhigiéné szempontjából is. Például a mentális egészségről 2021-ben készült felmérés a WHO-5 mentális jólét skála (0–100) alapján mérve megállapította, hogy az Európai Unió 27 országának eredményeit átlagolva a mentális jólét 53-ról 45-re csökkent. A felmérés 2020 nyara és 2021 tavasza között, főként a 18–24 éves fiatal korosztályra vonatkozó adatokat tartalmaz (Eurofound 2021). A felmérés szerint a 18-34 éves korosztály kétharmada (64 százaléka) volt kitéve a depresszió kockázatának. A legtöbb társadalmi csoportban a stressz és a szorongás, valamint a magány és a depresszió jelenléte növekedett. A vizsgált csoportok közül a depresszió a fiataloknál volt a legjellemzőbb (Máté 2021).

A felmérésekben leírtakat a szervezet önkéntesei, Iskolai Közösségi Szolgálatot végző diákjai körében is megtapasztalhattuk. Ennek következtében jelentős energiát fordítottunk arra, hogy rendszeres és hatékony kommunikációt folytassunk velük, és nemcsak szakmai

kérdésekben, hanem általános, őket foglalkoztató témákban is folyjon diskurzus. Ezzel a célunk az volt, hogy lehetőséget teremtsünk arra, hogy a felmerülő problémákat, gondjaikat velünk is meg tudják beszélni.

A fiatalok mentális igényeit kielégítve a szervezet végül megerősödve, magasabb színvonalon tudott a válságos időszakból kikerülni. A korábban megszakadt fejlődési folyamatot 2022 végére tudtuk véghez vinni, melynek keretében a szervezeten belül, a tevékenységeknek megfelelő csoportok alakultak felelős csoportvezetőkkel. A szerkesztőség munkáját jelenleg egy hét tagú vezetőség irányítja. Az újonnan kialakított struktúra lényege, hogy az adott terület felelős vezetője koordinálja a szakmai munkát és segíti, mentorálja a hozzá tartozó, önkéntes és közösségi szolgálatot teljesítő fiatalokat. Szervezeti szinten az egyéb, önkéntességgel kapcsolatos adminisztrációs feladatokat a menedzsment csoport látja el. Így strukturált, szervezett, mégis decentralizált működési forma váltotta fel a korábban egy-két személyhez kötődő, centralizált szervezeti rendszert. Fontos megjegyezni, hogy a koronavírus-járvány miatt kialakult helyzet sorsdöntő kérdés elé is állította az egyesület vezetését, nevezetesen:

- vagy megbízunk a több éve segítő fiatalokban és szerteágazóbb hatáskörrel, feladatkörrel járó, szervezett, jól ellenőrizhető struktúrában helyezzük el őket különböző, jelentős szerepekkel bíró pozíciókban;
- vagy a fejlődési folyamatot megakasztva, továbbra is nagyon szűk körben történő működést folytat a szervezet.

Az előbbi megoldás mellett döntöttünk, ennek megfelelően kezdődött el az a válságmenedzsment, amely nemcsak a koronavírus-járvány okozta, hanem a több éve fennálló problémákra is megoldást nyújtott.

Első változás volt – az új működési modellnek köszönhetően –, hogy a szervezet vezetősége főleg a működés és fejlődés hosszú távú, egyenletes biztosítására koncentrálhatott, így a pénzügyi és infrastrukturális helyzet stabilizálódott. Eközben a szakmai feladatok zömét az önkéntesek vették át a több éve a szervezetenél tevékenykedő fiatalok vezetésével, így a stabil szervezeti háttér és magas szintű tudás, amellyel a fiatalok rendelkeztek több, olyan eredményt hozott, amely 2022-re professzionális szervezetté emelte az egyesületet. Többek

között megnyílt az egyesület első, magas minőségű, modern stúdiója Vas megyében³, amelynek berendezését teljes mértékben az önkéntesek választották ki. Így jelenleg bármilyen audiovizuális anyag készítésére van mód, a televízióműsoroktól kezdve a podcastokon át a fotózásokig. Továbbá a szerkesztőségi és egyesületi háttérmunkának is van lehetőség, ahogy kisebb képzések, készségfejlesztő, gyakorlat alapú program megtartására is.

Az önkéntesek minőségibb és nagyobb mértékű bevonásának köszönhetően elindult az ÖkoPlusz fenntarthatósági és környezetvédelmi rovat, amely elnyerte a Planet Z ötletverseny második helyezésével járó díját. Ennek a pénzjutalma jelentett alapot az ÖkoPlusz Fesztivál megszervezésére, amelyet teljes egészében az egyesület önkéntesei végeztek. A programból hagyomány lett, ennek köszönhetően, az első fesztivál sikerén felbuzdulva sikeres volt a pályázati forrásbevonás, így 2023-ban és 2024-ben is biztosított a szervezés. A H+ Média és Kulturális Egyesületről így elmondható, hogy az elmúlt évek tapasztalatai alapján 2023-ban már professzionális módon és módszerekkel, profi önkéntesekkel tudja folytatni a munkáját.

ÖSSZEGZÉS

A H+ Média és Kulturális Egyesületnek az elmúlt években számos olyan történéssel kellett szembenéznie, amely egyrészt megerősített minket abban, hogy érdemes energiát és erőt fektetni az önkéntes munkába. Más oldalról nézve pedig rávilágított arra, hogy sok türelemre és odafigyelésre van szüksége a fiataloknak, „hiába csak” egy iskolai közösségi szolgálatos vagy önkéntes programról van szó. Egyben fontos az is, hogy az Iskolai Közösségi Szolgálat és az önkéntesség keretében a fiatalok érthető, egyértelműen megfogalmazott feladatokat kapjanak, amelyeket megfelelő kommunikációs csatornán és módszerrel juttassunk el hozzájuk. Ezek a feladatok lehetőleg legyenek interaktívak és viszonylag – a szerepkörükhöz mérten – nagy felelősséggel járó folyamatok, ezzel biztosítva a figyelem és a komolyság fenntartását a lebonyolítás során. Fontosnak tartjuk, hogy kiemelten figyeljünk az őszinte visszajelzésekre, amelyek által lehetővé válik a szimpátia és a személyes kapcsolat kialakítása, így garantálva a hosszú távú elköteleződés lehetőségét.

Zárásképp a mottómat szeretném megosztani az olvasóval, azzal a szándékkal, hogy minél többen elkezdjenek tudatosan építeni egy olyan iskolai közösségi szolgálatos és önkéntes

³ Szombathelyi Televízió: Felavatták a H+ Média első stúdióját <https://www.tvszombathely.hu/hirek/felavattak-a-h-media-elso-studiojat-20220620>) [Letöltve: 2022.12.30.]

programot, amelynek célja a *készségfejlesztés az egyénnek, közösségépítés a szervezetnek, értékközvetítés a társadalomnak.*

IRODALOM

Az iskolai közösségi szolgálat (IKSZ) fogalmai és alapelvei.
https://www.oktatas.hu/koznevelas/iskolai_kozossegi_szolgalat/gyik (Letöltve: 2022.12.14.)

Karner Orsolya – Kiss Márta – Oroszné Dr. Perger Mónika – Füleki Bea – Franczia Nóra – Török Lilla – Csikai Enikő – Sebő Tamás (2021): Magyarországi felsőoktatásban tanuló hallgatók mentális jóllétének felmérése. (Kutatási beszámoló) Budapest: Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület. [Letöltve: 2023. 02. 09.]

Máté Olga (szerk.) (2021): A Covid-válság hatása az európai fiatalokra. Infojegyzet, 63. sz. 2021. október 14. Országgyűlés Hivatala. [Letöltve: 2023.01.10.]

Szombathelyi Televízió: Felavatták a H+ Média első stúdióját.
<https://www.tvszombathely.hu/hirek/felavattak-a-h-media-elso-studiojat-20220620>) [Letöltve: 2022.12.30.]

PÉCSVÁRADI FIATALOK RÉSZVÉTELE A TELEPÜLÉSI IFJÚSÁGI ÉS ÖNKÉNTES MUNKÁBAN

LÁSZLÓ MIKLÓS¹

Absztrakt

Egy település jövője sokban múlik a fiatalokon. Ők fogják hosszú távon használni az önkormányzat által fejlesztett tereket, szolgáltatásokat, és az ő helyben tartásuk, boldogulásuk segítése az egyik legfontosabb feladata a helyi döntéshozóknak. Ezért elengedhetetlen, hogy legyen a településeken ifjúsági munka. Mivel az ifjúsági munkát sokféleképpen lehet értelmezni, ezért az esettanulmány célja, hogy bemutassa a helyi/települési ifjúsági munkának egy szeletét, amely Pécsváradon, mondhatni egyedi körülmények között működik, amelynek szervezője a 2011-ben létrejött Fiatalok a részvételért Egyesület. A tanulmány első részében bemutatom a Fiatalok a részvételért Egyesületet és szoros kapcsolatát a Pécsvárad Ifjúsági Önkormányzattal. Részletesen kitérek egyrészt arra, hogy ez a kapcsolat miként alakult az immáron több, mint két évtizedet felölelő munkában. Másrészt ismertetem, hogy miként fejlődött egy helyi kis közösség egyesületté és mi a szerepe az önkéntességnek a helyi ifjúsági munkában.

Kulcsszavak: település, ifjúsági munka, önkéntesség, ifjúsági önkormányzat

Participation of young people from Pécsvárad in municipal youth activism and voluntary work

Miklós László

Abstract

The future of a community majorly depends on its young people. They will be the long-term users of the spaces and services developed by the municipality, and helping them to stay and thrive is one of the most important tasks of local decision-makers. Therefore it is vital to create local opportunities for youth activism. As youth activism can be interpreted in many different ways, the aim of this case study is to present a segment of local/municipal youth activism in Pécsvárad – in a unique context – organised by the Youth for Participation Association, established in 2011. In the first part of the paper, will introduce the Youth for Participation Association and its close relationship with the Pécsvárad Youth Municipality. On the one hand, the study describes in detail how this relationship has evolved in the course of more

¹ László Miklós ifjúságsegítő, Fiatalok a részvételért Egyesület, elnök

than two decades of work. I also describe how a small local community has developed into an association and the role of volunteering in local youth work.

Keywords: municipality, youth work, volunteering, youth municipality

SZERVEZET A HELYI FIATALOK MÖGÖTT: FIATALOK A RÉSZVÉTELÉRT EGYESÜLET

Egy település jövője a fiatalokon múlik. Ők fogják hosszú távon használni az önkormányzat által fejlesztett tereket, szolgáltatásokat, az ő helyben tartásuk és boldogulásuk segítése az egyik legfontosabb feladata a helyi döntéshozóknak. Ezért elengedhetetlen, hogy a településeken legyen ifjúsági munka. Az ifjúsági munka jellemzően egy behatárolható közösségben (városban, községben, település részen), a mi esetünkben Pécsvárad településen értelmezhető, ahol a fiatal él, lakik, tanul vagy dolgozik. A helyi ifjúsági munka összetett tevékenység, gyakorlatilag a korosztállyal való közvetlen foglalkozás valamennyi formáját tartalmazza (Bodor 2012; Nagy et al. 2014).

A Fiatalok a részvételért Egyesület (FIRE), közhasznú szervezet, elsősorban azért jött létre 2011-ben, hogy a Pécsvárad Ifjúsági Önkormányzat számára egy gesztor szervezetet biztosítson. Az egyesület alapvető célja a helyi, térségi (országos) ifjúsági kezdeményezések támogatása, szakmai segítése. Fontos célja még, hogy segíteni és támogatni tudja a Pécsváradon lakó (12-25 éves kor közötti) fiatalokat. Mindemellett, hogy jogi háttérrel biztosítunk, támogatjuk és együtt is működünk a helyi ifjúsági önkormányzattal. Szervezetünk által vállalt további feladatok kiterjednek a települési ifjúsági munka ellátására és fejlesztésére Pécsvárad városában, illetve a vonzáskörzetébe tartozó települések ösztönzésére az együttműködések kialakításában. Célunk még a helyi és környékbeli fiatalok számára a lehetőség megteremtése, hogy nemzetközi ifjúsági programokban részt vehessenek, és ezért tájékoztatást adunk az elérhető iskolai és iskolán kívüli nemzetközi lehetőségekről.

Elengedhetetlennek tartjuk az ifjúságsszakmai programokhoz való csatlakozást, a szakmai fejlődési lehetőségek kihasználását és e lehetőségek generálását, legalább regionális szinten. Egyesületünk jelentős szerepet vállal a Pécsvárad Ifjúsági Önkormányzat által gesztorált ifjúsági klubhelyiség fenntartásában és programokkal való megtöltésében is.

Hosszú távú célunk a fiatalok boldogulása, helyi kötődésének kialakítása és erősítése, amellyel a helyben maradást segíthetjük elő. A fiatalokat segítve egyesületünk azt is célul tűzte ki hogy, a fiatalok olyan közösséget alkossanak, amelyben mindenki megtalálja a helyét és ki tud

bontakozni a kreativitása. Emellett fontos szempont számunkra, hogy aktív állampolgárokat neveljünk, akik nem közömbösek a helyi ügyek iránt és hajlandóak tenni saját közösségükért. A FIRE alapító tagjai olyan fiatal felnőttek voltak, akik korábban a Pécsváradi Ifjúsági Önkormányzat (PIFŐ) tagjaiként aktívan részt vettek a település ifjúságának szervezésében. Pécsváradon az ifjúsági önkormányzat 2001-ben jött létre az akkori közművelődési szakember, Kárpáti Árpád kezdeményezésére. Az elsődleges cél az volt, hogy a fiatalokat egy közösségbe tömörítsék és rajtuk keresztül lehetőség legyen a korcsoport számára hasznos és vonzó programokat biztosítani.

Egyesületünk az utóbbi években koncentráltan és folyamatosan kezdett el foglalkozni a helyi ifjúsági munka területének és tartalmának bővítésével, amely során a fiatalokat az aktív részvételen keresztül több olyan tevékenységbe (projekt tervezés, pályázat írás, költségvetés tervezése, megvalósítás, elszámolás) bevonjuk, amire korábban kevésbé volt lehetőség. Bővíteni kívánjuk más települések döntéshozóival és fiataljaival való közös munkát, hogy a jó gyakorlatainkat adaptálni tudják. A minőségi munka eléréséhez egyesületünk több tagja is aktív szerepet vállal a mindennapi feladatok (például adminisztráció) ellátásában, illetve a működést érintő szakterületekre (például kommunikáció, megfelelő grafikai elemek elkészítése) további szakembereket vonunk be a megvalósítás során. Ezáltal több tapasztalatot szereztünk helyi, megyei, országos és nemzetközi pályázatok lebonyolításában is. Számos tagunk már nemzetközi önkéntes munkában is részt vett.

A FIRE hivatalos tagsága 11 fő és a szakmai tapasztalatok tekintetében meglehetősen vegyes összetételű. Vannak olyan tagjaink, akik immár több évtizedes múlttal rendelkeznek a hazai és nemzetközi ifjúsági munkában, de akad több olyan tagunk is, akik önkéntesként, alkalmilag vesznek részt az egyesület tevékenységében. Életkor tekintetében a tagság egy részét több, olyan a húszas éveiben levő fiatal teszi ki, akik még a PIFŐ-ben is aktív szerepet vállaltak, ám az egyesület többsége már nem tartozik az ifjúsági korcsoporthoz, többségük a családalapításon is túl van és saját gyerekeiket motiválják, hogy vegyenek részt az aktív közösségi életben.

Az egyesület önkénteseihez tartoznak az ifjúsági önkormányzat tagjai és segítők, akik száma jelenleg 40 főre tehető. Egy részük egyetemi tanulmányait folytatja, de rendelkeznek már projektmegvalósítási tapasztalattal. Másik részük pedig még a középiskolás korosztályba tartozik, ezért egyik fontos feladatunk, hogy számukra a megfelelő tapasztalatot és tudást

folyamatosan át tudják adni az egyesület tapasztaltabb tagjai. Az utóbbi években alkalmasszerűen az általános iskolás korosztály is megjelent az egyesület egy-egy programjának résztvevőjeként, így őket is idejekorán be tudjuk vonni a munkánkba. Ez a korosztály aktív szereplője a helyi ifjúsági párbeszédnek, így „kvázi” kortárs segítői a folyamatoknak.

A FIRE 2019-ben jelentős szervezeti fejlődésen ment keresztül, amely során megalkottuk a rövid és hosszú távú stratégiánkat. Olyan pályázatokba vágunk bele, amik hosszú távon biztosítani tudják egyesületünk aktív működését, illetve főállású szakembert tudunk foglalkoztatni a mindennapi feladatok ellátására. E fejlődés keretében a minőségi ifjúsági munka alapjait kívántuk megerősíteni, és széles szolgáltatási, fejlődési lehetőséget teremteni a térségben élő fiatalok számára. Célcsoportunkat is bővítettük, így már nem csak a városunkban élő (és tanuló) fiatalokat, hanem a térséghez tartozó településeken élő fiatalokat is célcsoportunknak tekintjük. A megalapozott, hosszú távú munka érdekében a környékbeli települések önkormányzataival is felvettük a kapcsolatot, amely eredményeként mára több településen is ifjúsági kezdeményezések indultak el. Az esettanulmány három fő részből áll, amelyben először bemutatom, hogy mit jelent a települési ifjúsági munka számunkra és ez miként valósul meg Pécsváradon. A következő részben ismertetem, hogy ebben a munkában miként van jelen az önkéntesség, majd végezetül az egyesület számára fontos eredményeket ismertetem.

TELEPÜLÉSI IFJÚSÁGI MUNKA PÉCSVÁRADON

Miről ismerszik meg Pécsvárad?

Pécsvárad mindössze 4 ezer fős kisváros, mely a Mecsek legmagasabb pontjának, a Zengőnek a déli lábánál található. A település immár több, mint ezeréves múltra tekint vissza, és az apátsági alapítólevél szerint már a kezdetektől központi szerepet töltött be, hiszen 41 település tartozott hozzá. Ez a szerep azóta sem változott, mindig is a térség központja maradt, hiszen a környező településekről itt tudják igénybe venni az orvosi ellátást, iskolai lehetőségeket, nagyobb közösségi programokat, illetve van lehetőség tovább utazni a mindössze 20-20 km-re található Bonyhádra vagy Pécsre.

Pécsvárad lakossága meglehetősen vegyes összetételű, de a többséget mindig is a svábok és reformátusok alkották. A város lakossága is előregedő, az elmúlt két évtizedben több mint száz

fővel csökkent a 15-30 év közötti korosztály aránya. Ugyanakkor Pécs közelsége remek lehetőséget nyújt az onnan kiköltöző fiatal, családalapításra vágyó párok számára.

Pécsvárad természeti kincsekben gazdag, a Zengő csúcs mindössze egy óra járásra van a településtől, a Dombay-tó kiváló üdülő és kikapcsolódási környezetet biztosít, illetve a közeli Zengővárkonnyal határos területen található az ország egyik legnagyobb szelíd gesztenyése.

A településen kis mérete ellenére szinte minden oktatási intézmény megtalálható, a bölcsődétől a középiskoláig, sőt felnőttoktatásra is van lehetőség. Fontos szerepe van a településen a művészeti oktatásnak, legfőképpen a zene oktatásának. Sport terén a csapatsportok (labdarúgás, kézilabda) mellett az egyéni sportokra is van lehetőség thai-bokszt, konditerem vagy úszás révén. A közösségi programoknak az ifjúsági klub mellett a Pécsváradi Vár és a Művelődési Központ nyújt helyszínt és remek lehetőségeket.

A települési ifjúsági munkáról általánosságban

Az önkormányzati törvényben feladatként szerepel, a „sport és ifjúsági ügyek”, de a miként és az egyéb keretek nincsenek részletezve. Ezért az adott önkormányzatoktól függ, hogy ezt a feladatot mennyire tartják fontosnak, milyen helyi rendeletben szabályozzák ezt, és mennyi energiát, időt, szakembert, teret tudnak biztosítani ezekre a tevékenységekre. Így sok esetben nem csak pénzügyi forrás kérdése a települési ifjúsági munka, hanem az előbbiekben felsorolt feltételeknek a biztosítása is.

Az ifjúsági korosztály életkora sincs kőbe vésve. Más életkort határozott meg az Egyesült Nemzetek Szervezete, a Polgári Törvénykönyv, a Büntető Törvénykönyv, és teljesen más korosztályt tekintenek célcsoportnak a különböző ifjúsággal foglalkozó pályázatok is. A legtágabb értelemben az ifjúság a 13-30 éves kor közötti korosztályt öleli fel. Így az, hogy helyi szinten kik lesznek az ifjúsági munka célcsoportja, csak az alkalmazott módszeren és azon múlik, hogy melyik korcsoportot lehet (helyben) elérni.

A gyermek- és ifjúsági önkormányzatok az 1990-es évek eleje óta vannak jelen Magyarországon. Ezek célja, „hogy a fiatalok megtanulják hogyan működjenek együtt, miként jussanak egymás között és a felnőttekkel kompromisszumra, ha valamit el akarnak érni a településen, ahol laknak. Kell, hogy időben megtanulják, miként működik, s hogy milyen a demokrácia” (Beke 2009:106). Így az ifjúsági önkormányzat egy olyan szerveződés és módszer a sok közül, amely a helyi igényekhez igazítható és kereteket tud adni az ifjúsági munkának.

Mi is az ifjúsági munka? Az ifjúsági munka jellemzően egy behatárolható közösségben (városban, községben, település részen), a mi esetünkben azon a településen értelmezhető, ahol a fiatal él, lakik, tanul vagy dolgozik. A helyi ifjúsági munka összetett tevékenység, gyakorlatilag a korosztállyal való közvetlen foglalkozás valamennyi formáját tartalmazza. Ebben meghatározó szerepe van az önkormányzatoknak, intézményeknek, amelyek a segítő-támogató-fejlesztő úgynevezett ifjúságbarát hozzáállásukkal jelentős mértékben hozzájárulhatnak az ifjúsági munka eredményességéhez (Bodor 2012:311).

Sajnos az ifjúsági munka nem a fénykorát éli ma Magyarországon. Mivel az ifjúsági munka horizontális terület, így minden ágazatban megjelenik, ám kifejezetten, mint »ifjúsági munka« meglehetősen mostoha gyerek. Az utóbbi évtizedben rendszeresen változott a központi politikai felelőse és az a szervezeti egység, ahova tartozott. 2022 végéig egy EFOP pályázat keretében biztosított az állam „háttér intézményt”, de a pályázat kifutása után egyelőre nem látni a folytatást. Az önkormányzatoknak sajnos szintén sokadik feladata az ifjúságügy és ritkán tudnak rá forrást teremteni. Noha a civil szervezetek, amelyek ezt a feladatot sok esetben átvállalják, inkább csak pályázati forrásokból tudják magukat fenntartani és a munkájukat végezni.

Települési ifjúsági munka Pécsváradon: a PIFÖ-től a FIRE-ig

Pécsváradon nagy hagyományai vannak a közösségi életnek, hiszen több civil szervezet már a rendszerváltás előtt is aktívan működött településünkön. A legnagyobb múltra a Várbaráti Kör tekint vissza, amely már több évtizede a helyi értékek megőrzésével foglalkozik. A legnagyobb számú tagságot a Nyugdíjasok Körzeti Egyesülete tudhatja magáénak, akik a havi közösségi programjaik mellett rendszeresen szerveznek más programokat is. Ezenkívül több, mint tíz formális vagy nem-formális szervezet található a településen a sporton, egy-egy hobbin át a határon túlról származó magyarok összefogásáig.

Az ezredforduló során merült fel az igény, hogy a fiatalok önálló szervezetet hozzanak létre, melyhez az ifjúsági önkormányzati formát választotta a helyi fiatalság. Pécsváradon az ifjúsági munka három fő pilléren nyugszik: kell egy segítő, egy hely és ami a legfontosabb, az aktív fiatalok. Ezt a tevékenységet a fiatalokat segítő szakember egy ifjúsági felméréssel alapozta meg, melyben a fiatalok véleményét, igényeit mérték fel.

Pécsváradon a fiatalok az ifjúsági önkormányzat (PIFÖ) létrehozásakor tíz fős testület mellett tették le a voksukat, ami egy ifjúsági polgármesterből és kilenc képviselőből állt. Az ifjúsági

önkormányzati választásokon a pécsváradi 15 és 30 év közötti fiatalok vehettek részt. Ez mára átalakult. A választói célcsoport a 13-27 év közötti korosztályra módosult, és az önkormányzati képviselőségért indulók közül öt fős elnökséget választanak. Az ifjúsági polgármestert az elnökség tagjai maguk közül választják ki két esztendőre. Ez a szabadság és projektszerű kötődés a mostani korosztály részére könnyebben megvalósítható, mint a formális elköteleződés.

Ennek a változásnak a hátterében több tényező is állt. Egyrészt a kétezres évek elején a 20-25 év feletti korosztály volt érdeklődőbb a közügyek iránt. Nekik az eltelt évek alatt – sok esetben a más településen való munkavállalás vagy a családalapítás miatt – már nem volt kapacitásuk a PIFÖ munkájában való részvételre. Másrészt a PIFÖ-t érintő formai változtatások azért történtek, mert noha a fiataloknak szükségük van arra, hogy kötődjenek egy közösséghez, de arra is, hogy ez kevésbé formalizáltan működjön. Harmadrészt fontos szempont volt a közvetlen önkéntes bázis növelése és rajtuk keresztül a bevonható és elért fiatalok számának növelése, valamint a fiatalabb korosztály megszólításával az utánpótlás nevelés is.

A PIFÖ mindig is formális keretek között működött, ám jogi személyiséggel nem rendelkezett, azért, hogy a 18 év alatti korosztály számára is elérhető legyen az aktív részvétel.

A helyi önkormányzat a kezdetektől fogva példa értékűen támogatja a PIFÖ-t, számukra egy elkülönített keretet biztosítanak az önkormányzat költségvetéséből. Az ifjúsági polgármester tanácskozási joggal részt vehet az önkormányzat bizottsági és testületi ülésein, valamint a rendezvényekhez térítésmentesen használhatják az önkormányzati infrastruktúrát.

A kezdetektől fontosnak tartottuk, hogy létrehozzunk egy harmadlagos szocializációs színteret a fiataloknak. Erre 2006-ban került sor az ifjúsági klub kialakításával, amely egy önkormányzati épület, de a fiataloknak teljes mértékben hozzáférésük van, és ők töltik meg élettel. Ezáltal a fiatalok időben megtanulhatják a felelősségvállalás fontosságát, illetve, hogy közösségben hogyan tudják gyakorolni az aktív állampolgárságot.

A fiatalokat leginkább a zene és a sport révén lehetett elérni, és ez az elmúlt két évtized alatt nem változott. A PIFÖ nevéhez olyan programok fűződnek ezen időszak alatt, mint az ifjúsági fesztivál, DombaySound, bálók, koncert sorozatok, gyereknap program, tematikus nyári táborok, teaházak, filmvetítések, klub foglalkozások. Ezeket a programokat mindvégig a fiatalok ötletei alapján a fiatalok szervezik és valósítják meg. A szabadidős programok által nem csak a PIFÖ-ben aktív fiatalok, hanem a település minden lakója számára olyan

lehetőségek váltak elérhetővé, amelyek biztosították, hogy a szabadidejüket helyben tudják eltölteni, ami elősegítette a helyi kötődés erősítését.

Az utánpótlás-nevelést és a következő generációk bevonását mind a PIFÖ, mind pedig egyesületünk is fontos feladatnak tartja. A fiatalabbakat elsősorban tematikus nyári táborokkal szólítjuk meg. Az évek során népszerű téma volt a média, disputa és a közösségi média használata. A táborok mellett jó kapcsolatot sikerült kialakítani a helyi alap- és középszintű oktatási intézményekkel, ahová rendszeresen járunk osztályok, évfolyamok számára nem-formális tanulási módszerekkel tematikus foglalkozásokat tartani.

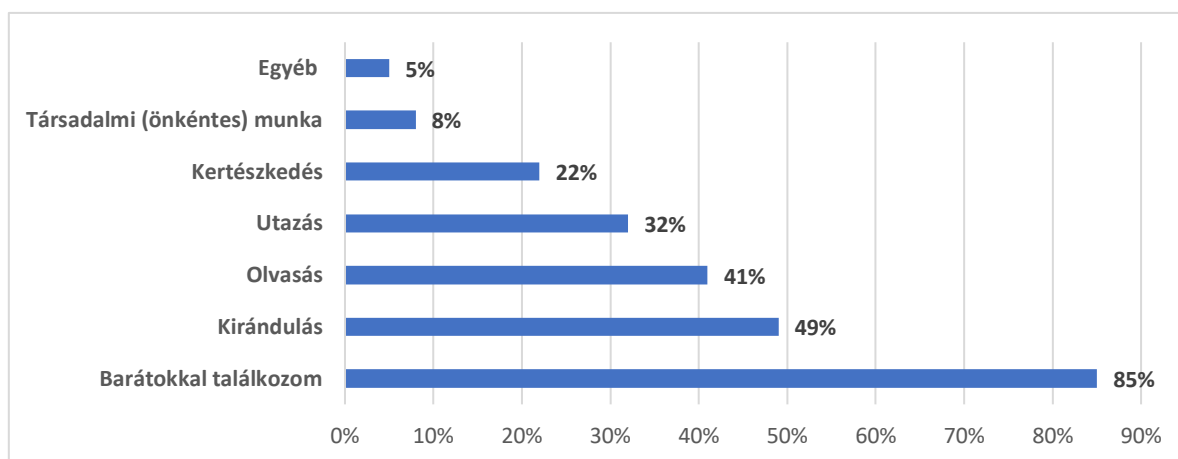
A PÉCSVÁRADI FIATALOK KÖRÉBEN 2020-BAN KÉSZÜLT FELMÉRÉS EREDMÉNYEI²

Pécsváradon az ifjúsági munka megkezdése óta rendszeresen sor került ifjúsági felmérésekre az ifjúsági önkormányzati választásokon résztvevők körében, ám 2020-ban volt először lehetőségünk egy Erasmus+ projektnek köszönhetően nagymintás ifjúság kutatás elkészítésére. A felmérés eredményei közül három téma kívánczik ehelyütt kiemelésre.

A pécsváradi fiatalok által jelzett és hiányzó szabadidős és kulturális tevékenységek

A fiatalok körében a szabadidőben végezhető tevékenységek között alacsonynak mutatkozott a közösségért, önkéntes módon végzett tevékenységek, társadalmi munka (önkéntesség) aránya (1. ábra).

1. ábra Szabadidőben végzett tevékenységek a sportoláson, internetezésen kívül

Forrás: Borda – Vojtek, 2020:29.

² Ez a fejezet Borda Viktória – Vojtek Éva (2020): Ifjúságkutatás Pécsváradon – A 15-29 év közötti fiatalok szükségletfelmérése című tanulmánya egyes részeinek a felhasználásával készült.

A kulturális, szórakozási lehetőségeikre jellemző volt, hogy Pécsvárad városként több lehetőséget kínál, mint egy község, ugyanakkor Pécs közelsége lehetővé tesz bizonyos, helyben nem elérhető kulturális javak gyakori fogyasztását is (amennyiben ezt a közlekedési viszonyok engedik). Az eredmények szerint a szórakozóhelyek, a tömegrendezvények, a mozik látogatása valamivel gyakoribb volt a válaszadó fiatalok körében, azaz a társas tevékenységek igen, de a klasszikusan magas kultúrához sorolt szórakozási lehetőségek nem voltak jellemzőek a korosztályra.

A településről hiányolt kulturális és szórakozási lehetőségek közül erőteljesen kirajzolódott egy olyan pub vagy egyéb helység igénye, ami lehetőséget adna a fiatalok számára, hogy közösen töltsék idejüket, beszélgessenek (2. ábra). Mindezek mellett megjelentek egyrészt a zenés szórakozásra vonatkozó igények, de a mozi és az aktív szabadidő eltöltési lehetőségek is említést kaptak, mint például a túrák, kirándulások stb. Másrészt a közösségi rendezvényekre, közösségi életre és települési összetartásra vonatkozó hiányosságok is említésre kerültek.

2. ábra A településről hiányolt programok, szabadidő eltöltési lehetőségek

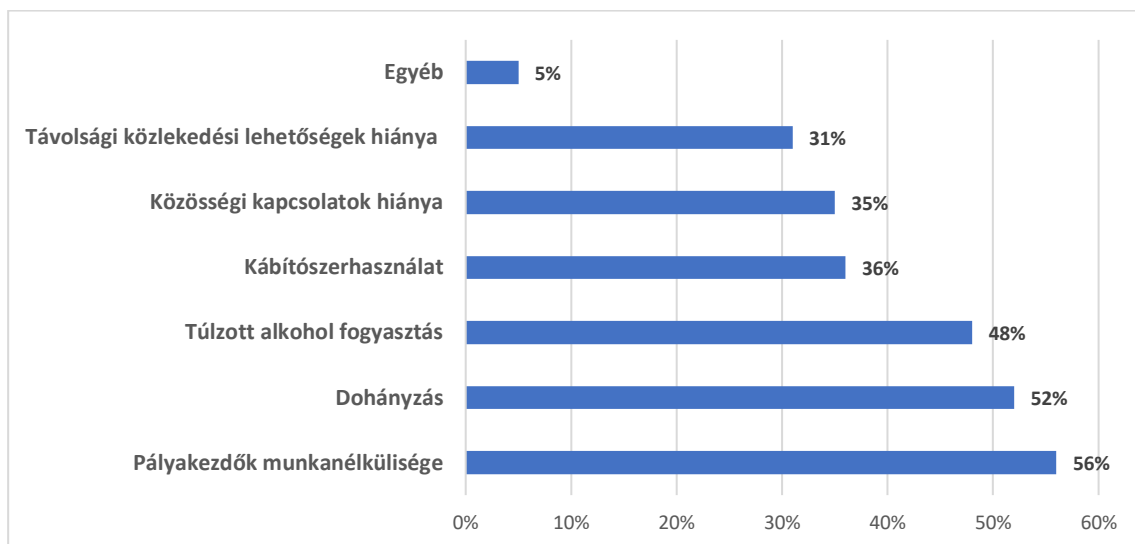
Forrás: Borda – Vojtek: 2020:35.

Pécsváradon jelen lévő, a fiatalokat érintő problémák

A válaszadók szerint a település fiataljai körében számos, a társadalomban érzékelhető probléma jelen van, mint például a munkanélküliség, a különböző devianciák (túlzott alkoholfogyasztás, illetve a kábítószerhasználat), és az iskolai zaklatások is (3. ábra). Mindezek

– a foglalkoztatási, közlekedési és szórakozási lehetőségek hiányával kapcsolatos problémák mellett – felhívták a figyelmet a prevenciós programok és az iskolai szociális segítő jelenlétének szükségességére.

3. ábra Pécsváradon jelen lévő, a fiatalokat érintő problémák

Forrás: Borda – Vojtek, 2020:36.

A fiatalok szervezeti kötődése, a meglévő szervezetek megítélése

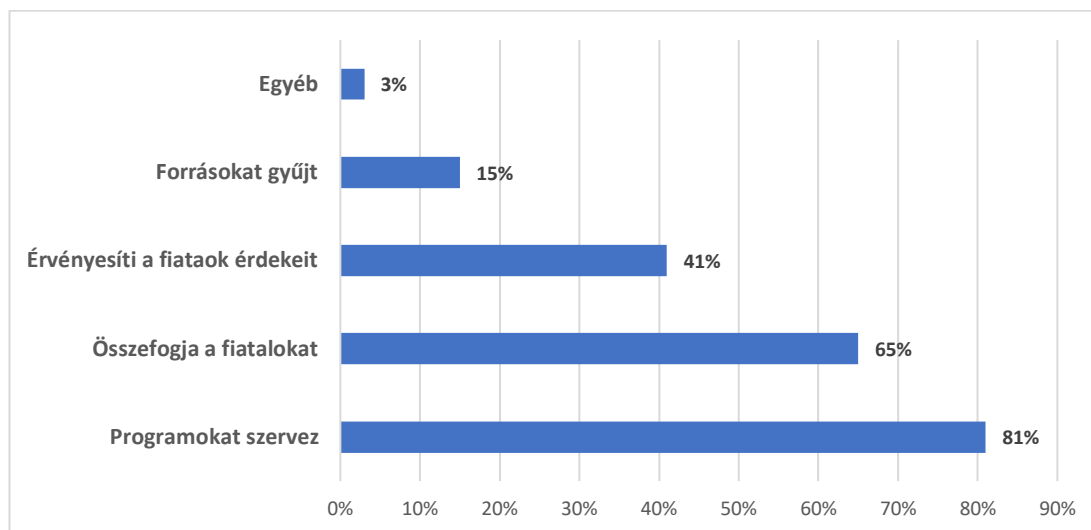
A válaszadó fiatalok 68 százaléka ismert 2020-ban olyan szervezetet Pécsváradon, ami a fiatalok támogatására jött létre, azonban mindössze 14 százalékuk volt tagja valamilyen szervezetnek, közösségnek.

Két olyan szervezetről tudtak, amely a településen a fiatalok érdekképviselésével foglalkozott, illetve számukra programokat szervez és ifjúságpolitikai célokat valósít meg. Az egyik a Fiatalok a részvételért Egyesület, a másik pedig a Pécsvárad Ifjúsági Önkormányzat, amit szinte minden célcsoporttag ismert. A PIFÖ két fontos jellemzőjét emelték ki: a programszervezést és a fiatalok összefogását (4. ábra).

A felmérés eredményei azt mutatták, hogy a válaszadó fiatalok nem voltak maradéktalanul elégedettek a PIFÖ tevékenységével. Említésre került a szabadidős lehetőségek meg nem felelősége, a közösségi élet hiánya, a szervezethez való csatlakozás nehézsége, annak bizonytalansága, amely úgy írta le a szervezetet, mint egy zárt, kivételező rendszert. A szakértők szerint mindez a fiatal közösség megfelelő aktivizálásának elmaradására, valamint a szervezet zárt, elitista, kivételező jellegére engedett következtetni, amely megakadályozza,

hogy nyitott legyen a csatlakozni vágyó fiatalok előtt, illetve, hogy a település 15-29 éves korú lakosságának – teljes egészének – érdekében lássa el feladatát.

4. ábra A válaszadó által ismert ifjúsági szervezet hatása a településre

Forrás: Borda – Vojtek, 2020:38.

A megkérdezettek több, mint fele (55 százaléka) vett már részt a PIFŐ által megrendezett valamilyen programon, amellyel az értékelések szerint jobbra inkább elégedettek voltak, beszédes adat volt azonban, hogy a megkérdezett fiatalok közel fele (45 százalék) még nem vett részt a szervezet által megrendezett egyetlen programon sem.

A stratégia eredményeit az egyesület tagságával és a fiatalokkal külön-külön is értékeltük és azóta is próbálunk rá reagálni. A FIRE a kutatás eredményeit figyelembe véve megalkotta a 10 éves stratégiáját, amelyben olyan célokat tűztünk ki célul, mint például: a fiatalok aktívabb bevonása a pályázatok megvalósításába, ami mentén mentor és coaching támogatást, a tagság számára szakmai fejlődési lehetőségeket biztosítunk. Célul tűztük ki azt is, hogy fontosabb szerepet kapjon a kommunikáció és ezen keresztül a munkánk láthatóvá tétele. Rendszeres munkakapcsolatot alakítottunk ki több intézménnyel, ahol a fiatalok jelen vannak, és azokkal az önkormányzatokkal, amelyek a településen élő fiatalokkal foglalkozni akarnak.

A PIFŐ is reagált a kutatás által feltárt problémákra. Több közösségi programot szerveznek az ifjúsági klubban, nyáron szabadtéri mozi estekre került sor, és ismét előtérbe került a bálók, időközönként pedig a zenés rendezvények szervezése is. Nagyobb hangsúlyt fektetnek a kortársaik érdekképviselésére is, aktívabb kommunikációt folytatnak az önkormányzattal és azon dolgoznak, hogy a jelenlegi igényeknek megfelelő együttműködési megállapodást is létrehozzanak.

AZ ÖNKÉNTESÉG ÉS SZEREPE A TELEPÜLÉSI IFJÚSÁGI MUNKÁBAN

Pécsváradon 1998-2011 között volt főállású szakember – ifjúsági referens –, aki kezdetben önként vállalta, majd munkaköri feladata lett, hogy a helyi ifjúsággal célzottan foglalkozzon. Az ifjúsági referens bérét a település jellemzően pályázatokból biztosította. A szakember a helyi közművelődési intézményben kapott helyet, valamint az ottani munkákban is szerepet kellett vállalnia. 2011-ben megszűnt ez a pályázati forrás, és sajnos Pécsvárad is azon települések közé tartozott, akik önerőből nem kívántak erre egy plusz státuszt fenntartani.

Ezzel egy időre tehető, hogy az ifjúsági önkormányzatból korábban „kiöregedett” tagok megalakították a Fiatalok a részvételért Egyesületet. A FIRE fő célja, hogy gesztor szervezetet biztosítson a PIFÖ-nek, valamint ifjúsági szakember hiányában professzionálisan foglalkozzon az ifjúsági munkával. Elmondható, hogy a FIRE és PIFÖ szimbiózisban él egymás mellett. Az egyesület részéről is fontos, hogy minden egyes programelembe be legyenek vonva a fiatalok, ezáltal biztosítva számukra a tanulási folyamatot, és magukénak érezzék az általuk megvalósított programokat. Fontos, hogy időről időre kézzelfogható eredménye legyen a munkájuknak (például közösségi tér felújítása a fiatalokkal közösen, pályázatokban való aktív közreműködés, saját ötletek pályázatok útján való megvalósítása).

Az önkéntesség egyik fő bázisa az ifjúsági klub, ami egy régi tűzoltó szertár, majd raktárként használt épület. Ezt 2006-ban adta át fenntartásra az önkormányzat a fiataloknak. Azóta ezt a teret a fiatalok tartják rendben, ők festik ki az aktuális ötleteiknek megfelelően, rendezik be, takarítják és töltik meg élettel.

2016 óta az érettségi vizsga feltétele, hogy a fiatalok 50 órás Iskolai Közösségi Szolgálatot teljesítsenek. A helyi és környékbeli fiataloknak ehhez a FIRE-n keresztül tudunk lehetőséget biztosítani, így helyben végezhetnek közösségi tevékenységet. Ez azért is fontos számunkra, mert így a fiatalok közelebbről megismerhetik munkánkat, a közösségünk tagjaivá válnak és ezúton is erősíthetjük a helyi kötődésüket és önkénteseink maradnak hosszú távon.

Az elmúlt években más civil szervezetek és helyi intézmények is rendszeresen támaszkodhattak a fiatalokra, ha önkéntes munkáról volt szó. A helyi rendezvényeken rendszeresen vállalnak feladatot, az általános iskolában segítenek a diákönkormányzat programjait lebonyolítani, a szociális intézményeknek pedig segítségükre vannak karácsonyi események lebonyolításában.

Rendszeresen értékeljük az elvégzett munkát, ami során igény esetén személyes visszajelzést is kapnak a fiatalok, hogy ezáltal is tudatosítsuk és segítsük megszerezni az általuk tanultakat. Egyesületünk 2022-ben kapta meg az Európai Szolidaritási Testület nemzetközi önkéntes fogadásra és küldésre jogosító akkreditációját. Azóta munkánkat három külföldi fiatal (jelenleg Görögországból, Portugáliából és Oroszországból) segíti, akik egyenként tizenegy hónapot töltenek nálunk. Az ő munkájuk révén heti szinten jutunk el az óvodákba és iskolákba, tovább tudjuk színesíteni az ifjúsági klubban tartott foglalkozások sorát. Nem mellékesen jó példát mutathatnak a helyi fiataloknak, hogy ők is vágjanak bele a nemzetközi önkéntességbe!

ÖSSZEGZÉS: AMIT KITEHETÜNK AZ ABLAKBA

A Pécsváradon végzett települési ifjúsági munka megkerülhetetlen eredménye, hogy immár huszonegy éve folyamatosan van olyan ifjúsági közösség, ami olyan fiatalokat tömörít, akik a szabadidejüket aktív közösségi élet formálására szánják a településen. Természetes, hogy a több, mint két évtized alatt voltak hullámvölgyek, de az fontos eredmény, hogy mindig jött egy újabb generáció, akik az ifjúsági önkormányzat tagjai kívántak lenni és a fiatalok közösségét akarták formálni. Ezen munka során a helyi fiatalok rengeteg olyan kompetenciája fejlődött – mint például a csapatban együttműködni, problémákat- konfliktusokat egyedül vagy közösen megoldani, pályázatot írni – amelyre (sajnos) nem mindenkinek van lehetősége akár családi, vagy az iskolai keretek között.

Fontos eredménye a munkánknak, hogy immár 16 éve van egy közösségi terük a fiataloknak, hiszen a települési ifjúsági munkának egyik leghatásosabb eszköze lehet, ha a fiataloknak van egy saját közösségi terük, amit ők tölthetnek meg élettel és ők formálhatják.

Az elmúlt két évtizedben, ha más civil szervezetek – a települési önkormányzat vagy helyi intézmények – hívták a fiatalokat, akkor mindig lehetett rájuk számítani (a nyugdíjas napon terítésben és felszolgálásban; adventi programon díszítésben; vagy akár szemétszedő, városszépítő akciókban is mindig jelen voltak).

Fontos a nemzetközi eredményeket is megemlítenünk. Az utóbbi évtizedben rendszeresen vehettünk részt az Erasmus+ program által támogatott nemzetközi mobilitási programban, ahol a munkánk bemutatása után több partnerünk megfordult nálunk tanulmányúton, hogy megismerjék a tevékenységünket, illetve ezen utak során szerzett tapasztalatokat saját pályázatainkban is rendszeresen kamatoztatni tudjuk.

A COVID-19 járványt sok közösség megszenvedte, sokan eltávolodtak egymástól vagy áttevődött online térbe a kapcsolattartás. Pécsváradról a fiatalok közössége annak köszönhetően, hogy volt egy saját terük, ahol találkozni tudtak, könnyebben jöttek ki a pandémia időszakából és erősebb közösséget alkottak, mint előtte.

A sokszor láthatatlan munkát, szervezést kitartást igénylő tevékenységünket több alkalommal díjazták. 2008-ban a Szociális és Munkaügyi Minisztérium ifjúsági munkát elismerő oklevelét, 2009-ben pedig a Baranyai Emberekért Szövetségtől kapott a PIFÖ elismerő oklevelet. A helyi önkormányzat a két korábbi referens munkáját is elismerte emléklakett formájában.

2019-ben a PIFÖ 18. születésnapján megjelenő akkori és korábbi tagoktól rengeteg visszajelzést kaptunk, hogy mi mindent adott nekik a PIFÖ-ben önkéntesen töltött időszak és ez mennyiben segítette őket a későbbi életük során. Sokan az itt szerzett tapasztalatok alapján választottak egyetemi szakot, illetve az itt szerzett tudást többen a munkájuk során is felhasználták. Ekkor szembesültünk, hogy az önkéntes fiatalok motivációja mennyiben változott az idők alatt. A kezdeti időkben hangsúlyosabb volt a közösségi életben való részvétel, míg mára nagy hangsúlyt kapott az országos és nemzetközi programokon való részvétel lehetősége.

2022-ben Pécsvárad Város Önkormányzata is elismerő oklevéllel díjazta a PIFÖ munkáját.

Az eredmények között fontos megemlítenünk, a PIFÖ-t segítő személyeket, akik a helyben végzett munkájuk mellett fontos szerepet vállaltak országos szinten is az önkéntesség, az ifjúsági munka és a gyermek- és ifjúsági önkormányzatiság népszerűsítésében³.

Pécsváradon elég egyedi körülmények között valósul meg a települési ifjúsági munka. Ennek során számos más szervezettel van jó kapcsolatunk, de ilyen szinten kevés helyen vannak bevonva a fiatalok az egyesület életébe. Az egykori fiatalokból kinőtt egy olyan közösség, ami „örökké” fiatalnak érzi magát és önerőből teremtett háttérrel a fiataloknak ahhoz, hogy a 21. században is legyen lehetőségük közösségben, együtt tenni a településükért. Úgy látjuk, megéri nagyot álmodni, és hosszú távon gondolkodni nem csak szervezeti szinten és ebben milyen fontos szerepe van a folyamatos utánpótlás nevelésnek.

³ Böröcz Livia hálózátépítő munkája kellett ahhoz, hogy a Gyermek- és Ifjúsági Önkormányzati Társaság (GYIÖT) újjá alakuljon, Kárpáti Árpád a Tett-hely hálózaton keresztül megyei és országos szinten is segítette civil szervezetek és ifjúsági közösségek létrejöttét, László Miklós a GYIÖT újjáalakulásában vállalt aktív szerepet, valamint mindhármukról elmondható, hogy civil szervezeteknek, ifjúsági közösségeknek szóló, workshopok, találkozók, nyári egyetemeken vettek részt aktívan az évek során, hogy a Pécsváradon megszerzett tapasztalatokat tovább tudják adni.

Milyenek is a mai fiatalok? Annak ellenére, hogy rengeteg lehetőségük van, mindig van egy olyan mag, akik hajlandóak a szabadidejüket áldozni és nem csak azért, hogy nekik jó legyen, hanem azért, hogy a kortársaiknak, a közösségüknek – ahol élnek – jobb legyen.

IRODALOM

Beke Pál (2001): Méltóságkereső – önéletrajz és szakmatörténet. Budapest: Editio Plurilingva.

Bodor Tamás (2012): Helyi ifjúsági munka. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola Tanítóképző Főiskolai Kara.

Borda Viktória – Vojtek Éva (2020): Ifjúságkutatás Pécsváradon – A 15-29 év közötti fiatalok szükségletfelmérése. Pécsvárad: FIRE.

Nagy Ádám – Bodor Tamás – Domokos Tamás – Schád László (2014): Ifjúságügy. Budapest: ISZT Alapítvány – Enigma Kiadó.

KIHÍVÁS ÉS/VAGY LEHETŐSÉG? – SZAKIRODALMI AJÁNLÁSOK AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTES TOBORZÁSÁHOZ, FOGLALKOZTATÁSÁHOZ ÉS MEGTARTÁSÁHOZ

BARTAL ANNA MÁRIA¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.130-148>

Absztrakt

A hazai önkéntes menedzsmenti tapasztalatok egyaránt azt mutatják, hogy az önkéntesség „reflexív” stílusa egyre szembetűnőbb. A magyar önkéntes szektorban – a statisztikai adatok bizonyossága szerint – a rendszeres és folyamatos önkéntességhez képest mind nagyobb arányban találunk olyan önkénteseket, akik ad hoc, egy-egy alkalommal, évente egyszer-kétszer vagy pedig rövidebb időszakra, projektekre vonódnak be. Az olyan egyszeri, általában néhány órás tevékenységre, ami vagy egy egyszerű, vagy egy speciális feladat elvégzését jelenti és nem igényel különösebb képzést, a nemzetközi szakirodalomban az epizodikus önkéntesség kifejezést használják már közel harminc éve. Magyarországon az önkéntesség differenciált megközelítését lehetővé tevő epizodikus önkéntesség értelmezése, sem az önkéntes gyakorlatban, sem a szakirodalomban még nem nyert teret. Mindezekből következően módszertani jellegű írásunknak két célja van. Egyfelől a tanulmány első részében bemutatjuk az epizodikus önkéntesség jelentését és típusait azzal a céllal, hogy a hazai szakmai és tudományos közbeszédben is elterjedjen a fogalom használata és típusainak értelmezése. Másfelől az epizodikus önkénteseket (is) foglalkoztató szervezetek menedzsmenti munkájának fejlesztéséhez kapcsolódó nemzetközi, szakirodalmi ajánlásokat ismertetjük az önkéntesek toborzása, koordinálása, motiválása, elismerése és elégedettségének mérése terén. A tanulmány egyes megállapításait ajánljuk a hazai gyakorlati szakemberek és kutatók figyelmébe.

Kulcsszavak: epizodikus önkéntesség, átmeneti, alkalmi és ideiglenes epizodikus önkéntesség, önkéntes menedzsment,

¹ Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus – szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője

Challenge and/or opportunity? – recommending literature for episodic volunteer recruitment, employment, and retention

Anna Mária Bartal

Abstract

The volunteer management experience in Hungary indicates that the „reflexive” style of volunteering is becoming more and more prominent. Statistical data shows that in the Hungarian volunteer sector, there is a higher proportion of people who volunteer on an ad hoc basis – once or twice a year or for shorter periods of time – or for projects than those who volunteer on a regular and continuous basis. The term 'episodic volunteering' has been used in the international literature for almost thirty years to describe an one-time activity, usually lasting a few hours, which involves either a simple or a very specific task requiring no specific training. In Hungary, the concept of episodic volunteering that allows for a differentiated approach has not yet gained ground either in volunteering practice or in the literature. Consequently, our methodological paper has two aims. In the first part of the paper, we present the meaning and types of episodic volunteering with the aim of promoting the use of the concept and the interpretation of its types in the professional and academic discourse in Hungary. In the second part, we present international recommendations from the literature related to the development of the management work of organisations (also) employing episodic volunteers in the field of recruiting, coordinating, motivating, recognising, and measuring the satisfaction level of volunteers. We wish to commend some of the findings of the study to domestic practitioners and researchers.

Keywords: episodic volunteering, temporary, occasional and provisional episodic volunteering, volunteer management

BEVEZETÉS

Általában véve, ha az önkéntességre, az önkéntesekre gondolunk, olyan emberek jelennek meg előttünk, akiket áthat a szolgálatászetika, a kötelesség érzése, a közösség iránti elköteleződés és a szervezeti lojalitás. Ezt nevezte Hustinx – Lammertyn (2003:168) az önkéntesség „kollektív” stílusának, aminek egyik fő jellemzője a folyamatos és rendszeres munkavégzés. Az önkéntesség kollektív stílusának fenntartását a szervezeti racionalitás és elvárások is erősítik. Könnyen belátható, hogy egy civil-nonprofit szervezet misszióját, programját csak elkötelezett, kötelességtudó, lojális és rendszeresen jelenlévő önkéntesekkel tudja a leginkább kiszámíthatóan és (költség)hatékonyan megvalósítani.

Ugyanakkor a nemzetközi szakirodalmi és a szervezeti tapasztalatok azt mutatják, hogy egyre inkább általánossá vált – különösen az Y generációhoz tartozó, a magasan kvalifikált, atipikus munkakörben dolgozó és nagyvárosi fiatalok körében – az önkéntesség „reflexív stílusa”

(Hustinx – Lammertyn 2003). Az ilyen „stílusú” önkéntesek kevésbé érdekeltek a reguláris, rendszerezett és folyamatos önkéntes munkavégzésben. Minimális szervezeti elkötelezettség mellett sokkal inkább alkalmilag, szórványosan, rövid idő alatt igyekeznek célirányos, nagyobb szabadságot jelentő feladatokat végezni. Gyakorlati tapasztalataik alapján számos, önkénteseket foglalkoztató szervezet vezetője is arról számol be, hogy az önkéntesség reflexív stílusa a hazai önkéntesek körében is egyre inkább terjedőben van (azonban célzott kutatások hiányában szinte alig tudunk valamit ennek magyar sajátosságairól).

Ráadásul a nonprofit statisztikák és az önkéntes-felmérések adatai² szerint a magyar önkéntes szektorban jóval nagyobb arányban találunk olyan önkénteseket, akik ad hoc, egy-egy alkalommal, évente egyszer-kétszer vagy pedig rövidebb időszakra, projektekre vonódnak be, mint akik rendszeresen fejtenek ki önkéntes aktivitást (Bartal 2023).

Az önkéntesség gyakoriságát illetően a hazai szakmai közbeszédben és a statisztikai felmérésekben egy dichotóm elnevezés és szemlélet honosodott meg: vannak az alkalmi és vannak a rendszeres önkéntesek. Ezzel szemben a nemzetközi tapasztalatok és elméleti írások (Macduff 1990; 2005; Handy et al. 2006) már közel harminc éve – egy átfogó, de tartalmában differenciált kifejezést használva – epizodikus önkénteseknek hívják az olyan önkénteseket, akik például egy-két óráig pro bono munkát vagy tanácsadást végeznek, vagy egy napon át szemétszedő akcióban vesznek részt; vizet osztanak a maratoni futóknak; vállalati önkéntesként két-három nap alatt kifestenek egy óvodát; egy naptól akár egy hétig tartó időszakban falunapon, kulturális vagy könnyűzenei fesztiválon, valamint sport vagy egyházi rendezvényeken végeznek önkéntes munkát – csak a legjellegzetesebb példákat említve. (Egyébként gyakoriságát tekintve ilyen típusú tevékenységnek tekinthető a civil-nonprofit szervezeteknél, egyházi vagy állami intézményeknél teljesített Iskolai Közösségi Szolgálat is). E rövid és korántsem teljes felsorolásból is jól érzékelhető, hogy ennek az (egyszeri vagy rövid időtartamú) epizodikus önkéntességnek több típusa is lehet. Ezért a tanulmány első részében bemutatom az epizodikus önkéntesség jelentését és típusait azzal a céllal, hogy a hazai

² A Központi Statisztikai Hivatal által végzett Nonprofit szervezetek Magyarországon felmérései szerint 1998-ban (az első önkéntességre vonatkozó statisztikai közléstől) az alkalmi önkéntesek aránya (59 százalék) meghaladta a rendszeres önkéntesekét (41 százalék). Ez a különbség némi hullámlás mellett, tendencia szerűen jellemzi az önkéntesség gyakoriságát a civil-nonprofit szervezetek bevallási adatai szerint. Az Önkéntesek Magyarországon Századvég által készített felmérések szerint, 2013-ban a magukat önkéntesnek valló népesség 67,4 százaléka volt alkalmi és 32,6 százaléka rendszeres önkéntes (Batta 2013). Ugyanakkor 2018-ban 54,6 százalékot tett ki az alkalmi és 45,4 százalékot pedig a rendszeres önkéntesek aránya (Gyorgyovich et al. 2020).

szakmai közbeszédben is elterjedjen a fogalom használata és típusainak értelmezése. Miért fontos ez a hazai önkéntes menedzsmenti gyakorlat és gondolkodás számára? Egyrészt – Hyde és munkatársaival (2016:46) egyetértve úgy látjuk, hogy – az önkéntesek rendelkezésre állásának csökkenése, a magas fluktuáció, az önkéntesek toborzásának és megtartásának megnövekedett költségei „megdrágítják” az önkéntesség menedzselését számos olyan nonprofit szervezet számára, amelyek közül sokan nem rendelkeznek megfelelő tapasztalattal az epizodikus önkéntesek toborzása és megtartása terén. Másrészt, ahogy Cnaan és munkatársai (2022) megfogalmazzák, az epizodikus önkéntesség egy kéznyújtás, ami elkötelezettség nélküli belépési lehetőséget jelenthet az önkéntességbe. Hangsúlyozzák, hogy az önkéntesség – akár a rendszeres és/vagy akár az alkalmi – és az önkéntessé válás nem lineáris fejlődés szerint megy végbe. Harmadrészt, az epizodikus önkéntesek nélkülözhetetlen erőforrásai a civil-nonprofit szervezeteknek, amikor rövid idő alatt nagyszámú önkéntesre van szükség, például nagy volumenű kulturális, sport, környezetvédelmi, politikai, közösségi rendezvények vagy éppen katasztrófák idején. Ezért az epizodikus önkéntesek sajátosságaira való reagálás és megtartásuknak megértése kulcsfontosságú kérdés a civil-nonprofit szervezetek és az önkéntes szektor számára is (Hyde et al. 2016).

Általános tapasztalattá vált Magyarországon is, hogy nem csak az önkéntesség, hanem az önkéntesek hatékony toborzása, foglalkoztatása és megtartása egyre sokszínűbb, differenciált és specializált feladatot jelent. A tanulmány második részében az epizodikus önkénteseket (is) foglalkoztató szervezetek menedzsmenti munkájának fejlesztéséhez kapcsolódó nemzetközi, szakirodalmi ajánlásokat ismertetem. Egyfelől bemutatom, hogy milyen költségei és hasznai vannak az epizodikus önkéntesek foglalkoztatásának. Másfelől részletesen kitérek arra, hogy az önkéntes menedzsmenti munkában miben és mennyiben jelent – kihívásokat és lehetőségeket – az epizodikus önkéntesek toborzása, koordinálása, motiválása a visszatérés érdekében.

AZ ÖNKÉNTESSÉG GYAKORISÁGA MINT TÉNYEZŐ – AVAGY AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESSÉG JELENTÉSE ÉS TÍPUSAI

A rövid időtartamú önkéntesség egyidős magával az önkéntességgel, hiszen az alkalmi, szórványos, rendszertelen vagy ad hoc önkéntesség mindig is létezett. Az elmúlt évtizedek folyamatait nézve inkább arról van szó, hogy az önkéntesség gyakoriságában beálló,

szembetűnő változások két figyelemre méltó sajátossággal írhatók le: egyrészt a jelenség tömegessé válásával, másrészt a szociodemográfiai jellemzőkhöz (életkor, lakóhely, iskolai végzettség, munkavégzés típusa) való erős kötöttséggel. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az epizodikus önkéntesség nem váltja ki a rendszeres önkéntességet, de egyre elterjedtebbé válásával új kihívásokat jelent az önkénteseket foglalkoztató szervezetek számára.

Macduff (2005:50) szerint azonban a rövid távú pontatlan kifejezés arra a számtalan módra, ami nem hosszú távú vagy folyamatos önkéntesség. Ezért javasolta az epizodikus jelzőt, ami értelmezésében magában rejti az időszakos, ideiglenes és alkalmi jelleget is. Ezzel a szerző arra hívta fel a figyelmet, hogy az epizodikus önkéntesség/önkéntesek nem egy homogén csoport, hanem különböző típusai vannak, amit három szempont alapján kategorizált (Macduff 2005: 50-51):

- *Átmeneti, időszakos (temporary) epizodikus önkéntesség* – általában néhány órányi vagy egy napos szolgálatot, tevékenységet jelent. Jellemzője, hogy az ilyen önkéntesek nem térnek vissza a szervezethez, nem vesznek részt annak munkájában és csak ritkán a tagjai. Tipikus példái ennek a futóversenyeken, a szeméthyűjtő vagy adománygyűjtő akciókban, valamint a vállalati önkéntes napokon résztvevő önkéntesek.
- *Alkalmi (occasionaly) epizodikus önkéntesség* – ami ugyancsak rövid időtartamú, de ismétlődő szolgálat vagy tevékenység, mint például az évente egyszeri adománygyűjtésben, rendezvényen, fesztiválon való önkéntesség. Lehet pár naptól, egy hétig vagy akár egy-két hónapig is tartó részvétel, de különös jellemzője, hogy az önkéntes évről évre visszatér a szervezethez.
- *Ideiglenes (interim) epizodikus önkéntesség* – ami hat hónapnál rövidebb, de rendszeres tevékenység, és – az olyan esetekkel írható le, mint például az önkéntes gyakornokság, vagy az egy projektre, meghatározott (rövid) időre szerveződő önkéntes tevékenységek (ide sorolható a civil-nonprofit szervezeteknél eltöltött Iskolai Közösségi Szolgálat is).

A fenti, kategoriális definíció leírásával egyidőben Cnaan és Handy (2005) azt állították, hogy az önkéntesség időtartama egy kontinuum mentén értelmezhető, amelynek egyik végén az epizodikusan (egyszeri/alkalmi), míg a másik végén pedig a rendszeres (hagyományos/folyamatos) önkéntesek állnak. Az epizodikus önkéntesek két csoportját különböztették meg:

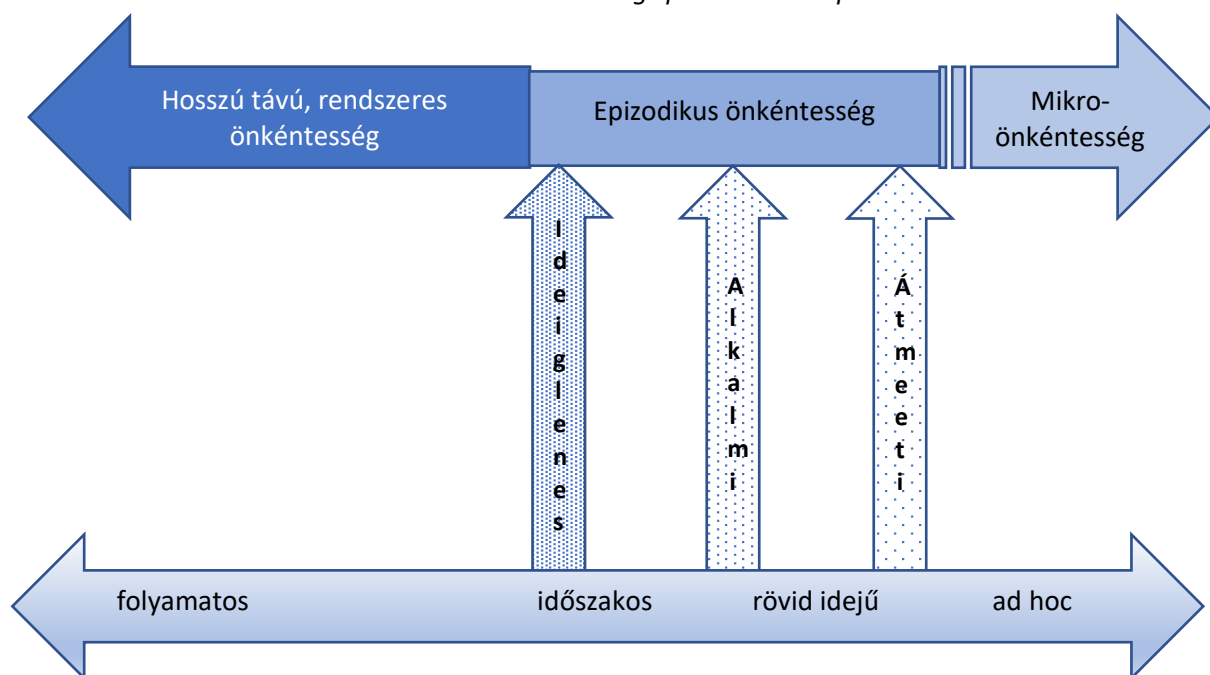
- *A valódi epizodikus önkénteseket* (genuin episodic volunteers), akiket a „kezdőkként” azonosítottak, mivel egy évben legfeljebb kétszer végeztek önkéntes tevékenységet. Ez a

csoport korlátozott időbeli elkötelezettséggel vállalt önkéntességet, önálló és/vagy időspecifikus projektekben. (Macduff tipológiájában az átmeneti, időszakos önkénteseket hasonló tulajdonságokkal írta le.)

- A *habituális epizodikus önkéntesek* (habitual episodic volunteers) alkották a másik csoportot, akik egy év során többször (három vagy több alkalomra) jelentkeztek, ezért is nevezték őket a kutatásban „visszatérőknek”. (Ez a típus megfeleltethető Macduff alkalmi epizodikus önkéntes-típusának.)

Cnaan és szerzőtársai (2022:425) legfrissebb tanulmányukban kiszélesítik a korábban Cnaan és Handy (2005) által leírt kontinuum-értelmezést azzal, hogy az önkéntesség egyik végpontjának az úgynevezett mikroönkéntességet teszik meg. Mikroönkéntességen olyan egyszerű, főként online, vagy ritkábban offline önkéntességet értenek a szerzők, amelynek időtartama kevesebb mint 30 perc. Az epizodikus önkéntességet ebben a kontextusban már úgy definiálják, mint ami a hosszú távú, rendszeres és a mikroönkéntesség közé ékelődik be.

1. ábra Az önkéntesség spektruma és típusai

Forrás: Cnaan et al. (2022) és Macduff (2005) alapján saját szerkesztés.

A definíciós ellentmondások ellenére Cnaan et al. (2022:426) leszögeznek, hogy az epizodikus önkéntesség „ideális” formában olyan egyszeri, általában néhány órás tevékenység, ami vagy egy egyszerű, vagy egy speciális feladat elvégzését jelenti, például az önkéntes a meglévő szaktudására (pro bono) támaszkodik, illetve további jellemzője, hogy nem igényel részletes

képzést. Véleményünk szerint – gyakorlati szempontból – a kategoriális meghatározások (Macduff 2005) közelebb visznek az epizodikus önkéntesség megértéséhez és a menedzsmenti szempont kialakításához, mint a kontinuális értelmezések, amelyek inkább egy szemléletet tükröznek.

AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESSÉG – EGYÉNI ÉS SZERVEZETI SZINTEN MEGMUTATKOZÓ – HASZNA ÉS KÖLTSÉGE

A vonatkozó szakirodalmi elemzések mind egyéni, mind szervezeti szinten sokkal több érvet hoznak fel az epizodikus önkéntesség haszna, mint költségei mellett (1. táblázat). Ugyanakkor az epizodikus önkéntesség költségei nagyobb egyetértésre találtak a szervezetek körében és így szélesebb „népszerűsége és ismertsége” is tettek szert.

Az epizodikus önkéntesség *egyéni haszna* a társadalmi tőkéhez (részvétel a civil társadalomban, a helyi közösségekben minimális időbefektetéssel) és a társadalmi integrációhoz (az önkéntesség „demokratizálása” – szélesebb rétegek hozzáférése az önkéntességhez) való hozzájárulástól az önkéntes személyes preferenciáinak (atipikus foglalkoztatással való összeegyeztethetőség, szabadidő értelmes eltöltése, önéletrajz építése, elégedettség, altruizmus megélése) számbavételéig tart. A *szervezeti szinten jelentkező hasznok* között ugyancsak megjelenik a társadalmi tőke (kapcsolatok, adományozói kör) és presztízs növelése, továbbá a költséghatékonysági szempontok (az integrálás alacsony költségei), az innovációk lehetőségei és nem utolsósorban a potenciálisan tartós önkéntesek bevonásának lehetősége.

A *költségek egyéni szinten* azokat az önkéntes-preferenciákat tükrözik, amelyek egyfelől az önkéntesség vállalásának objektív tényezőit (távolság, személyes költségek), másfelől személyes tényezőit (megítélés, megbecsülés) tükrözik. Érdemes megjegyezni, hogy az epizodikus önkéntesek gyakran számoltak be arról, hogy a szervezetek „alacsony szintű” önkéntesnek tartják őket, illetve kevesebb megbecsülést és elismerést kapnak (Cnaan – Handy 2005; Hyde et al. 2014). A *szervezeti költségek* számbavétele abból az alapállásból indul ki, hogy a programok a hosszú távú, rendszeres és folyamatos önkéntesség és önkéntesek által tarthatók fenn. Mindaz a „zavar”, amit az alkalmi, időszakos, ad hoc önkéntesek jelentenek a munkaerőhiányhoz, a hatékonyság és a termelékenység csökkenéséhez, valamint a szervezeti költségek növekedéséhez vezetnek. Menedzsmenti szinten nem csak a toborzási, képzési

folyamatokat, hanem a szervezet infrastrukturális feltételeit is újra kell tervezni, ha a szervezetben az epizodikus önkéntesek száma megnő.

1. táblázat: Az epizodikus önkéntesség haszna és költsége egyéni és szervezeti szinten

	Az epizodikus önkéntesség haszna	Az epizodikus önkéntesség költsége
Egyéni szint	A rövid távú programok vonzóbbak bizonyos, főként a fiatal – középkorú korcsoportok számára. (Safrit – Merrill 2002)	Az epizodikus önkéntesek „szenvetnek” a negatív megítéléstől (kevésbé elkötelezettek, énorientáltak) – „alacsony szintű önkéntesek”. (Cnaan – Handy 2005)
	Megfelelnek az új igényeknek preferenciáknak és az atipikus foglalkoztatásnak. (Hustinx – Lammertyn 2003)	Megbecsülés hiánya a szervezet és annak munkatársai részéről. (Hyde et al. 2014)
	Az önkéntesség „demokratizálása” – hozzáférés szélesebb rétegek számára. (Hustinx – Lammertyn 2003)	Az önkéntes lehetőség elérhetősége (távolság). (Hyde et al. 2014)
	Részvétel a civil társadalomban, a helyi közösségekben minimális időbefektetéssel. (Handy – Brudney 2007)	Az önkéntesség személyes költségei (pl. útiköltség, parkolás, munkaruha). (Bartal et al. 2021)
	Önéletrajz építése. (Handy et al. 2010)	
	Szabadidő értelmes eltöltése. (Hyde et al., 2014)	
	Elégedettség, altruizmus megélése. (Cnaan et al. 2022)	
Szervezeti szint	Pro bono hozzáférés magasan kvalifikált, speciális és „drága” szakértőkhöz. (Behrendt 2016)	Csökkent rendelkezésre állás – munkaerőhiány a szervezetben. (Macduff 2005)
	Növelik a szervezeti kreativitást az új ötletek, inspirációk révén. (Macduff 2005)	Termelékenység és hatékonyság csökkenés a hullámozó elkötelezettség miatt. (Handy – Brudney 2007)
	Növelik a szervezet adományozói, támogatói körét. (Macduff 2005)	Nagyobb koordinációs költség – a hullámozó elkötelezettség miatt. (Handy – Brudney 2007)
	Költségmegtakarítás, mivel integrálásuk a rövid időtartam miatt kevésbé költséges. (Handy – Brudney 2007)	Szükséges infrastrukturális kiigazítások, mivel hosszú távú önkéntességgel terveztek. (Hyde et al. 2014)
	Növelik a szervezet társadalmi és kapcsolati tőkéjét. (Handy – Brudney 2007)	Magas toborzási költségek és speciális képzési programok. (Hustinx et al. 2008)
	Növelhetik a tartós önkéntesek számát. (Cnaan et al. 2022)	

Forrás: Behrendt 2016:36-37 felhasználásával, és azt kiegészítve.

Az önkéntes menedzsmenti gyakorlatban a fenti 1. táblázat egyfajta „katalógusnak” is tekinthető az epizodikus önkénteseket foglalkoztató szervezeteknek, hogy számba vegyék (ki is egészítsék) szervezetük számára milyen költségekkel és hasznokkal jár az ad hoc, az átmeneti, az alkalmi vagy az ideiglenes önkéntesek foglalkoztatása.

ÖNKÉNTES MENEDZSMENTI MÓDSZEREK AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESOK TOBORZÁSA, KOORDINÁLÁSA ÉS MOTIVÁLÁSA TERÉN

Amennyiben bármely tevékenységi területen, a misszióhoz, feladatellátáshoz³ szükséges önkéntesek aktivitásának gyakoriságát nézzük, a szervezetek három típusát különböztethetjük meg:

- az elsőbe az olyan szervezetek tartoznak, amelyek *csak* egyszeri akcióra, tevékenységre foglalkoztatnak önkénteseket (például a 72 óra kompromisszum nélkül, a Budapest100, a Fesztivál Önkéntes Központ, PET Kupa és a számtalan sport, kulturális, környezetvédelmi, egyházi rendezvényeket, valamint közösségi – falunapot, nagygyűléseket, tiltakozásokat – eseményeket szervező egyesület vagy alapítvány).
- A tapasztalatok szerint a szervezetek többsége „*vegyes-típusú*”, hiszen bizonyos programjaikra az időlegesen, míg más tevékenységeikre a rendszeresen mozgósítható önkéntesek aktivitását igyekeznek igénybe venni, akár együtt és egyszerre is.
- Végezetül a harmadik típust azok a szervezetek jelenítik meg, amelyek olyan szolgáltatás(oka)t nyújtanak önkénteseik által, ahol elengedhetetlen a heti, havi rendszerességű munkavégzés (bár ők is találkozhatnak azzal a jelenséggel, hogy egyes önkéntesek – különböző okok miatt – rövid időn belül befejezik önkéntességüket).

Világosan kell látni, hogy mindhárom típusban fellelhetőek közös célok is, úgy mint: az önkéntesek visszatérése, megtartása, a fluktuáció csökkentése. Még a „csak” epizodikus önkénteseket foglalkoztató szervezeteknél is jelentkeznek olyan észszerűségi és költséghatékonysági szempontok, hogy az ad hoc, átmeneti epizodikus önkéntesekből „visszatérő” alkalmi, vagy ideiglenes önkéntesek legyenek, hiszen így csökkenthetik a toborzási, betanítási, képzési költségeiket.

A nemzetközi szakirodalomban egyfajta etalonnak tekintik Susan Ellis 2010-ben megjelent könyvét, amelyben a sikeres önkéntes programok kilenc szükséges feladatát és funkcióját határozza meg, úgy mint:

1. szervezeti tervezés és adminisztráció,
2. önkéntes munka megtervezése,

³ Jelen esetben a szervezet működtetéséhez szükséges epizodikus önkéntességre nem térünk ki, mert az bonyolítaná a megközelítés egyértelműségét, azonban véleményünk szerint a tevékenységi megközelítésnél leírtak alkalmazhatók a működtetéshez szükséges önkéntesek bevonásánál is.

3. toborzás,
4. interjúkészítés, szűrés,
5. orientáció és képzés,
6. koordináció, felügyelet és kapcsolattartás,
7. folyamatos motiválás és elismerés,
8. hatásmérés és értékelés,
9. nyilvántartás és jelentés (összegzés).

A továbbiakban a fenti szempontokat követve, részben azt kiegészítve mutatjuk be, hogy miben és mennyiben jelent – kihívásokat és lehetőségeket – az epizodikus önkéntesekkel való önkéntes menedzsmenti munka.

Amit a toborzás előtt érdemes számba venni

Amikor egy szervezet úgy dönt, hogy (átmeneti, alkalmi vagy ideiglenes) epizodikus önkénteseket von be tevékenységébe Macduff (1990) szerint öt kérdést kell mérlegelnie:

1. Egyértelműen van-e igény – a szervezet tevékenységének/programjának ellátásához – az epizodikus önkéntesek (és annak bizonyos típusainak) bevonására?
2. Van-e szervezeti támogatás, egyetértés az önkéntesprogram hatókörének kiterjesztésére?
3. A szervezetben rendelkezésre állnak-e elégséges – humán, anyagi és materiális – erőforrások az epizodikus önkéntesek bevonására, szűrésére, irányítására/koordinálására, fejlesztésére, megtartására és elismerésére?
4. Van-e már tapasztalat az epizodikus önkéntesek foglalkoztatása terén, illetve olyan jól rögzített pozíciók, mint például:
 - pontosan meghatározott, rövid távú feladatok, egyértelmű kezdési és befejezési időponttal?
 - konkrét munkakörök leírása az alkalmi vagy az átmeneti epizodikus önkéntesek számára?
 - rutin vagy kevés felügyelettel ellátható feladatok listája, főként az átmeneti epizodikus önkéntesek számára?
5. A rendszeres önkéntesek és a fizetett alkalmazottak el- és befogadják-e az epizodikus önkénteseket és nem szükséges „jónak” vagy „rossznak” tekintik őket?

Toborzás

Abban csaknem minden epizodikus önkéntességgel foglalkozó tanulmány egyetértett (Randle – Reis 2017), hogy az epizodikus önkéntesek toborzásánál célzottabb stratégiákat, marketingmódszereket és/vagy olyan ösztönző taktikákat kell alkalmazni, amelyek elég „csábítóak” ahhoz, hogy rövid idő alatt nagyobb számú önkéntes jelentkezését generálják. Ma már általánosan bevett gyakorlat ezen a téren a különböző web és közösségi oldalakon (Facebook, Instagram, Twittert és újabban a Tik-Tok) elhelyezett hirdetések mellett a szájról szájra terjedő információk alkalmazása, a vállalati és az oktatási intézményekkel való kapcsolatfelvétel, valamint a hagyományos média (televízió és rádió) alkalmazása. Noha közhelyként hangzik, de nagyon sok szervezet elfelejtkezik arról, hogy már a toborzáskor világos, jól megfogalmazott és időbeni tájékoztatást adjon az önkénteseknek a szervezetről, a konkrét programról és a meglévő elvárásokról (Behrendt 2016). Compion et al. (2022) arra is felhívják a figyelmet, hogy a toborzási hirdetésekben érdemes olyan „rejtett” üzeneteket elhelyezni, amelyek fenntartják a potenciális önkénteseknek a szervezet/a tevékenység iránti érdeklődését azért, hogy az egyszeri, eseményalapú önkéntességből visszatérő vagy rendszeres önkéntesség váljon.

Mivel – ahogy már korábban írtuk – az epizodikus önkéntesek heterogén csoportot alkotnak, ezért a toborzási stratégiákat gyakran ki kell igazítani, hogy a különböző típusú epizodikus önkéntesek sajátos jellemzőit figyelembe vegyék (Handy et al. 2006). Így például *a visszatérő, alkalmi epizodikus önkénteseket* akkor tudja hatékonyan (újra)toborozni egy szervezet, ha végzett adatgyűjtést és rendelkezik olyan címlistával, amelynek alapján csak az évente egyszer-kétszer mozgósítható önkénteseikkel is folyamatosan tartja a kapcsolatot hírlevelek, közös felületek, közösségi csoportok révén, illetve visszahívja őket előadásokra, bizonyos szervezeti alkalmakra és ünnepekre. A *projektekre szerveződő, ideiglenes epizodikus önkéntesek* toborzása előtt nagyon fontos az igényfelmérés és a konzultáció az érintettekkel, valamint a projekt hatókörének a meghatározása, beleértve azt, hogy mit fog tartalmazni a projekt, kivel fognak az önkéntesek kommunikálni és kitől kapnak támogatást, valamint annak mérlegelése, hogy az önkéntesek milyen akadályokkal szembesülhetnek a munkájuk elvégzése során, és hogyan lehet ezeket leküzdeni (Randle – Reis 2017).

Szűrés és felvétel

Az epizodikus önkéntesek bevonásánál az egyik fő dilemma, hogy a potenciális önkénteseket mennyire érdemes szűrni, interjúztatni ahhoz, hogy még az egyszeri, ad hoc feladatokra is a megfelelő személyeket találják meg, és az erőforrásokkal is jól gazdálkodjanak a szervezetek. Különösen hangsúlyosan vetődik fel ez a kérdés, ha viszonylag rövid idő alatt nagyszámú önkéntest kell mozgósítani egy bizonyos feladatra. A gyakorlat azt mutatja, hogy a vezetők sok esetben úgy döntenek, hogy az ellátandó feladatok funkcionális követelményeihez igazodva szűkítik a kiválasztási folyamatot (National Volunteer and Philanthropic Centre 2008). Problematikusabb a helyzet, ha a szervezeteknek meg kell felelniük valamilyen különleges követelménynek (például biztonsági előírások), vagy az ellátandó tevékenység valamilyen speciális szűrést (például egészségügyi vagy fizikai alkalmasságot) igényel a jelentkezőknél. Komplexebb a szűrési és felvételi eljárás, ha projektekre kell ideiglenes önkénteseket szerződtetni, hiszen ez esetben az önkéntes bizonyos készségeinek, (szak)tudásainak és korábbi tapasztalatainak a megléte nagy súllyal esik latba a felvételi alkalmasság megítélésénél.

Nagyon szellemesen Meijs és Brudney (2007) az önkéntesek sikeres bevonását a félkarú rablóhoz hasonlította, mivel véleményük szerint a „nyerő önkéntes” három tényező együtt állása eredményeképpen jön létre: az önkéntes által birtokolt tulajdonságok (erőforrások, készségek és kompetenciák), az önkéntesség és az önkéntes lehetőségei (hely, időtartam, gyakoriság), valamint a szervezet által igényelt és biztosított feladatokból.

Orientálás, képzés

Az epizodikus önkéntesek bevonása után további két dilemmával találkozhatnak a szervezetek, az önkéntes koordinátorok: egyfelől az orientálás és/vagy képzés, másfelől a „mikor, hogyan és mennyire” problémájával.

Abban majdnem minden szerző (Macduff 1990; 2005; Handy et al. 2006; Handy – Brudney 2007) egyetértett, hogy a pár órára vagy egy napra jelentkező ad hoc vagy átmeneti önkénteseket képzés helyett inkább orientálni kell, hiszen ezzel jelentős szervezeti erőforrásokat takarítanak meg a szervezetek, ugyanakkor az önkéntesek informálása is megtörténik. Fontosnak tartották, hogy a szóbeli informálás mellett minden önkéntes kapjon írásos ismertetőt egyrészt a programról, annak jelentőségéről és prognosztizált hasznáról,

másrészt a szervezetről és annak tevékenységéről⁴, harmadrészt pedig kis kartonlapokon rövid munkaköri leírásokat. Részben az orientálás, részben a program koordinálás, az önkéntes foglalkoztatás szakaszában nagy segítséget jelenthet, ha a rendszeres önkéntesek egyfajta coaching partnerként támogatják a kezdő önkénteseket. Ez a fajta kötődés a rendszeres önkéntesekkel segítheti az egyszeri önkéntesek visszatérését a szervezethez.

Valójában az évente egy alkalommal hosszabb időre (egy hét vagy egy hónap) vagy a visszatérő, illetve a (több hónap időtartamra szerződött) ideiglenes epizodikus önkéntesek esetében merül fel a képzések kérdése. Ahogy az 1. táblázatban is megemlítésre került, az epizodikus önkéntesek is igényt tartanak rövidebb képzésekre (Hustinx et al. 2008), amit már csak azért sem szabad figyelmen kívül hagyni, mert ez a visszatérő és ideiglenes önkéntesek számára azt üzeni, hogy ugyanolyan fontosságot tulajdonítanak nekik, mint a rendszeres önkénteseknek. Tekintettel a szervezetenél eltöltött korlátozott időre, a képzésnek alapoznia kell az önkéntesek meglévő készségeire, illetve olyan feladat specifikus témákat kell érinteniük, ami összefügg az elvégzendő feladatokkal. Ezért a képzéseknek nem generálisnak, hanem projekt vagy team-alapúnak kell lenniük.

Koordinálás

Handy és Brudney (2007) vizsgálata szerint a szervezetek nagyobb valószínűséggel alkalmaztak menedzsment gyakorlatokat, amikor közvetlen szolgáltatási szerepkörökben (például mentorálás, korrepetálás) foglalkoztattak önkénteseket, mint azokban az esetekben, amikor az önkéntesek nem kerültek közvetlen kapcsolatba az ügyfelekkel (például akik a szervezet működtetésében segítettek).

Az epizodikus önkéntesek hatékony koordinálásának kitüntetett szerepet tulajdonítanak a szakirodalmi elemzések is. Cnaan és munkatársai (2017) erős kapcsolatot találtak az epizodikus önkéntesek által nyújtott szolgáltatások minősége és az önkéntes koordinátorral kialakított kapcsolat, valamint annak elérhetősége és irányítási gyakorlata között. A tanulmányok arra is felhívják a figyelmet, hogy a legnehezebb helyzetben az önkéntes koordinátorok akkor vannak, amikor – a különböző szervezeti szocializációval és hozzáállással

⁴ Hasznos eszköz és ezt egyre több hazai, önkénteseket foglalkoztató szervezet is alkalmazza, hogy akár az írásos, akár az online felületein az önkénteseit bemutatja. Nem beszélve arról, hogy ezzel önkénteseinek identitását is erősíti. Hatékony és meggyőző toborzási módszernek tartják, ha a szervezet céljait és projektjeit az önkéntesek mutatják be.

rendelkező – epizodikus és rendszeres önkénteseket együtt és egyszerre kell koordinálni egy projekt vagy szolgáltatás megvalósításakor. Ellis (2010) szerint ilyenkor az önkéntes koordináció hangsúlyának egyrészt az egyénről a feladatra kell átkerülnie, másrészt a koordináció feladatát csoportonként kell delegálni (például mentoroknak vagy a fentebb említett rendszeres önkéntesek coaching partnerként való beemelésével).

Alapvető, hogy a projektek – még rövid időtartamuk ellenére is – értelmesek, értékesek legyenek mind az epizodikus önkéntes, mind pedig a szervezet számára. Ellis (2010) szerint nagyon fontos a „tanulási élmény” nyújtása az (epizodikus) önkéntes számára, amit folyamatos kommunikációval, reflexióval, és a személyes tudások, tapasztalatok kiaknázásával lehet elérni. Az epizodikus önkénteseket általában rutinszerű feladatok elvégzésére vonják be, amely feladatokat is érdemes kisebb feladategységekre bontani, és ügyelni kell arra, hogy az önkéntes ne legyen magányos, hanem mindig kisebb-nagyobb csoportban végezze feladatát.

Motivációk és motiválás a visszatérésre

A főként a korai, elméleti írások (Hustinx – Lammertyn, 2003; Cnaan – Handy, 2005) erőteljesebb kritikai hangsúllyal viseltettek az epizodikus önkéntesség jelensége iránt, különösen, ha azok motivációit a rendszeres önkéntesekkel összehasonlítva elemezték. Ennek alapja az a vélekedés volt, hogy az epizodikus önkéntesek motivációit erősebben határozzák meg az individualista elképzeléseik (inkább kapni szeretnének az önkéntességtől), továbbá az önkéntességben (is) szabadságukat és kreativitásukat szeretnék megélni. Az önkéntességet kevésbé „ügyként” kezelik, hanem inkább konkrét tapasztalatok és jutalmak terepének, és, ha elképzeléseiknek a kiválasztott szervezet vagy az önkéntes munka nem felel meg, gyorsan tovább állnak, keresnek más szervezetet, más típusú önkéntességet (Rochester, 2018).

Hyde et al. (2014:83) az epizodikus önkéntességről szóló szakirodalom szisztematikus elemzésekor azt találta, hogy az epizodikus önkéntesség leggyakoribb motívumai a következők voltak: pszichológiai (önbecsülés) vagy fizikai erősítés (kihívás); egyéni vagy csoportos cél elérése; illetve a szocializáció, szórakozás, másokkal való kapcsolatépítés. Kevésbé gyakori motívumok közé tartozott a tudás, a készségek vagy a versenyképesség fejlesztése, valamint egy üggyhöz való személyes kötődés vagy a jótekonkodás.

Hustinx és szerzőtársai 2008-ban megjelent kvantitatív vizsgálaton nyugvó tanulmányukban – amelyben a rendszeres és az epizodikus önkénteseket hasonlították össze, a motivációk, az elégedettség és a jutalmak terén – egyrészt új megvilágításban mutatták be az epizodikus

önkéntességet, és egy alternatív, „pozitívabb” képet nyújtottak a koncepcióról. Másrészt elindították az úgynevezett „altruizmus-vitát”, azaz annak a kérdésnek az elemzését, hogy az epizodikus önkéntesek körében mennyiben és hogyan érhetőek tetten az értékvezérelt altruista motivációk és ezeknek milyen befolyásuk van az önkéntesség folytatására. Eredményeik szerint ugyanis az epizodikus önkénteseket ugyanazon értékvezérelt altruista motívumok jellemezték, mint a rendszeres, hosszú távú önkénteseket (Hustinx et al. 2008). Ezek a fejlemények további megerősítést nyertek Dunn et al. (2015) és Compion et al. (2022) vizsgálataiban is. Dunn és szerzőtársai (2015) azt találták, hogy a különböző típusú (a kezdő és a visszatérő) epizodikus önkéntesek esetében az altruizmus szintje és a részvétel gyakorisága között pozitív korreláció volt. Compion és munkatársainak (2022:479) vizsgálatai szerint az egyszeri epizodikus önkéntesek erősebb altruista motivációval rendelkeztek, mint a visszatérő epizodikus önkéntesek.

Az epizodikus önkéntesek foglalkoztatásának negyedik dilemmája az önkéntesek megfelelő motiválása a visszatérésre. Ausztrál kutatások szerint két fő tényező motiválja az epizodikus önkénteseket a folyamatos visszatérésre. Az egyik az egyén személyes felkérése az önkéntességre, a másik pedig, ha azt látja, hogy munkája változást hoz (Bryen –Madden 2006). A vizsgálatokban azt találták, hogy az epizodikus önkénteseket – a rendszeres önkéntesekhez képest nagyobb valószínűséggel – motiválja az, hogy „valami érdemlegeset tegyenek”, illetve kifejezhessék egy adott ügy, vagy szervezet iránti szenvedélyüket. Compion és szerzőtársai (2022) szerint az altruista motivációk ellene is hathatnak az önkéntesség ismétlésének, mivel az egyszeri önkéntesek már egyetlen alkalommal is kiélhetik azon késztetésüket, hogy jót tegyenek, ugyanis az altruisták számára az elismerés és a jutalmak kevésbé ösztönzőek (lásd még Perpék 2022). Az önkéntesség megismétlésére azoknál az epizodikus önkénteseknél mutatkozott nagyobb esély, akiket egy konkrét cél vagy pedig a társas/szociális motivációk vezettek.

Elismerés és elégedettség – az értékelés és hatásmérés eszközei

Az elismerés minden önkéntesmenedzsmenti gyakorlat fontos eleme, különösen a tevékenység, program zárása után. A szakirodalmi elemzések arra hívják fel a figyelmet, hogy az epizodikus önkéntesek esetében az elismerésnek, (a visszacsatolásnak) folyamatosnak és az elvégzett tevékenység/szolgáltatás szakaszaihoz illeszkedőnek kell lennie. Hustinx és munkatársai (2008) vizsgálataik során azt állapították meg, hogy a formális elismerés kevésbé

fontosnak bizonyult az epizodikus önkéntesek számára, mintha a szervezet, vagy a coaching partnerként támogató rendszeres önkéntes egy rövid, de őszinte köszönöm-üzenettel értékelte volna teljesítményét. Érdekes eredményeket közöl ezzel kapcsolatosan Randle és Reis (2017). Amikor azt kérdezték meg az epizodikus önkéntesektől, hogy milyen elismerést kaptak, a résztvevők 90 százaléka a tárgyi ajándékokra (pólók, táskák, hátizsák) emlékezett vissza és csak kevesebb mint felük említette azt, hogy köszönő email-eket/levelet kapott, vagy a koordinátor szóban megköszönte volna munkájukat. Cnaan et al. (2022) erős kapcsolatot találtak az önkéntesek elégedettségére és az önkéntes koordinátorok elérhetősége, valamint az önkéntesek koordinálási-stílusa és a nyújtott tevékenység/szolgáltatás minősége között. Továbbá, ez a két tényező összefüggött az újbóli önkéntes tevékenységre vonatkozó szándékkal is, ami azt jelzi, hogy a koordináció minősége és a vezetőséggel való kommunikáció fontos meghatározó tényező lehet az epizodikus önkéntesek visszapattanásában (bounce back), azaz visszatérésében. Az (epizodikus) önkéntesek elismerési gyakorlatával kapcsolatosan Randle és Reis (2017) azt is megemlíti, hogy bizonyos speciális tevékenységekhez kapcsolódó önkéntesség (oktatás, szociális ellátás, környezetvédelem, vészhelyzet stb.) során a további képzési vagy személyiségfejlesztési lehetőségek felajánlása ugyancsak az elismerés egyik formáját ölthetik.

A magyar önkénteseket is foglalkoztató szervezeteknél kevésbé számít bevett gyakorlatnak az önkéntesek elégedettségének mérése (fontos hangsúlyozni, hogy ez esetben nem egyszerű szóbeli visszajelzésről van szó) amit, ha meg is tesznek, általában utólag és nem közvetlenül a befejezett tevékenység/szolgáltatás után végzik el⁵. Ez általánosságban nézve érthető, hiszen számos szervezet egyrészt nem rendelkezik az elégedettség méréséhez szükséges sztenderdizált kérdőívvel⁶, másrészt olyan szervezeti erőforrásokkal, hogy ezt személyesen (és nem utólagosan, online) is kivitelezni tudja. Mindezek ellenére szeretnénk arra buzdítani azokat a szervezeteket, akik számára fontos értékelési és hatásmérési szempont önkénteseik

⁵ Tudatában vagyunk annak, hogy szólnak érvek az utólagos mérés mellett (például az önkéntesek fáradtsága, esetleg az ad hoc, le nem tisztult vélemények). Ugyanakkor vizsgálati tapasztalataink azt mutatják, hogy az utólagos elégedettség mérésnél vagy a nagyon elégedettek, vagy a nagyon elégedetlenek szoktak válaszolni és az „átlagosan” elégedett csendes többség nem jelenik meg a válaszadók között. Az önkéntes program végezte utáni közvetlen elégedettség mérésekkel ez kiküszöbölhető. Sőt, ha például az egyhetes vagy egy-két hónapig tartó programoknál érdemes időszakos elégedettségi méréseket beilleszteni, amit majd össze lehet vetni a program végi elégedettségi mérés eredményeivel.

⁶ Az Önkéntes Szemle szerkesztőségének szándékában áll e kérdést megvitatni szélesebb szakmai körben, illetve hozzájárulni egy általános (és speciális elemekkel kiegészíthető) elégedettséget mérő kérdőív kialakításához.

elégedettségének informatív, szakszerű és korrekt mérése, hogy ne sajnálják erre az erőforrásaikat, mert az azonnali és nagyobb számú visszajelzés kérésével növelhetik az epizodikus önkéntesek visszatérésének lehetőségét és jelentősen csökkenthetik a toborzási költségeiket is.

ÖSSZEGZÉS, AVAGY AZ ÖNKÉNTES MINT NAPELEM

Brudney és Meijs (2013) a napelem metaforáját alkalmazták mind a rendszeres, mind pedig az epizodikus önkéntességre, mivel olyan energiaforrást jelentenek a szervezetek számára, amelyet folyamatosan táplálni kell, hogy újrahasznosítható legyen. Úgy vélték, hogy az önkéntes energiával való rossz gazdálkodás hosszú távon kiegészhez és lemorzsolódáshoz vezethet. Ezért az uralkodó a csinálva tanulás (learning by doing) önkéntes menedzsmenti megközelítésnek át kell adnia a helyét az epizodikus önkéntesség mélyreható megértését tükröző fejlettebb stratégiák alkalmazásának.

Módszertani jellegű tanulmányunkban bemutattuk az epizodikus önkéntesség fogalmát és típusait, bízva abban, hogy a magyar önkéntes menedzsmenti gyakorlatban és az azt segítő célzott kutatásokban olyan új irányokat nyitnunk meg, amelyek lehetővé teszik az önkéntesség árnyaltabb és differenciáltabb megközelítését. Mindezek két fő célt szolgálnak. Egyrészt, hogy az az (nap)energia, amit az önkéntesség képvisel folyamatosan fennmaradjon és bővüljön. Másrészt pedig az egyre nehezedő gazdasági és társadalmi helyzetben az az időadomány, amit az önkéntesek akár csak egy órára vagy egy napra, hétre felkínálnak jól és hatékonyan hasznosuljon. Ennek megértéséhez, „aha” élmények kiváltásával kívántuk az önkéntes menedzsmenti módszerek egyes lépéseit, tényezőit áttekinteni, azt is remélve, hogy az önkénteseket is foglalkoztató szervezetek hasznosítható módszereket, tanácsokat fedeznek fel a szakirodalmi áttekintésben, a kutatók pedig új inspirációkra lelnek.

IRODALOM

Bartal Anna Mária – Perpék Éva – Nagy Réka (2021): Ingyen munkaerő-e az önkéntes? *Önkéntes Szemle*, 1(4) pp. 57-75. <http://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.4.57-75>

Bartal Anna Mária (2023): Egy régi jelenség új köntösben? – az epizodikus önkéntesség szakirodalmi bemutatása és hazai példái. *Pólusok*, 1.sz.

Batta Zsófia (2013): *Önkéntesség Magyarországon 2013*. Budapest: Századvég.

Behrendt, Thomas (2016): *Rethinking episodic volunteering in the light of the gig economy*. Rooterdam: Rotterdam School of Management.

- Brudney, Jeffrey L. – Mejis, Lucas C.P.M. (2013): Our common commons: Policies for sustaining volunteer energy. *Nonprofit Policy Forum*, 4(1) pp. 29-45. <https://doi.org/10.1515/npf-2012-0004>
- Cnaan, Raam A. – Handy, Femida (2005): Towards understanding episodic volunteering. *Vrijwillige Inzet Onderzocht*, 2(1) pp. 29-35.
- Cnaan, Ram A – Mejis, Lucas C.P.M. – Brudney, Jeffrey L. – Hersberger-Langloh, Sophie – Okada, Aya – Abu-Rumman, Samir (2022): You thought that this would be easy? Seeking and understanding of episodic volunteering. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(2) pp. 415-427. DOI: 10.1007/s11266-021-00329-7
- Compion, Sara – Meijs, Lucas – Cnaan, Ram A. – Krasnopolskaya, Irina – von Schnurbein, Georg – Abu-Rumman, Samir (2022). Repeat and non-returning volunteers: The promise of episodic events for volunteer recruitment and retention. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 33, pp. 472–482. <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00452-z>
- Dunn, Jeff – Chambers, Susanne K. – Hyde, Mmelissa K. (2015): Systematic review of motives for episodic volunteering. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 27, pp. 425-464. <https://doi.org/10.1007/s11266-015-9548-4>
- Ellis, Susan (2010): From the top down: The executive role in successful volunteer involvement (3rd edition) Philadelphia: Energize
- Gyorgyovich Miklós – Menich, Dóra – Simon, Nikolett – Kollár Dávid – Szadorai, Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Handy, Femida – Brodeur, Nadine – Cnaan, Raam A. (2006). Summer on the island: Episodic volunteering. *Voluntary Action*, 7(3) pp. 31-46.
- Handy, Femida – Brudney, Jeffrey L. (2007): When to use volunteer labor resources? An organizational analysis for nonprofit management. *Vrijwillige Inzet Onderzocht*, 4, pp. 91-100.
- Hustinx, Lesley – Lammertyn, Frans (2003): Collective and reflexive styles of volunteering: a sociological modernization perspective. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14(2) pp. 167–187. <https://doi.org/10.1023/A:1023948027200>
- Hyde, Melissa – Dunn, Jeff – Scuffham, Peter A. – Chambers Suzanne. K. (2014): A systematic review of episodic volunteering in public health and other contexts. *BMC Public Health*. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-992>
- Hyde, Melissa – Dunn, Jeff – Bax, Caitlin – Chambers Suzanne K. (2016): Episodic volunteering and retention: An integrated theoretical approach. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(1) pp. 45–63. <https://doi.org/10.1177/0899764014558934>
- Macduff, Nancy (2005): Societal changes and the rise of the episodic volunteer. In: Brudney, J. (ed.): *Emerging areas of volunteering*. ARNOVA Occasional Paper Series. 1(2) pp. 49–61. Indianapolis: Association for Research on Nonprofit Organizations and Voluntary Associations.
- Mejis, Lucas – Brudney Jeffrey L. (2007): Winning volunteer scenarios: The soul of new machine. *International Journal of Volunteer Administration*, 24(6) pp. 68-79.
- National Volunteer and Philanthropy Centre. (2008). *Engaging ad-hoc volunteers: A guide for non-profit organizations*. Singapore: National Volunteer and Philanthropy Centre. <https://www.singaporememory.sg/contentfiles/SMB-288bcab5-a911-4197-99ec-ef57e71cc607/202276> (letöltve: 2023.02.05)
- Perpék Éva (2022) Az egyszeri önkéntes: Egy nemzetközi kutatás eredményei. *Önkéntes Szemle*, 2(4) pp. 125-129

- Randle, Melanie – Reis, Samantha (2017): Episodic volunteering – rapid literature review. Ashfield: Departement of Family and Community Services Inclusion and Early Intervetion Directorate.
- Rochester, Colin (2018): *Trends in Volunteering*. Dublin: Bulinding Change Trust.
- Safrit, Dale R. – Merrill, Mary. V. (2002): Management implications of contemporary trends in volunteerism in the United States and Canada. *Journal of Volunteer Administration*, 20 (2), 12-23.
- Smith, Karen – Holmes, Kristen – Haski-Leventhal, Debbie – Cnaan, Raam A. – Handy. Femida – Brudney Jeffrey L. (2010): Motivations and benefits of student volunteering: comparing regular, occasional, and non-volunteers in five countries. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research*, 1(1), 65–81. DOI: 10.22230/cjnser.2010v1n1a2
- Weber, M. (2002): *What can be learned about episodic volunteers from a national survey of giving and volunteering?* Paper presented at the annual meeting of the Association for Research on Nonprofit Organizations and Voluntary Action, Montreal.

AZ IFJÚSÁGI ÖNKÉNTESSEG A MUNKAVÁLLALÁS MÉRLEGÉN

PERPÉK ÉVA¹

Hoskins, Bryony – Leonard, Pauline – Wilde, Rachel (2020): How Effective Is Youth Volunteering as an Employment Strategy? A Mixed Methods Study of England. *Sociology*, 54(4) pp. 763-781.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.149-154>

A TANULMÁNY HÁTTERE

Bryony Hoskins, Pauline Leonard és Rachel Wilde cikke az önkéntesség és a munkavállalás kapcsolatát vizsgálja. Az ifjúsági foglalkoztatottság és munkanélküliség egész Európában központi kérdés. A Not in Education, Employment or Training (NEET) – azaz a foglalkoztatásból, képzésből és oktatásból kimaradó – fiatalok kategóriája az 1980-as évek Nagy-Britanniájából került be az európai szakirodalomba, és 2010-től pedig Európai Unió-szerte alkalmazott fogalom lett. Kezdetben a 15-24, mára a 15-29 éves fiatalokra vonatkoztatva vizsgálják meglétét. 2022-ben a NEET fiatalok aránya 14,2 százalék volt az Európai Unióban. Az ifjúság mobilizálása és helyzetbe hozása az Európa 2020 Stratégia egyik fontos pillére lett. Hasonlóképp, az Európa 2030 Stratégia egyik alapelve szintén a foglalkoztatás aktív támogatása, illetve a fiatalok munkavállalása, továbbképzése, szakmai gyakorlat szerzése. (European Commission 2010; 2019).

Az önkéntességre a(z ifjúsági) foglalkoztatás növelésének egyik eszközeként szokás tekinteni. Ezt az elvet képviselte a magyarországi Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012-2020) is. Az

¹ Perpék Éva (PhD) szociológus-közgazdász, tudományos munkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont MTA Kiváló Kutatóhely.

önkéntesség egyik fő funkciójaként egyebek mellett a munkaerőpiaci (re)integrációt jelölték meg, és kiemelt célcsoportként kezelve a 18-26 év közötti fiatalokat (Bartal 2021a).

A három angol professzor vegyes módszertanon alapuló cikke tehát többszörösen aktuális témát tárgyal: az ifjúsági önkéntességet mint a foglalkoztatás eszközét, illetve ennek az eszköznek a hatékonyságát teszi próbára.

A szerzők a cikk elméleti felvezetésében jelzik, hogy az önkéntesség a fiatalok számára állampolgári „újra-kapcsolódást” jelenthet a helyi közösséghez és csökkentheti a bizonytalanságot (Lister et al. 2002; Beck – Beck-Gernsheim 2002; Hustinx 2001). A 2008-as gazdasági világválságot követően – és tegyük hozzá, napjaink többrétű válsága közepette – felértékelődött a munkakészség („work readiness”), aminek az önkéntesség adekvát előmozdítója lehet. Ezt Nagy-Britanniában tudatosan támogatták és támogatják, számos policy és önkéntes, nem fizetett munkát promótáló program keretében. Ezeket a kezdeményezéseket sokszor éri az a kritika, hogy a fiatalok társadalmi háttere és birtokolt tőkéje jelentősen befolyásolja a lehetőségek kiaknázását és a nem fizetett munkalehetőségekhez való hozzáférést (Musick – Wilson 2008; Smith 2010; Wilson 2000).

A TANULMÁNYT MEGALAPOZÓ KUTATÁS JELLEMZŐI

Hoskins, Leonard és Wilde cikkükben a következő kérdésekre keresik a választ:

- Mely fiatalok férnek hozzá a nem fizetett munkalehetőségekhez?
- Mi a kapcsolat a nem fizetett és a fizetett munka között?
- Hogyan befolyásolja ezeket a tényezőket a társadalmi háttér, valamint az önkéntesség kontextusa (magán, állami vagy civil szektor)?

Az elemzés az Angol Állampolgári Oktatási Longitudinális Felmérésen (English Citizenship Educational Longitudinal Survey, CELS) és interjúkon alapszik. A vizsgálat erőssége, hogy hat hullámban, 11-12 éves koruktól 22-23 éves korukig kísérte végig a gyerekeket/fiatalokat nemzeti reprezentatív mintán. Bár a CELS felmérést jelentős lemorzsolódás kísérte, és 734 fő maradt meg az első hullámtól az utolsóig, a longitudinális potenciál még így is kézzel fogható maradt. A kvantitatív kérdőíves megkérdezést kvalitatív módszerrel egészítették ki. Interjút készítettek ugyanis a CELS minta 50 önkéntesével, valamint egy ifjúsági szervezet 51 tagjával. Az interjúk tartalmát négy téma mentén csoportosították: foglalkoztatás, belépési utak és módszerek, önkéntesség, önkéntesség és munka.

A témák kimerítő elemzése után létrehozták

- a karrier-specifikus,
- a karrierhez kapcsolódó és
- a karrierhez nem kapcsolódó önkéntesség-kategóriákat.

Az eredmények robusztusságához hozzájárul, hogy a kutatók összekapcsolják a kvalitatív és a kvantitatív módszereket, így a két metódus eredményei reflektálnak egymásra.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A CELS adatainak elemzése bináris logisztikus regresszióval történt. Az elemzés érdemi célcsoportját a legidősebb megkérdezettek, a 22-23 évesek képezték. A kutatás egyik markáns, korábbi megállapításoknak ellentmondó eredménye, hogy a korábbi önkéntesség *nem* szavatolta a fizetett foglalkoztatást 22-23 korban. Sőt, annak *sem* volt szignifikáns hatása, ha a fiatal 19-20 évesen segítette a helyi közösségét. A meglepő eredmények magyarázatát keresve a kutatók azt vélelmezték, hogy a korábbi önkéntes tapasztalat később, egy későbbi életszakaszban térül meg, és egyszerűen a survey utolsó évéig nem telt el annyi idő, hogy az önkéntes tapasztalatok hasznosulhassanak. Elképzelhető továbbá, hogy az önkéntesek igényesebbek, válogatosabbak, és nem fogadják el az első felkínált munkalehetőséget. Továbbá az is lehetséges, hogy a munkaadói oldal sem elég felkészült az önkéntes tapasztalatok beültetéséhez, beágyazásához.

A származással kapcsolatosan megfogalmazzák, hogy a magasan képzett apák a privát szektorbeli fizetetlen munkavégzést ösztönözték gyermekeiknél. Emögött az a feltételezés húzódik meg, hogy az önkéntesség növeli a későbbi foglalkoztatás esélyét². Összességében azonban a származás, amit az apa iskolai végzettségével mértek, negatívan korrelált a fiatalok foglalkoztatottságával. A kutatás továbbá rávilágított arra is, hogy az önkéntesség kis eséllyel juttatja előnyös álláshoz az alacsonyabb társadalmi csoportokat.

A kvantitatív eredetű megállapításokat a kvalitatív eredmények árnyalták, és a fentebb már jelzett önkéntesség típusokat a cikkben a következőképp bontják ki. Ahogyan azt egy kiválasztott fiatal esete is mutatta, az első kategóriába tartozó, középosztálybeli *karrier-*

² Magyarországon erről lásd bővebben például Fényes et al. (2021), Bocsi et al. (2021), Mohácsi – Fényes (2020) vagy Fényes (2015) eredményeit.

specifikus önkéntesekre az jellemző, hogy kiforrott karrier elképzeléseik, terveik voltak. Tudatosan egyengették az álmunkájuk felé vezető útjukat, és az önkéntesség is ennek eszközeként jelent meg, illetve rendelődött alá. Az önkéntesség színhelye rendszerint az üzleti szektor volt.

A *karrierhez kötődő* önkéntesek csoportját olyan fiatalok alkották, akik későbbi fizetett munkájuk, karrierjük érdekében végeztek nem fizetett munkát, az önkéntesség tartalma azonban nem kötődött a vágyott karrierjükhöz. Az önkéntesség hasznai ugyanakkor ebben a csoportban is realizálódtak: motiváltabbá és magabiztosabbá váltak, fejlődtek csapatbeli és kommunikációs készségeik. E kategória stílusjegyeinek érzékeltetésére egy munkásosztálybeli önkéntes példáját hozták fel, aki a civil, jótékonyági szektorban tevékenykedett.

Végezetül a harmadik (a karrierhez nem kapcsolódó önkéntesek) csoportba tartozók önkéntessége – a magyarországi ifjúsági közösségi szolgálathoz hasonlóan (Markos 2021) – kötelező jellegű volt, így esetükben klasszikus önkéntességről nem beszélhetünk. A nem fizetett tevékenységük jellemzően a közszférában zajlott, és nem kötődött a karrierjükhöz. Bár kétségtelen, hogy ennek a munkavégzési típusnak is lehettek hasznai, a kényszer és a közérdekű munkavégzés-jelleg rányomta bélyegét a tevékenységre.

A KUTATÁS ERŐSSÉGEI ÉS TANULSÁGAI

Hoskins, Leonard és Wilde összességében arra a kérdésre adtak választ, hogy ki és hogyan nyer az önkéntességgel a munkaerőpiacon. A kutatás erőssége egyfelől a longitudinális jellege, másfelől a vegyes módszertana. Pozitívum, hogy a két módszertan eredményeit összekapcsolták, ötvözték. A kutatás több korábbi „beidegződést” megcáfolt és mítoszokat tört meg. Egyik ilyen, a nemzetközi és hazai kutatási tapasztalatokat is megcáfoló, markáns eredmény, hogy a korábbi önkéntesség nem szavatolja a fizetett foglalkoztatást fiatal felnőttkorban. Sőt, annak sem volt szignifikáns hatása, ha a fiatal három évvel korábban segítette a helyi közösségét.

Számos kutatási eredmény arról számol be, hogy a fiatalok önkéntessége sajátos mintázatot követ. Sok esetben az epizodikus, alkalmi önkéntesség jellemző rájuk, ami jellegéből adódóan eltér a munkahelyszerű, állandó részvételtől és üzemszerű működéstől (Compion et al. 2022; Almog-Bar et al. 2022; Cnaan et al. 2022; Bartal 2021b; Fényes 2021) Az önkéntességtől tehát ilyen módon sem vezet egyenes út a fizetett foglalkoztatásig. A survey eredmények kimutatták

továbbá, hogy a társadalmi státusz negatívan korrelált a foglalkoztatottsággal. Az interjúk kutatás következtetései árnyalták a survey eredményeket, és egyben közel hozzák, élet- és élményszerűvé teszik az által, hogy egy-egy karakter történetével mélyebben megismertetik az olvasót. Ez kifejezetten olvasmányossá, érdekessé teszi a tudományos szöveget.

A cikk illúziókat oszlat el, és realisztikus képet fest az ifjúsági önkéntességről. Emiatt tanulságos lehet több célközönség számára is. A kutatók számára az elemzés egyik tanulsága, hogy evidenciákat is érdemes időről időre megkérdőjelezni, és az ellentmondásos eredményeket robosztus vegyes módszertannal érdemes alátámasztani, cizellálni. Fontos tanulságul szolgál továbbá a policy makerek, a fiatal önkénteseket küldő és fogadó szervezetek, valamint maguk az önkéntesek számára egyaránt.

IRODALOM

Almog-Bar, Michal – Ashkenazi-Anor, Mayrav – Hersberger-Langloh, Sophie E. et al. (2022): Age is but a number? An exploration of age differences in episodic volunteering. *Voluntas*, 33. pp. 483–496. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00491-6>

Bartal Anna Mária (2021a): A Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012-2020) mérlege – Eredmények, adósságok. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 3-20. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.3-20>

Bartal Anna Mária (2021b): Régi reflexek és új kihívások – az első Nemzeti Önkéntes Stratégián túl, a másodikon innen. *Civil Szemle*, 17(1) pp. 41-61.

Beck, Ulrich – Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002): Individualization. London: SAGE.

Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2017): Motives of volunteering and values of work among higher education students. *Citizenship Social and Economics Education*, 16(2) pp. 117–131. DOI: <https://doi.org/10.1177/2047173417717061>

Cnaan, Ram A. – Meijs, Lucas – Brudney, Jeffrey L. – Hersberger-Langloh, Sophie – Okada, Aya – AbuRumman, Samir (2022): You thought that this would be easy? Seeking an understanding of episodic volunteering. *Voluntas*, 33., pp. 415–427. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-021-00329-7>

Compion, Sara – Meijs, Lucas – Cnaan, Ram A. – Krasnopolskaya, Irina – von Schnurbein, Georg – AbuRumman, Samir (2022): Repeat and non-returning volunteers: The promise of episodic events for volunteer recruitment and retention. *Voluntas*, 33. pp. 472-482. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00452-z>

European Commission (2010): *Europe 2020. European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels, Belgium: European Commission.

<https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

European Commission (2019): *Towards a sustainable Europe by 2030: Reflection paper*, Publications Office. Brussels, Belgium: European Commission. <https://data.europa.eu/doi/10.2775/647859>

Fényes Hajnalka – Markos Valéria – Mohácsi Márta (2021): Volunteering among higher education students as part of individual career management. *Corvinus Journal Of Sociology And Social Policy*, 12(2) pp. 3-22. DOI: <https://10.14267/CJSSP.2021.2.1>

Fényes Hajnalka (2015) Effect of religiosity on volunteering and on the types of volunteering among higher education students in a cross-border Central Eastern European Region. *Acta Universitatis Sapientiae. Social Analyses*, 5(2) pp. 181–203.

Fényes Hajnalka (2021): Az elmúlt tíz év kutatási eredményei a felsőoktatási hallgatók önkéntességéről. *Önkéntes Szemle* 1(1) pp. 56-68. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.56-68>

Hustinx, Lesley (2001): Individualisation and new styles of volunteering: An empirical exploration. *Voluntary Action*, 3(2) pp. 57–76.

Lister, Rue – Middleton, Sue – Smith, Noel (2002): *Young People's Voices: Citizenship Education*. Leicester: NYA.

Markos Valéria (2021): Kik a nyertesei az Iskolai Közösségi Szolgálatnak? - az Iskolai Közösségi Szolgálat iránti pozitív attitűdöket befolyásoló tényezők vizsgálata. *Önkéntes Szemle* 1(1), pp. 69-82. DOI: <http://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.69-82>

Mohácsi Márta – Fényes Hajnalka (2020): A karriertudatosság és az arra ható tényezők a felsőoktatási hallgatók körében. Egy közép-kelet európai régióban végzett kutatás eredményei. *Tér-Gazdaság-Ember*, 8(3) pp. 47–61.

Musick, Mark A. – Wilson, John (2008): *Volunteers: A social profile*. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Smith, Vickie (2010): Enhancing employability: Human, cultural and social capital in an era of turbulent unpredictability. *Human Relations* 63(2) pp. 279–303.

Wilson, John (2000) Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, pp. 215–240.

AZ IFJÚSÁGI ÖNKÉNTESSÉG ÚJ TRENDJEI

VAS ÉVA¹

Shaw, Aileen – Dolan, Pat (2022): Youth volunteering: New norms for policy and practice, Intechopen, November 21st. DOI: 10.5772/intechopen.108441

BEVEZETÉS

Jelen recenzió témája Aileen Shaw² és Pat Dolan³ 2022-ben írt tanulmánya, amely az ifjúsági önkéntesség területén történt változásokat tárgyalja. A cikk három fő témával foglalkozik kiemeleten: a COVID-19 világjárvány hatása az ifjúsági önkéntességre, továbbá a fiatalok önkéntességének új formái, elsősorban a digitális önkéntesség térnyerése, végül pedig a megoldási lehetőségek, lehetséges irányok az ifjúsági önkéntesség jövőjére nézve.

A TANULMÁNY FOGALMI BÁZISA: FIATALOK, ÖNKÉNTESSÉG

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 2014-es állásfoglalása szerint az önkéntesség jelenléte a fiatalok életében fontos szerepet tölt be, mivel a társadalmi cselekvés és a tudatosság felkeltésének fórumaként jelenik meg és a fiatalok azon képességét hasznosítja, hogy személyes és strukturális szinten képesek változást előidézni. A dokumentum kiemeli, hogy ennek következtében a fiatalok erős állampolgári elkötelezettségre tesznek szert, ami képes olyan változásokat előidézni a közösségeikben, amellyel azt át tudják alakítani (UNDP 2014). Éppen emiatt egyre aktuálisabb a fiatalok mozgósítása és képessé tétele a változások

¹ Vas Éva, szociológia (MA) hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

² A National University of Ireland Galway politikatudományi és szociológiai tanszékének munkatársa, aki főként adománygyűjtés és a nonprofit gyakorlat területén folytat kutatásokat.

³ A National University of Ireland Galway politikatudományi és szociológiai tanszékének professzora, az UNESCO Gyermek- és Családkutató Központjának társalapítója és igazgatója, valamint a Családtámogatási tanulmányok mesterképzés tudományos igazgatója.

előmozdítására, a katasztrófák és konfliktusok idején. A COVID-19 világjárvány egy új nehezítő tényezőként lépett fel, amelynek következtében átalakultak az ifjúsági önkéntességet jellemző trendek. A tanulmány egyik kiemelet témaként, ebben nyújt áttekintést és megoldási javaslatokat.

Shaw és Dolan cikkükben sorra veszik az ifjúsági önkéntesség ismert fogalmait. Az ifjúság fogalma alatt a szerzők az ENSZ Közgyűlés által elfogadott definíciót ismertetik, amely a 15-24 év közötti fiatalokat veszi alapul, de olyan meghatározásnak is teret hagynak, amely a 25-30 év közötti férfiakat és nőket is ebbe a csoportba sorolja. Az ifjúság korosztályok szerinti megközelítését ketté lehet bontani a serdülőkre, akik a 12-17 éveseket jelentik, valamint a fiatal felnőttekre, akik a 18-30 évesek közül kerülnek ki.

A szerzők az önkéntesség meghatározására az ENSZ Közgyűlés 2002. évi határozatában elfogadott definíciót használják, amely szerint az önkéntesség: „szabad akaratból, a közös érdekében végeznek, és amelyeknél nem a pénzbeli jutalom a fő motivációs tényező” (United Nations Volunteers 2021). Ez a definíció különbséget tesz formális, vagyis szervezeten keresztül végzett önkéntes munka és informális, azaz a háztartáson kívüli, nem családtagoknak nyújtott fizetetlen munka között.

A szerzők az ifjúsági önkéntességet az állampolgári aktivitás és nevelés szemszögéből közelítik meg – „az ifjúsági önkéntesség elsősorban az ifjúsági elkötelezettség alcsoportjaként, az állampolgári nevelés egyik aspektusaként jelenik meg” – és ennek alapján is tárgyalják a tanulmány további részében. Ez az értelmezés országonként eltérő lehet, de általában abban egyetértés van, hogy a polgári szerepvállalás, az aktív állampolgárság és állampolgári tevékenység magában foglalja az önkéntes tevékenységet is.

A COVID-19 JÁRVÁNY HATÁSA AZ IFJÚSÁGI ÖNKÉNTESSEGRE: NÖVEKEDÉS ÉS VISSZAESÉS, VALAMINT A DIGITÁLIS ÉS AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESSEG TÉRNYERÉSE

Világszerte közel 1 milliárd ember számít aktív önkéntesnek, amelyből minden harmadik személy fiatal, vagyis, eszerint 600 millió fiatal számít aktív önkéntesnek (United Nations Volunteers 2020). Európában 2019-ben a fiatalok 34 százaléka nyilatkozott arról, hogy végzett szervezett önkéntes tevékenységet az előző 12 hónap során, ami a 2011-es 24 százalékos adathoz képest növekedést mutat (European Commission 2022). Egy 2019-es Egyesült

Államokban végzett kutatás szerint az amerikaiak 30 százaléka volt önkéntes valamilyen szervezet vagy egyesület kötelékében a felvételt megelőző évben. A felmérés azt mutatta, hogy a 20-24 évesek körében volt a legalacsonyabb a részvételi arány, míg a 16-19 éves korosztály részvétele az önkéntességben az országos átlaghoz közeli magas arányhoz közelített (AmeriCorps 2021).

A COVID-19 járvány az önkéntes részvételre pozitív hatással volt, így például: az Egyesült Királyságban végzett kutatás szerint a 16-24 éves korosztály körében 2018 és 2020 között 30-ról 40 százalékra ugrott az önkéntes tevékenységben résztvevők aránya (Roche 2020). Ugyanakkor a növekedést a pandémia után egy visszaesés követte, ami nagyjából a járvány előtti szintnek felelt meg.

A szerzők a COVID-19 világjárvány hatásai közé sorolták az ifjúsági önkéntesség új formájának – a digitális önkéntességnek – elterjedését is. Ebben az időszakban az önkéntesség nagy része átkerült az online térbe, ami megmutatta, hogy a kiber-önkéntesség képes kiegészíteni a hagyományos önkéntességet. A digitális önkéntesség nagy előnyt jelent azon fiatalok számára, akik nincsenek abban a helyzetben, hogy fizikailag utazhassanak az önkéntes munka helyszínére. Így a digitális önkéntesség szélesebb körnek nyújt lehetőséget az önkéntes munkában való részvételre.

A digitális önkéntességgel párhuzamosan egyre népszerűbbé vált az epizodikus önkéntesség is a fiatalok körében, amely rugalmas, rövid ideig tartó vagy egyszeri önkéntes tevékenységet jelent. A fiatalokat inkább az alkalmi, rövid távú és spontán önkéntes tevékenységek érdeklik, a rendszeresen, szervezett kereteken belül végzett önkéntes munkával szemben.

A FIATALOK ÖNKÉNTESSÉGRE VALÓ KÉPESSÉGE

Az önkéntességre való képesség több elemből tevődik össze, és Gil-Lacruz és munkatársai (2016) az ezt meghatározó tényezők két csoportját különböztették meg:

- az egyéni és
- a kontextuális tényezőket.

Az egyéni tényezők között az iskolai végzettség és a jövedelmi helyzet szerepelnek, amelyek pozitív összefüggést mutatnak az önkéntes tevékenységben való részvétellel. A kontextuális tényezők esetében pedig a kormányzati kiadások növelése idézheti elő a széleskörűbb

önkéntes aktivitást. A kutatók, többek között Davies (2018) az akadályokat is felmérték az önkéntességre való képességben, amelyek ugyancsak kétféle forrásból származhatnak. Egyrészt az objektív tényezőkből fakadó korlátok, amiben például a résztvevő elhelyezkedési körülményei lehetnek gátló tényezők. Másrészt a szubjektív tényezőkből eredő korlátok, amiben az önkéntességhez való negatív hozzáállás lehet a visszatartó erő.

MEGOLDÁSI LEHETŐSÉGEK, JÖVŐBELI IRÁNYOK? A FIATALOK ÖNKÉNTES TEVÉKENYSÉGÉNEK ÖSZTÖNZÉSE

A fiatalok önkéntes tevékenységekben való részvételének növelése érdekében Aileen Shaw és Pat Dolan javaslatot tesznek arra, hogy az ifjúságpolitikában a hangsúly a közösségi tevékenységekben való részvételre és az állampolgári tudatosság kialakítására kerüljön át. Taylor Collins és munkatársai (2019) erre az „ifjúsági társadalmi akció” kifejezést használták, aminek középpontjában az áll, hogy mind az önkéntes tevékenységben résztvevő fiatal, mind a közösség vagy érintett ügy számára hasznot jelent az önkéntes tevékenység. Ennek ismerete azért fontos, mert a fiatalok motivációi az instrumentális és altruista célok között mozognak. A fiatalok önkéntes tevékenységbe való széleskörűbb bevonása a politikai döntéshozók számára is fontos célnak kell(ene) lennie. Az ifjúsági önkéntesség a polgári és társadalmi célok széles skáláját foglalja magában, ezen belül a politikai válaszok egyre jobban a „másságorientált” eszközökre összpontosítanak, amelyek hosszútávon hozzájárulnak a befogadó és elkötelezett társadalom kialakulásához. A szerzők szerint három terület fejlesztése fontos a fiatalok társadalmi kötődésének kialakításában: az empátia, a társadalmi felelősségvállalás és az állampolgári szerepvállalás.

ÖSSZEGZÉS

Shaw és Dolan szerint az ifjúsági önkéntesség szerepe egyre fontosabb napjainkban, mivel mind gyakrabban merülnek fel olyan globális problémák, amire a fiatalok képesek gyorsan és hatékonyan reagálni. A COVID-19 járvány következtében a fiatal önkéntesek száma átmenetileg növekedett, majd ismét visszaesett a járvány előtti szintre. Ennek másik hatása az volt, hogy a fiatalok körében mind inkább teret nyert a digitális önkéntesség és az epizodikus önkéntesség. Végül pedig a szerzők az említett változások mentén megoldási javaslatként a fiatalok állampolgári szerepvállalását és az empátia fontosságát emelték ki. A cikk

megállapításait, következtetéseit ajánljuk olyan kutatóknak, akik az állampolgári nevelés és aktivitás kérdéseivel foglalkoznak, de leginkább azoknak a civil-nonprofit szervezetek vezetőinek és munkatársainak, akik ifjúsági önkéntességgel, illetve az Iskolai Közösségi Szolgálat keretében középiskolai tanulókat fogadnak.

IRODALOM

- AmeriCorps. Key Findings from the 2019 Current Population Survey: Civic Engagement and Volunteering Supplement. Washington, DC: AmeriCorps, Office of Research and Evaluation; 2021
- Davies, James (2018): "We'd get slagged and bullied": Understanding barriers to volunteering among young people in deprived urban areas. *Voluntary Sector Review*, 9(3) pp. 255-272.
<https://doi.org/10.1332/204080518X15428929349286>
- European Commission (EC) (2022): Press release - The Commission steps up action for high quality and inclusive youth volunteering.
- Gil-Lacruz, Ana – Marcuello-Servós, Carmen – Saz-Gil, María (2016): Youth volunteering in countries in the European Union: Approximation to differences. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 45(5) pp. 971-991. <https://doi.org/10.1177/0899764015609731>
- McCurley, Steve (2018): The benefits of youth volunteering for individuals and society. *Nonprofit Quarterly*, 19(4) pp. 47-57.
- Nurse-Bray, Melissa – Masud-All-Kamal – Mirco di Giacomo – Millcock, Simon. (2022): Building community resilience through youth volunteering: Towards a new model. *Regional Studies, Regional Science*, 9(1) pp. 242-263.
- Roche, Max (2020): *The big trend: Are young people replacing old people as the key volunteering group.* <https://nfpsynergy.net/blog/%E2%80%98%E2%80%99-rate-six-ways-pandemic-has-shaped-volunteerin> (Letöltés: 2023. 02.20)
- United Nations Development Programme (2014): UNDP Youth Strategy 2014-17: Empowered Youth, Sustainable Futures. New York.
- United Nations Volunteers (2020): *Youth and Volunteerism Knowledge Portal. 2020. Available at: Youth and Volunteering | Knowledge Portal on Volunteerism* (unv.org)
- United Nations Volunteers (2021): *State of the world's volunteerism report: Building equal and inclusive societies.* Germany, Bonn.